

SUOMA BIRAS 01smi I 2019

Deanuleagi eanadatdikšun- ja geavahanplána

Biesjohka – Nuvvos

Marjut Kokko ja Marika Koskiniemi

LUONDU

LAPPI EALÁHUS-, JOHTALUS- JA BIRASGUOVDDÁŠ

Deanuleagi eanadatdikšun- ja geavahanplána

Biesjohka – Nuvvos

Marjut Kokko ja Marika Koskiniemi

Roavvenjárga 2019

LAPPI EALÁHUS-, JOHTALUS- JA BIRASGUOVDDÁŠ

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Eeláhus-, johtalus- ja birasguovddáš

SUOMA BIRAS 01smi | 2019
Lappi eeláhus-, johtalus- ja birasguovddáš
Biras ja luondduvárit

Máhccun: Ritva-Liisa Hakala
Bearbmagovva: Juha Lohi

Almmustahttima oazžu maiddá interneahtas:
www.ymparisto.fi/julkaisut

Prentenbáiki: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-11-5063-0 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-11-5064-7 (PDF)

SISDOALLU

1 Láidehus	5
2 Plánaguovlun Deanuleahki	7
2.1 Suoma guhkimus leahkečoahkádupmi.....	7
2.2 Kultureanadaga ovdáneapmi.....	8
2.3 Soađis seilon boares huksenmáddodat.....	9
3 Ovttasbargguin eanadat háldui	12
3.1 Ovttasbargguin eanadahkii oahpásmuvvamin	12
3.2 Oktasaš temábeaivvit.....	13
3.3 Duogášmateriálat ja jearahallamat.....	13
3.4 Eanaoamasteaddjiid ja virgeoapmahaččaid gullan.....	14
3.5 Jurdagis doibmii.....	15
4 Eanadatdikšuma vuolggasajit	17
4.1 Eanadatgovva.....	17
4.2 Sámiid ruovttuguovlu ja árbevirolaš ealáhusat.....	18
4.3 Eanaoamasteapmi.....	21
4.4 Lávat, suodjalanguovllut ja prinsihppamearrádušat	23
5 Eanadatguovllu dikšun- ja geavahanplána	26
5.1 Guovllu dálá dilli ja dikšuma mihttomearit.....	26
5.2 Dikšunávžžuhusat.....	28
5.2.1 Rabasin ovddiduvvon guovlu.....	29
5.2.2 Dikšuma vuollásaš geaidnuguorraeanadat ja vuoinnastanbáikkit.....	30
5.2.3 Beallejalgadin dahje jalgadin ovddiduvvon gáddeavádat	31
5.2.4 Johkaguoraid boaldinmuorralohpeguovllut	32
5.2.5 Árbebiotohpat	32
5.2.6 Luonddu mánggahámatvuohta -čuozáhagat.....	34
5.2.7 Šilljobiret ja huksenárbi.....	34
5.2.8 Dološbázahasat.....	38
5.3 Divvuma ja dikšuma vuollásaš čuozáhagat	41
5.3.1 Biesjohka	42
5.3.2 Fierranjohka	46
5.3.3 Vuovdaguoikka giliráidu	50
5.3.4 Nuorbenjárga.....	59
5.3.5 Áitejohka.....	63
5.3.6 Dálvadas	65
5.3.7 Nuvvos	67

6 Eanadatdikšunguovllu vuoddeapmi	74
6.1 Vuodđudanproseassa	74
6.2 Lágaid ja ásaheaid addán mihtomearit.....	75
6.3 Ávžžuhusain eanadat vuhtiiváldo.....	75
6.4 Dárbbášettiin mearrádusat	76
6.5 Ovddasvástádusat plána ollašuttimis	76
Giitosat	77
Oktavuodadieđut	78
Gáldut	79
Mildosat	80
Miiddus 1. Ohcanrávaeanadatdikšuma doarjagii (birassoahpamuš)	80
Miiddus 2. Ohcanráva boares ráhkadusa divvumii	81
Miiddus 3. Geažidanlistu boares dáluid oamasteaddjiide dahje dakkára skáhppoma plánen olbmuide	83
Miiddus 4. Čoahkkáigeassu máhcahagain ja cealkámušain	89
Miiddus 5. Oainnut guovllu ovddideamis	98
Miiddus 6. Eanadatdikšunguovllu ávkkít.....	99
Govvadásbláđđi	100

1 Láidehus

Ohcejoga giella lea manimuš jagiid áigge ožžon máhcahaga ássiin, báikkálaš fitnodatdoalliin ja turisttain Deanugeainnu johkaeanadaga savvomis ja lassánan ealgabárteváras geainnu alde. Giella álggahii geassemánus 2017 Min eanadat -leaderfidnu. Oassin fidnus mearridedje gárvvistit guhkes áigegaskka eanadaga dikšun- ja doaibmabidjoplána Biesjoga ja Nuvvosa gaskii. Giella diŋgui plánejeaddji Marika Koskiniemis doaibmabidjoplána ja goasttádusrehkenastima dikšuma vuollásaš čuozáhagain suoidnemánus 2017.

Go plánaguovllus badjánii beroštupmi luonddusuodjalanlága 32 §:a mielde riikkaviidosaččat árvvolaš eanadatguovllu vuoddeapmái, lea om. plána dievasmahtton jagi 2018 eanadatdikšun- ja geavahanplánan Lappi ealáhus-, johtalus ja birasguovddázis (Lappi EBI-guovddáš). Plána mihttomearrin lea movttiidahttit gili olbmuid maiddái boahhtevaš jagiin iežas kultureanadagastis guhkes áigegaskka dikšumii. Plána leat ruhtadan Davimus Lappi leader rs, Ohcejoga giella, Lappi EBI-guovddáš ja Birasministeriija.

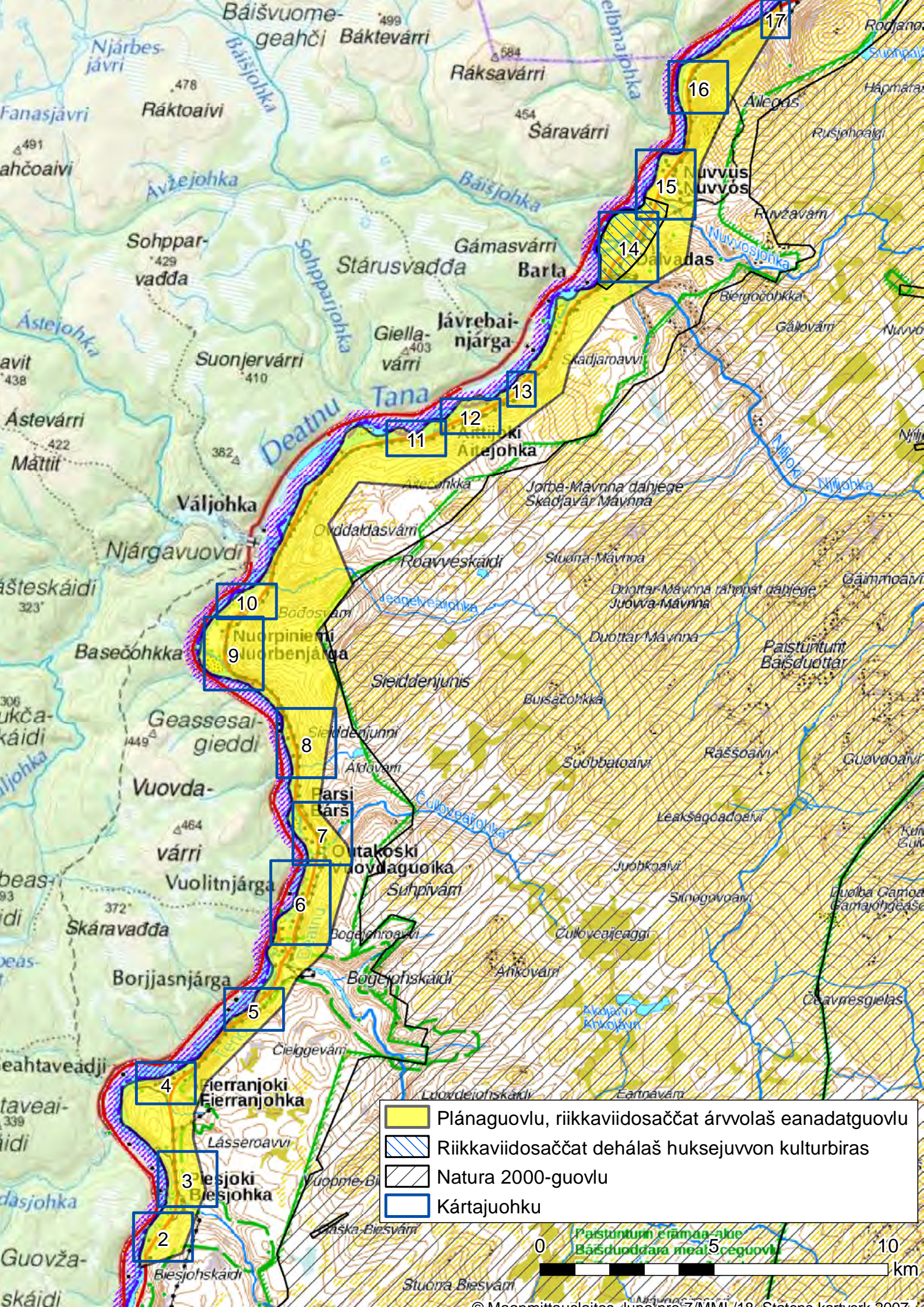
Dikšun- ja geavahanplánii leat válljejuvvon ovttasbargguin gili olbmuiguin, gielddain, EBI-guovddážiin ja Meahciráđđehusain eanadaga ja kulturhistorjá dáfus dehálaččamus čuozáhagat. Fárrui leat váldo áhpásmuhttinanu ja turismma ovddideami dáfus dehálaš čuozáhagat. Plánas evttohuvvon doaibmabidjoevttohusat leat ávžžuhusat. Dat eai čana eanaoamasteaddji ja buot doaimmaid vuodđun lea eaktodáhtolašvuohhta. Eanadaga sáhtta divvut lassin gieldda doaimma bokte dahje eaktodáhtolaš bargguid ordnemiin, muhto ovdal bargguid álggaheami ohccojuvvo álo eanaeaiggáda lohpi. Go almmolaš geaidnuguovlu ráđjašuvvá ásojuvvon giddodahkii, sohppojuvvojit vejolaš geaidnuguovllu njáskamat giddodatoamasteaddjiin. Plána mihttomeriid ollašuvadettiin giliin loaktá boahhtevuođasge ja dat geasuhit ássanbirasin.

Dál eanadatdikšun- ja geavahanplána gárvvásmuvadettiin lea Deanuleagi guvlui vejolaš vuodđudit luonddusuodjalanlága 32 §:s oaivvilduvvon eanadatdikšunguovllu. Álgga eanadatdikšunguovllu vuoddeapmái lea dahkan Gáregasnjárgga gilisearvi ođđajagimánus 2018 dainna eavttuin, ahte eanaoamasteaddjit váldet fidnu vuostá miehtemielalaččat. Jus giella dahká evttohusa eanadatguovllu vuoddeapmin, ordne Lappi EBI-guovddáš vuoddeamis eanaoamasteaddjiide sihke báikkálaš ja eanagottálaš doaibmiide gullanjorrosa. Miehtemielalaš mearrádusa oažžumii guovddázis lea, ahte vuodđudanbargu ovdána oiddolaččat báikkálaš dásis. Virggálaš sajádat fállá vejolašvuoda ohcat dikšumii ruhtadeami. Stáhtusa sáhtta maiddáiávkástallat guovllu turismačuozáhagaid márkanastimis.

Plánaguovlu gullá ollásit samediggelága 4 §:a čuovvu sámiid ruovttuguvlui, gos sápmelaččain lea gielas ja kultuvrras guoskevaš iešstivrejupmi vuodđolága 121 § mielde.

Luonddusuodjalanlága 32 §:s oaivvilduvvon eanadatdikšunguovllu vuoddeapmi ii buvtté eanaoamasteaddjai vuoigatvuodaváikkuhusa ráddjemiid eatnamiid, vuvddiid dahje čázadagaid ávkástallamii. Huksen guovllus dáhphuvvá ain fámus lean Gáregasnjárgga oasseoppalašlávva ja gieldda huksenortnega mielde. Boazodoalu, meahasteami ja guollebivddu sáhtta hárjehit ovdeš vuogi mielde vb. láhkaásaheami mielde.

Lappi EBI-guovddáš ja giella lea ordnen jagi 2017 áigge guovllus rávvema, vai eanaoamasteaddjit ja ráhkadusaid hálddašeaddjit sáhtte boahhtevuođas ohcat doarjaga eanadatdikšunbargui ja ráhkadusaid divvumii. Dán plánas ovdan buktojuvvon doaibmabijuid sáhtta lassin ohcat eanadatdikšunguovllu vuoddeami maŋná sierra eanadatdikšunruđa Lappi EBI-guovddázis.

- Plánaguovlu, riikkaviidosaččat árvolaš eanadatguovlu
- Riikkaviidosaččat dehálaš huksejuwon kulturbiras
- Natura 2000-guovlu
- Kártajuohku

2 Plánaguovlun Deanuleahki

Deanuleahki Ohcejogas lea eanadagaid dáfus okta Suoma čábbáseamos johkalegiin. Guovlu sisttisdoallá leagi ja dan goappat beale váriid vuollelvtiid Biesjot'njálmmi máttabealde vulos guvlui joga mielde Nuvvosii. Eanadaga váikkuhusa vuodđun leat luonddueanadat ja luonddudiliide vuogáiduvvan olbmo doaimma bokte šaddan kultureanadaga. Johkaleagi hárve ja smávvalunddot ássan čuovvu ain jahkečuđiid boares ássanráhkadusa. Deanu leahki leage nannejuvvon riikkaviidosaččat árvvolaš eanadatguovlun stáhtaráđi prinsihppamearrádusain jo jagi 1995. Sámemusea Siida gárvvistan beaivádaninventeremis jagi 2014 eanadatárvvuid gávnnaheđe eanáš oassái seilon, vaikke gilleanadagat ledje nuppástuvvan ealáhusráhkadusa ja dálkkádatrievdama geažil. Beaivvádahttima oktavuodas eanadatguovllu ráddjema rievdedeđe ja namman molso Deanuleagi eanadagat. Guovllu viidodat lea 6 208 hektára (kártta 1).

2.1

Suoma guhkimus leahkečoahkáidupmi

Suoma ja Norgga rájás golgi Deatnu álgá Anárjoga ja Norgga beale Kárášjoga deaivvadansajis ja golgá Duottareanadagaid gasku U-hápmásaš deađvvaleagis Jieknameara Deanuvutnii. Leahki lea šaddan jieknaáiggi golaheami bokte ja lea stuorámus leahkečoahkáidupmi Suomas. Leagi govdotat lea kilomehtera ja čiknodat 200–300 mehtera, Joga birastahtti várit leat Suoma bealde juobe 400–500 mehtera meara gierraga bajábealde. Báikkuid váriid ceakko vielttit lea gáidan guhkkelii jogas ja johkagurrii lea šaddan duolbbas, masa leat šaddan muhtun dállu oktan gittiin ja niittuin dahje olles gilli. Nuppe sajis fas leagi vielttit badjánit njuolga jogas. Oalgejogat leat gohpan gáddederpmiide čiekŋalis oalgelegiid, maid njálmmádahkii leat šaddan viiddis gárgot.

Kártta 1. Plánaguovlu lea Deanuleagis Ohcejoga gieldda guovllus. Ráddjen čuovvu riikkaviidosaččat árvvolaš eanadatguovllu ráddjema. Dálvadasa gilli riikkaviidosaččat dehálaš huksejuvnon kulturbiras.

Deanu golganguovlu lea viiddis ja dasa golget buohkanassii 15 oalgejoga main eanadatguovllus leat earret eará Áhkojohka, Njiljohka ja Nuvvosjohka. Deanu oalgečázadagat leat suodjaluvvon guoikkaisuodjalanlágain. Deanu váldorokki oppalašgahčahatallođat lea 380 mehtera. tuorámus guoikkat leat plánaguovllu máttaoasis Vuovdaguoika ja eanadatguovllu olggobealde Badjegeavŋnis ja Vuollegeavŋnis. Deatnu lea Eurohpáge mihttolávas mearkkašahtti vádjolanguollejohka, man eanemus beakkán árvoguolli lea tlántta luossa. Eará guollešlájain dehálaččamusat leat hárri (soavvil) ja guvzá. Deanu čázadatguoŋtu viiddisvuodá dihtii joga hydrologalaš dáhpáhusat leat njoazit vuhtii válddekeahttá jiekŋabuodut dahkan dulvviid.

Guovllus báktevuodđu lea eanaš Lappi granulihtakompleksii gullelaš granáhtakordiearagneaissa. Báikkuid johkaleagi luddejit maiddá hyperstenakvaridiorihťasuoat. Deanuleagis lea eatnat jieknaáiggi áigge jiehkkějogaid čohkken sáddui šaddan steallit, maid sáttogearđái johka gohpá dálá rokkis. Plánaguovllu gilit sajuštuvvet jieknaáiggi šaddadan duolbadasaide. Biesjoga, Fierranjoga, Áhguoikka, Nuorbenjárgga, Áitejoga ja Nuvvos-Dálvadas sáttogearđái ja sáttovuđđosaš eatnamat leat ain gilvojuvvon. Fámolaččat meanderejeaddji joga govdotat molsašuddá eanaš 200–500 mehtera gaskkas. Geassit Deanus ihtet viiddis gárgot ja sáddot, maid hápmi ja sajádat rivdet jahkásaččat. Joga gasku leat sáttovuđđosaš sullot, main stuorimusat leat bealdun.

Johkaleagi váriin eanemus fuomášahtti lea Nuvvos-Áilegas, man vielti gahččá ceaggut johkaleahkái badjel 400 mehtera allodagas. Norgga beale johkaleahkái oidno Rásttigáisá, mii badjána 1 067 mehtera mearagearddi bajábeallái. Plánaguovlu ráđjašuvvá viiddis Báišđuoddara meahccegŋui, mii gullá Natura 2000-fierpmádahkii.

Kultureanadaga ovdáneapmi

Deanuleahki dahká sierra šattolašvuodatiippaide eanet oiddolaš eallinbirrasa go guorba badjeeatnamat. Johkaleagis lea eanet lávttasvuohhta ja dan eanavuodđu lea buoret šaddangeardi dakkár biotopaide, mat dárbbasit biebmoávdnasiid. Čiekŋalis leahkečoahkádumiid smávvadálkkádat lea lassin eanet oiddolaš go badjeeatnamis. Šattolašvuodas leat čielga avádagat. Johkaleagi rabas gárgot ja sáttogáttit molsašuvvet soahkeavádahkii, duottarguolbaniidda ja jalgadassii. Vuollegeabbo sáttogáttiin leat vehkkes johkaleahkeniittut ja guorba giettit, main stuorra oassi leamašan eanadoalloanus árabut, guohtumiin dahje láddjengieddin. Viidáseamos niittut leat Roavvesavvonis, Vuovdaguoikkas ja Nuvvosa birrasis. Eanaš sajiin soahkeavádagat álgá seammás johkagáttis ja ollá duottarguolbaniidda ja jalgadassii. Soahkeavádat muittuha šlájaid dáfus goahccevuovdeavádaga vuvddiid. Lagešvuovddi lassin dihttojit reatkkát ja báikkuid suhpevuovddit ja ovttaskas šáljat. Guorba duottarguolbanat dihttojit plánaguovllu nuortaosiin ja rádjášuvvet Báišduoddara meahceguvlui. Mánngahámatvuoda guorba guolbaniid šlájaid buktet duoddariid ádjagat ja lahcegearddit. Jeakkit Deanuleagis leat unnán ja dat leat dábálaččat ládduid gáttiin, skuiberokkiin ja váriid gobiin.

Plánaguovllus leamašan ássan jo ovdahistorjjálaš áiggis. Johka lea fállán árbevirolaččat guovllu ássiide birrajagi biebmu ja buriidjohtinoktavuodaid sierra guovlluide. Guovllus leamašan maiddá gottit, maid leat vuojehan sáttoduolbadasaide roggojuvvon godderoggegollosiidda. Eanadatguovlu lea gullan Durdnosa-Lappii, Deanu siidda guvlui. Siidda boares dálvesiida rohkoslanjainis leamašan Dálvadasas, gos dálvesiidda báiki lea sirdojuvvon manŋelis Áibmejohkii. Historjjálaš áiggis johkaleagi ealáhusaid vuodđun leamašan guollebivdu, smávva eanadoallu ja meahcebivdu. Dego dálge, johkaleagi ássit leat ávkkástallan birrasa duottarguovllu, gos leat fitnan guolle- ja rievssatbivddus. Johkaleagi ássit ja duottarguovlluin ássan badjealbmát leat árbevirolaččat gávppašan gaskaneaset lonuhangávppiin. Badjealbmáid áittit leamašan johkaleagis šiljuin ja johkaleagi ássiin fas duottarguovllus návddašanguovllut ja goadit.

Deatnu lea historjjálaččat ovttaštán dan gáttiin eallán sápmelaččaid. Easka stáhtaid gaskasaš rádjagiddemat 1800-logus dahke rádjalinjá guovdu joga. Johkaleagi sáhtá ain doallat oalle oktalaš kultuvrralaš oppalašvuohtan. Rastá rájá eallin badjána eandalii guollebivdoealáhusas. Luossa leamašan dehálaš gávpegálvu guovllus 1600-logu rájes, go Deanu luosa dihtet borran juobe Ruota hoavas. Dánmárkku-Norgga ja Ruotta-Suoma jagi 1751 sohppojuvvon rádjesoahpamuš

Guollebivdu Vuovdaguoikkas. Duogábealde árbevirolaš buodđu. Govva lea váldon jagiid 1950–1970. Sámemusea Siidda čuovgagovvačoakkádat.

Deanuleagi eanadagas oidno olbmo vuogáiduvannákca báikkálaš luonddudiliide. Ráhkadusat ja giettít sajuštuvvon duolbadasaide sihke boazodollui ja guollebivdui gullelaš máđijat ja ráhkadusat dahket áidnalunddot kultureanadaga. Govva Marjut Kokko.

meroštalai luossabivddu oktasažžan rájá goappat bealde. Okta eanemus mearkkašahtti Deanu luossabivdui gullelaš báikkiin leamašan plánaguovllus Nuorbenjárgii 1700-logu loahpas vuodđuduvvon Vuovdaguoikka rastábuođđu, mii lea viidasamosiin 30–40 dálu oktasaš luossabivdofitnodat. Rastábuođđu lei anus jagi 1873 rádjai, go vuosttas Deanu guoskevaš virggálaš guolástannjuolggadus bođii fápmui. Luossa lea ain dehálaš ruovttudárbovuolli ja dan bivdu hui dehálaš oassi báikkálaš kultuvrras.

Johka leamašan guovllu ássiid deháleamos johtinfávli 1900-logu loahpabeale rádjai. Guovllus eallá ain nana fanasbivdoárbevierru. Deatnolaččaid dálvegeainnut leat johtán eanaš jieŋa mielde. Suoma beale eanageainnut leat ráhkaduvvon easkka sođiid maŋŋá, goas maiddái guovllu turismadoaibma lassánišgođii.

Deanuleahki lea ain Ohejoga gieldda teahttasamosit ásojuvvon guovlu. Johkaleagi gilit lea šaddan oiddolaš johkagádestelliide, maid eanavuodus ii leat tuollu. Biesjohka, Áhguoika- ja Vuovdaguoika, Dálvadas ja Nuvvos lea ovddasteaddji ovdamearkkat duolbadasgiliin, maid ráhkadusaid birra leat niittut ja giettít. Smávvaeanadoalu vuodđun lei álggos luondduniittuid ávkkástallan. Aitosá eanadoallu bođii guvlui ođđaássama mielde. Ohejoga eanadoallu ovdánišgođii 1700-logus Deanu ja Ohejoga legiide ja vuosttas eanadoallit ledje báhpaid sogalaččat. Gussadoallu lei oalle dábálaš 1820-logus, go dalle dan buktagiin lei jo gávpeárvu. 1850-logu rádjagiddemat heajudedje boazodoalu, muhto dat nannii guovllu eanadoalu ja giddes ássan lassánii. Vel otná beaivvege boazodoallu ja bealdduid gilvin leat kultureanadaga seailuheamis dehálaš rollas.

2.3

Soađis seilon boares huksenmáddodat

Plánaguovllu huksenmáddodat lea árvvolaš ja mánggahámat. Ráhkadusat seilo nuppi máilmmisoađis almmá vahágiid haga, nuba 1800-logus huksejuvvon guollebivddu, boazodoalu ja eanadoalu ráhkadusat ja rusttegat ovddastit johkaleagi boarráseamos huksenmáddodaga. Ráhkadushistorjjálaččat árvvolaččamusat leat árbevirolaš, smávva hirsaráhkadusat ja áittit. Kárášjohkalaš dálломálla lea plánaguovllus hui mihtilmas. Plánaguovllu ráhkadusaid dábálaš lea muorramateriála seastevaš ávkkástallan sihke darffi ja beassi ávkkástallan gáhttoráhkadusain. Guovllus geavahuvvon muorramateriála ja ovdal geainnuid gárvvásmuvvama golgaduvvon Áŋŋela guovllus. Guhkkin golgaduvvon muorra lea ávkkástallon beaktilit. Ovdamearkan áiteráhkadusaid hirssas lea gassodaga ektui váldojuvvon guokte hirssa, man dihtii hirssat leat aseheabbo go eará sajis Lappis.

Luonddudilit ja boares johtingeainnut leat váikkuhan ráhkadusaid sajušteapmái. Boares huksenmáddodat lea seilon oppa plánaguovllus eandalii johkagáttis, leihan johka deháleamos johtingeaidnu guhkás 1900-logu beallemuttu rádjai. Boares gittiid ja šilljobiriid huksenmáddodat lea agis dáfus molsašuddi, muhto boares ráhkadusat leat ain guovddáš rollas. Muhto lahka joga huksejuvvon boares ráhkadusmáddodat lea dávjá gokčašuvvan šattolašvuoda duohkái, iige šat oidno gilieanadagas. Ođđa ráhkadusat lea huksejuvvon geavtlaš sivaiddi dihtii lagabui eanageainnu, mii gárvvásmuvai easkka 1983.

Boares ráhkadusat leat mángga háve viiddiduvvon ja divvojuvvon muorraráhkadusat. Materiálan lea geavahuvvon Áŋgelis golgaduvvon muora ja dan mii leamašan álkit sadjosis. Govva Marjut Kokko.

Karášjohkalaš dálomálli lei dábálaš, ahte vuollin leat guokte lanja ja badjin guokte lanja, asehis rohpi, mii luoitá lieggasa bajás. Loktii beassá ráhpaid mielde, mas lea guovtti ráhpa maŋŋá vuoiŋastandássi ja 90 gráda viŋkil.

Govva Lahja Paltto.

3 Ovttasbargguin eanadat háldui

Plána gárvvisteapmi álggahuvvui ovttas Ohcejoga gielddain, Gáregasnjárgga giliservviiin, Meahciráđđehusain ja gili olbmuiguin geassit 2017. Gili olbmuid oainnuid ja sávaldagaid eanadagas gulle almmolašdilálašvuodain jo giđdat. Almmolašdilálašvuodat dollojuvvojedje maiddá geasi áigge ja manjmuštá čakčamánu loahpas.

Gielddain gevvon ráđđádallamiin gávnahedje ahte Deanuleahki lea beakkán sápmelašvuodas, ráj rasttildeaddji ealáhusdoaimmas, áidnalunddot kultur- ja luondduturismabálvalusain ja luondduealáhusaiguin. Gieldda mihttomearri lea doalahit Deanuleagi johkaeanadaga rabasin ja dan čuovvu Deanugeainnu dorvvolaš johtoláttávlín sihke báikkálaččaide ja mátkálaččaide. Plána mihttomearri lei kártet guovddáš eanadatárvvuid ja guovlluid maid galgá dikšut, meroštallat vástobeliid, dikšuma gáibidan resurssaid ja gávdnat ođđa vugiid dikšuma ollašuttimii.

3.1

Ovttasbargguin oahpásmuvvamin eanadahkii

Eanadatbarggut dahkkojuvvojedje jagi 2017 suoidne-čakčamánu áigge. Plánaguovllus kártejedje eanadaga ja luonddu mánggahámatvuoda dáfus dehálaš gilvvaguovlluid, árvvolaš árbebiotohpaid, mearkkašahtti luonddučuožáhagaid ja eanadaga dáfus árvvolaš muoraid ja muorrajoavkkuid. Lassin kártejedje guovddáš geaidnoeanadagaid ja gáddeavádagaid maid galgá dikšut. Kártema oktavuodas árvvoštalle njáskamis ja hervemis bohtán goluid ja doaimmahedje gildii goasttádusárvvoštallama guđege dikšunbáikki bokte.

Meahciráđđehus kártii geasi áigge plánaguovllus heivvolaš boaldinmuoraváldinbáikkiid luondduealáhusguovllus. Eanadatguovllus boaldinmuora váldin dáhpáhuvá rávvagiid mielde ja váldimii gullá njáskanbázahusaid jávkadeapmi sohppojuvvon vuogi mielde.

Giđdat 2017 Ohcejoga giela EBI-guovddáš ordnejedje fidnu ovdanbuktindilálašvuoda Gáregasnjárgga gilidállu Sáivvus. Gielddahoavda Vuokko Tieva-Niittyvuopio rabai dilálašvuoda ja muitalii gieldda doarjut Deanuleagi eanadatdikšuma. Govva Marjut Kokko.

Plánejeaddji Marika Koskiniemi ja Tuomo Kokkonieni kárteba báikkálaš boaldinmuora váldimii heivvolaš báikkiid. Govva Marjut Kokko.

3.2

Oktasaš temábeaivvit

Plánema áigge dollojuvvui 9–12.8.2017 ovttas Ohcejoga gielddain, Lappi EBI-guovddážiin ja Sámemusea Siiddain huksenárbbi divvumii gullelaš temábeivviid, maid áigge adde áššedovdiveahki maiddái eanadaga dikšumii. Temábeaivvit ruhtaduvvojedje Min eanadat-leaderfidnus.

Eanadatdikšunplána ja potentiála eaktodáhtolaš čuožáhagat buktojuvvojedje ovdan giliolbmuide čakčamánu 2017 Sieidalis ja Gáregasnjárggas. Seammás muitaledje vejolašvuodas vuodđudit luonddusuodjalanlága 32 §:s oaivvilduvvon eanadatdikšunguovllu Deanuleahká.

3.3

Duogášmateriála ja jearahallamat

Plánejuvvon ávkkástalle Sámeaguovllu riikkaviidosaččat árvvolaš eanadatguovlluid beaivádaninventerema (Sámemusea Siida 2014) ja Gáregasnjárgga oasseoppalašláva dasa gullelaš duogáščilgehusaidisguin (Ohcejoga gielda 2011). Vuodđodiehtun geavahedje lassin Davvi-Lappi eanagotteláva (Lappi lihttu 2007) ja láva gárvvisteami oktavuodas dahkkon Davvi-Lappi eanadatčielggadusa (Lappi lihttu 2006). Deanu kulturbirrasa ja dološbázahasaid oasil gáldun leat geavahan Musealágádusa registtarportála (www.kyppi.fi) ja Deanu-Ohcejohkaleagi kulturinventerema (Aikio

Ohcejoga gieldda ja Lappi EBI-guovddáža ordnen Huksenárbbi divvuma temábeivviin čikŋo ovdamearkkaid mielde divvunvugiide ja ruhtadeami ohcamii. Govva Marjut Kokko.

Boares ráhkadusaid restaurerema plánemii ja geavatlaš bargguide sáhtta ohat maidái doarjaga. Bargguid sáhtta ollašuttit ieš dahje oastit bálvalussan. Lappi EBI-guovddážadárkkisteaddji Tapio Pukema, restaurerenmeašttir Marko Korkeasalo M. Korkeasalo Oy:s ja sámemusea Siidda dutki Päivi Magga addet rávvagiid ráhkadusaid oamasteaddjái. Govva Marjut Kokko.

3.4

Eanaoamasteaddjiid ja virgeoapmahaččaid gullan

2005). Dološbázahasain ožžo árvvolaš dieđu Sámemusea Siidda arkeologa Eija Ojanlatvas ja sápmelaš huksenárbbis ja kultuvrras dutki Päivi Maggas. Plánaguovllu boares huksenmáddodagas, heivvolaš bargovugiin ja ordnemii fálluojvvon dieđus jearahalle Lappi EBI-guovddáža dárkkisteaddji Tapio Pukemas ja restaurerenmeaštáris Marko Korkeasalos M. Korkeasalo Oy:s. Lassin mánggat gili olbmot leat muitalan gieddetuvrraid oktavuođas gili ealáhusaide, huksemii ja eanageavaheapmái gullevaš báikkálašhistorjjás. Vuoddočáziid dáfus leat jearahallan EBI-guovddáža hydrogeologa Anu Rautiala ja áittavullosaš šlájaid oasil leat geavahan Ympäristöhallinto Eallišlájat -registara.

Go eanadatdikšun- ja doaibmabidjoplána ii leat dieđalaš dutkamuš, teavsttat eai leat geavahan njuolgg gáldoreferenssoid muhto almmustahttima loahpas lea gáldologahallan, mas máinnašuvvojit buot gáldun geavahuvvon materiálat.

Eanadatdikšun- ja geavahanplánas sáddejuvvui plánaguovllu eanaoamasteaddjiide suoma- ja davvisámegillii skábmamánus 2018. Eanaoamasteaddjiide sáddejuvvui jearahallan, mas bivde oainnuid pláni, eanadatdikšunguovllu vuoddočáziid ja iežas dálu dárbbuide.

Jearahallamii ožžo 63 vástádusa. Eanadatdikšumii gullevaš máhcahagat leat válđojuvvo vuhtii dikšun- ja geavahanplána dievasmahttimiin. Čoahkkáigeassu máhcahagain lea čohkkejuvvon mildosii 4. Dárkilmuhttin evttohuvvui geaidnuguovlluide čuočán njáskamiid plánemii nu, ahte johtolatdorvvolašvuhta válđo vuhtii doaibmabijuin. Lassin Vuovdaguoikka ja Dálvadasa giliin háliidedje sealluhit oaidnin- ja šlápmasuoji geaidnoguvlvi rádjašuvvan duktásajiin. Ovttaskas čuožahagat leat válđojuvvon eret eanaoamasteaddjiid

sávaldagaid mielde Vuovdaguoikka, Dálvadasa ja Nuvvosa šilljobiriid lahkasiin. Moadde ođđa guovlu váldá mielde eanaomasteaddjiid sávaldagaid vuodul.

56 % vástideaddjiin guottihedje luonddusuodjalanlága 32 §:s oaivvilduvvon eanadatdikšunguovllu vuodđudeami plánas evttohuvvon guvlui (káarta 1). Vuodđudeami eai guottihan 11 % vástideaddjiin ja 33 proseantta eai máhtán váldit beali. Eandalii dehálažžan vásihedje oidnosiid seailuheami Detnui, savvon bealdduid njáskama ja boares ráhkadusaid seailuheami eanadagas.

Čieža dálui eai guottihan dahje oaidnán dárbbu guovllu vuodđudeapmái. Dáin oassi atne dálá vuovdelágan johkaguora čáppisin ja johtolahkii dorvvolažžan ja gainnu fuolaheami dáfus buorin. Guokte vástideaddjiin oidne eanadatdikšunguovllu vuodđudeami ráddjet guovllu ovddideami. Vástideaddjit atne dehálažžan, ahte mearridanváldi čuožáhagaid dikšumis lea gili dásis ja ahte eanadatdiškun dáhpáhuvvá árbevirolaš sápmelaš vuohkerievtti ja luonddugaskavuodá vuodul. Negatiivvalaččat ášši vuostá váldán olbmot sávve lassieduid das, maid vuodđudeapmi oaivvilda, mo eanaomasteaddjiid gullet ovdal geainnuguovllu njáskama ja gos resurssat váldojuvvojit dikšumii.

Oainnuid guovllu ovddideamis ožžo valjit ja dat leat čohkkejuvvon mildosii 5. Eanaš oassi válddii beali šilljobiriid ja Gáregasnjárgga, Ohcejoga ja Njuorggáma giliid almmolaš čorgatvuhtii, maid sávve buoriduvvot. Ovddidanideat laktásedje ee. máđijaid ovddideapmái, oahpistangalbbaid lasiheapmái máđijaide, guolástanguovlluide ja vuojadanbáikkiide. Lassin sávve bázahuslihtiid lasi vuoinnastanbáikkiide ja deháleamos áhpásmuhttinatnubáikkiide. Sáttogáttiide ja guolástanbáikkiide sávve buoridit johtingeainnuid ja lasihuvvot oahpistemiid. Turisttaide evttohuvvojedje čujuhuvvot čielga gohttenbáikkiid vai gohtten priváhta eatnamiin geahppána. Virgeoapmahaččaide oaivvilduvvon máhcahat lea doaimmahuvvon giđđat 2019 EBI-guovddáža vástoolbmuid ja Ohcejoga gildii.

Dikšun- ja geavahanplána evttohusas bivde cealkámuša 28 báikkálaččas ja eanagottálaš doaimmis skábmamánus 2018. Plána lei lassin oaidninláhká gielddadálus, gilidáluin sihke EBI-guovddáža ja gieldda internet-siidduin. Almmustahttin dievasmahttojuvvui ožžojuvvon cealkámušaid vuodul. Čoahkkáigeassu cealkámušain ja dáid vuhtii váldimis lea čohkkejuvvon mildosii 4.

3.5

Jurdagis doibmii

Geassit 2018 ledje Min eanadagat -fidnu doaimma bokte golmmabeivásaš eanadaga dikšuma eaktodáhtolaš barggut, gos njáske ja hárvejedje plánas čuvvon čuožáhagaid Fierranjoga, Nuorbenjárgga ja Hehpošhárjii vuoinnastanbáikkiin. Ohcejoga gielda ordnii eaktodáhtolaš njáskanbargguid Vuovdaguoikka hávdeeatnamis ja Nuvvosa rohkoslanja luhtte. Lassin Meahciráđđehus rabai oidnosiid Deanu ala stáhta eatnamiin Fierranjogas, Nuvvosis, Baktevári oainnusvuoinnastanbáikkis ja Badje-Geavgná vuoinnastanbáikkis. Eaktodáhtolaš bargguin ledje mielde gili olbmuid lassin geasseássit. Geasi ja čavčča áigge mánggat priváhta eanaeaggádat rahpe oidnosiid Deanogeainnus Deanu ala, iežaset bealdduide ja šilljobiriide.

Geasi áigge čoggon boaldinmuorat ja rissit čohkkejuvvojedje báikkiide, mat ledje sohppojuvvon. Rissebázahusat fievrividuvvojedje čakčamánus Lappi EBI-guovddáža doaimmas Anára liggerlágádussii. Boaldinmuoraid ožžo eanaeaggádat, eaktodáhtolaš bargit ja guovllus ássán ahkeolbmot.

Govva Antero Isola.

Eaktodáhtolaš bárggu iđida juhke bargoeatnamiid Vuovdaguoikka goađis. Govva Antero Isola.

Meahciráđdehusa vuovdebargit rahpe oidnosiid Deanu leagi stáhta eatnamiin. Govva Antero Isola.

Ceakkovielttát Nuvvos-Áilegasa alde oažžu ipmárdusa Deanuleagi sturrodagas. Das fuolatkeahtá, ahte manjimuš jahkelogiid áigge dáhpáhuvván miestaluvvamis ja muoradaga šaddamis Deanuleahki lea okta Suoma fiidnáseamos johkalegiin. Govva Tapio Heikkilä.

4 Eanadatdikšuma vuolggačuoggát

4.1

Eanadatgovva

Deanuleahki lea Suoma guhkimus leahkečoahkaidupmi, man jieknaáigi lea gohpan báikkuid 200-300 mehtera čiekŋalassan. Leahki lea dábálaččat deađvvalaehki, mas báikkuid oidno čielgasit U-hápmi. Mohkahalli Deatnu lea gohpan erošuvdnii hearkkes sáttoeatnamii fiinna derpmiid ja joga gáddesárggis rievdáge oppa áigge. Deanuleagi eanadat lea manjimuš áiggiid miestaluvvamis ja muoraid šaddamis fuolatkeahtá oalle viiddis ja šattolašvuoda dáfus vuollegaš.

Johkaleagi ássan oktan bealdduin lea čoahkkanan johkagátti stelliide goappat beale joga. Boares ássan oktan bealdduin suddá fiidnát eanadahkii. Ássanavádaga ravddas leat ceakko, lagešvielttit ja muorahis, juvves luonddudili alážat. Teahtta gilit lea šaddan fiidnáseamos eanašlájaid dahkan njoaidohámát duolbadasaide. Dávjá giliid buohta golgá duottarguovllus Detnui smávit johka dahje ája, maid mielde leahkkasit oidnosat oalgejohkalegiide. Ođđasut, eandalii

árbevirolaš huksenavádaga olggobeallái huksejuvvon luopmovisttit spiehkcasit eará huksenmáddodagas huksenvuogi ja sajadaga dáfus. Áilegasnjárggas bajás Bihtegáddái johkaleagi ássan lea viehka oktilaš. Nuvvosa gilis leat geaidnuguoras ođđaáiggi rukses dálut oktan stuorra dálloallovisttiiguin ja dat leat heivehuvvon lagabus joga lean boares ráhkadusmáddodahkii.

Dálvadasa gilli dahká ain teahtá ollisvuoda, man birrasis leat bealddut ja giettit dego Nuvvosisge. Áitejogas leat seilon boares guohtumat ja eatnat boares ráhkadusmáddodat. Nuorbenjárgga luondu lea viehka ođđa ráhkadusmáddodat ja gilis leat maiddái geassebárttat. Sieidala ja Sieiddeádjaga dáluin lea boares ja ođđa huksen soabalaččat báldalága. Vuovdaguoikka gilis lea boares dearvvašvuodadállu, hávdeeana ja skuvla. Ássanráhkadusat lea viehka ođđasat, muhto šilljobires leat seailluhuvvon maiddái boares ráhkadusaid. Áhguoikka guovllus sierralágan materiálain huksejuvvon geassebárttat leat nuppástuhtán gilieanadaga oktilašvuoda.

Sámiid ruovttugovlu ja árbevirolaš ealáhusat

Plánaguovlu gullá obban sámediggelága 4 §:s oaivvilduvvon sámiid ruovttuguvlui, gos sámiin lea gielaset ja kultuvrraset guoskevaš iešstivrejupmi vuodđolága 121 §:a mielde. Ássiin sulaid bealli hállá sámegeiela eatnigiellan.

Sáme kultuvrra doaba sisttisoallá sápmelaš árbevirolaš ealáhusaid, main buot hárbjuvvojit plánaguovllus: guollebivdu, meahcásteapmi, boazodoallu, čoaggin ja giehtaduojit daid ođđa áiggi hárbjuvvojit. Plánaguovllus leat lassin smávvalunddot eanadoallu, burro- ja gussadoalut. Árbevirolaš sáme ealáhusat hárbjuvvojit lotnolasealáhusan. Oassi ássiin oažžu ealáhusa bálvalanámáhiin.

Luossabivdu lea Deanu guovllu sápmelašvuoda geađgejuolgi ja guovddáš sámegeiela geavahanbiras. Luossabivddu bokte sámegeiella, guollebivdui gullevaš sierraterminologijja, árbevirolaš diehtu, dego dálkái, čázealloahkii, bivdovugiide ja bivdobáikkiide laktásan geavadagat, jáhkut, luonddugaskavuohta ja searvvušvuohta sirdojuvvo sohka buolvvas nubbái. Lassin luossabivddu bokte oažžu materiálaid, ovdamearkan čuomaid ja lađđasiid, duoji váras. Johkasápmelaš guollebivdoealáhusii lea dába laččat laktojuvvon smávva guolleturismadoaibma, mas guovllu fitnodagat ožžot sisabođuid. Deanu beaggin oktan Davvi-Eurohpá buoremus luossajohkan buktá viidat guolásteaddjiid guvlui. Ođđa guolástansoahpamuša ja lohpevuovdimis

Govva Antero Isola

Govva Antero Isola

Govva Antero Isola

Govva Antero Isola.

dáhpáhuuvvan nuppástusaid dihtii guolleturisttaid ja idjadeaddjiid mearri njiejai jagiid 2017-2018.

Plána gokčan guovllus hárjehit luossabivddu lassin sápmelaš boazodoalu. Guovllus doaibmá Báišduoddara bálggus, mainna galgá boazodoallolága mielde ráđđádallat dalle, go plánejit stáhta eatnamiidda doaimmaid, mat dovdomassii váikkuhit boazodollui (48/19990 53§).

Sápmelaš boazodoalu vuodđun lea guohtonlotnašuvvan ja ná ealáhus lea sorjavaš viiddis, oktilaš guohtumiin. Luondduguohtumiidda vuodđuduvvan boazodoallu gáibida viiddis ja dearvvas guovlluid bálggosvuogádaškii vuogáiduvvan guohtonlotnašuvvama lihkostuvvamii. Guohtonlotnašuvvama lihkostuvvan, guohtumiid reahkkán, sierra jagiáiggiide biepmus dáfus heivvolaš luonddu guohtumat ja guohtonráffi leat guovddáš boazodoalu ekonomalaš gánnáhahttivuođa buvttadandahkkit. Vai sápmelaš boazodoalu sáhtašii boahhtevuođasge hárjehit, galgá vuosttažettiin dorvvastit boazodoalu dáfus vealtameahttun guohtunguovlluid gávdnon. Boazodoallit dikšot eanačilviid lassin plánaguovllu bealdduid ja luondduniittuid.

Plána gokčan guovllus leat sápmelaš árbevirolaš meahcástan- ja borramušdárbašiid ja giehtaduodjemateriálaid čoagginguovllut. Ássit leat jahkečuđiid áigge skáhpon biepmu meahcástemiin ja čoaggán sierra luonddubuktagiid biebmoávnasin, giehtaduodjemateriálan ja seailluhanávnasin. Muorjjit, guobbarat, ruohttasat ja goikkehiin geavahuvvon luktit leat dábálaš čoagginšattut. Duodjemateriálaid oazžu maiddái eará árbevirolaš ealáhusaid bokte ovdamearkan bohccos ja guolis.

Ovdalis máinnašuvvon ealáhusat váikkuhit guovllu kultureanadahkii, vaikke stuorimus oasis eai konkrehta luottat luonddus gávdnoge. Sápmelaš kultuvrii gullá čielgasit lagaš ja gudnejahtti gaskavuohhta lundui, maid leat figgan ávkkástallat suvdilis vugiin ja dohko badjelmearálaš luottaid guođekeahtá. Sápmelaš árbevirolaš ealáhusaid ja kultuvrra gaskavuohhta lea guovddáš – ealáhusat dahket materiála vuodu sápmelaččaid kultuvrii ja identitehtii ja bajásdollet earret eará ruovttuguovllu eallinfámolašvuoda, sámegeiela, árbevirolaš dieđu, searvvušvuoda ja luonddugaskavuoda.

Niibi ja dohppa. Dahkki Jouni S. Laiti. Govva Sámemusea Siidda čuovgagovvačoakkáldat.

Boazodoallu lea guollebivddu láhkai guovddáš sámegeiela geavahanbiras ja sámeekultuvrra albmonanvuohki. Boazodoalu geavadagain leat ain nannosit mielde árbevirolaš báikedihtu ja eallin luondduin ja dan mielde.

4.3

Eanaoamasteapmi

Plánaguovllus leat 638 eanaoamasteaddji ja priváhta olbmot oamastit eatnamiin 3 200 hektára. Stáhta eatnamat leat dovdaguovllus 2 340 hektára oktiibuot 24 bálsttás. Stáhta eatnamat leat eanaš luondduealáhusguovllut. Deanu ja Báišduoddara meahceguovllu gaska luondduealáhusguovllu govodat lea 1,5–3 km. Čáhceguovlluin lea priváhta- dahje oktasaš oamastusas oktiibuot 378 hektára. Stáhta oamasta čáhceguovlluin 184 hektára.

Dikšunávžžuhusat leat dán plánas addojuvvon bealdduide, gittiide ja guohtumiidda, mat leat priváhta oamastusas. Divššu gáibidan geaidnoguorraeanadagat leat sihke stáhta ja priváhta oamastusas. Gáddeavádagat, maida leat addon dikšunávžžuhusat, leat eanaš priváhta oamastusas.

Dálvadasa gilis váldojuvvon govain jagis 1970 (Sámemusea Siidda govvačoakkáldat), 1993 (Tapio Heikkilä) ja 2017 (Marjut Kokko) sáhtta áicat, ahte gili teahis ráhkadus ja árbevirolaš huksema vuohki lea seilon. Muorat leat šaddan allagabbot ja gokčet oidnosiid geainnus gillái.

4.4

Lávat, suodjalanguovllut ja prinsihppamearrádusat

Plánaguovllun lea riikkaviidosaččat árvvolaš eanadatguovlu Deanuleahki, man stáhtaráđđi lea nannen jagi 1995. Eanadatguovlu lea inventerejuvvon ođđasit jagi 2014, dalle gávnnahejje, ahte eanadatárvvut leat seilon, vaikke rabas oidnosat johkii ja giliide lea guovtti jahkelogi áigge savvon mángga sajis. Inventerema oktavuodas eanadatguovllu ráddjen nuppástuhttui namman molsojuvvui “Deanuleagi eanadagat”, dego báikkálaččat guovllu gohčodit.

Lávat

Lappi lihtu stivra mearridii 24.4.2017 gulahit Davvi-Lappi eanagotteláva 2 040 johtui. Ođđa eanagottelávvaevttohus válmmaštallanmateriálain lei oaidninláhkái guovvamánus 2019 ja mihttomearrin lea bidjat eanagottelávvaevttohusa oaidninláhkái jagi 2020. Oppa plánaguovllus lea fárus Gáregasnjárgga oasseoppalašlávva, mii oaččui lága fámu jagi 2011. Oppalašlávvas lea vuoigatvuodaváikkukhus ja dainna stivrejit njuolga huksema. Láva dagadettiin leat váldán vuhtii Deanuleagi eanadatguovllu ja kulturhistorjjálaččat árvvolaš čuoáhagat. Boares huksenmáddodahkii eai goittotge leat lávvabarggu áigge addán sierra árvvuid, muhto mielde leat buot Sámemusea Siidda jagiid 2003–2004 inventeren čuoáhagat.

Gáregasnjárgga oasseoppalašlávvas leat čujuhan Deanuleahkái MU-1 ja MY-1 guovlluid, maidda galgá ohcat gieiddas eanadatbargolobi ovdal go álggaha doaimmaid, mat nuppástuhttet eanadaga. Lobi ii dárbbas ohcat jus guovlluin váldet dušše boaldinmuoraid ruovttodárboatnui.

Sieidalis leat lihkostuvvan sealluhit boares ráhkadusaid odđa ráhkadusaid bálddas. Ráhkadusaid geavahanulbmil lea nuppástuvvan áiggiid mielde mángga háve. Dál boares ráhkadusat bálvalit turismaanus. Govva Marjut Kokko.

Huksenárbi

Plánaguovllu davveoasis Dálvadasa gilli ja oassi Nuvvosa gilis lea klassifiserejuvvon riikkaviidosáčat mearkašahtti huksejuvvon kulturbirasin (RKY 2009). Guovllus geavahit nama Deanuleagi sámeássan ja dat lea váldojuvvon mielde árvvolaš kulturbirrasiid jovkui ovdamearkan Deanuleagi sámeássamis, mas guollebivddus ja šibitdoalus leamašan dehálaš sajádat. Gili huksenmáddodagas leat sierraagi, friddja leahkái sajáiduvvan dáluin. Bealddut lea ain beaktilis anus ja guovllus leat guokte šibitdoalu.

Plánaguovllu valljái huksenárbbi leat inventeren mángga háve. Viidamus čielggadus lea Sámemusea Siidda jagiid 2003–2004 dahkan inventeren. Lappi EBI-guovddáža hálddašan Lappi kulturbirrasat oahpisiin -fidnus jotke guovllu huksenárbbi inventerema. Gáregasnjárgga oasseoppalašlávás leat addon inventerejuvvon ráhkadusaide suodjalanmearrádusaid (R) dahje ávžžuhusaid (SR-1). Mañit mearrádusas leat klassifiserejuvvon buot inventerejuvvon čuoáhagat. Eanadatdikšunplána gárvvistettiin gielda ja mánggat ráhkadusaid eaiggádat sávve huksenmáddodaga dárkilut klassifiserema. Ráhkadusaid eaiggádat sávve čielga rávvaggiid das mat ráhkadusat galggašedje sealluhuvvot, gos ordnemii sáhttá oheat doarjaga ja goas fuones ortnegis lean ráhkadusa oazžu burgit.

Arkeologalaš čuoáhagat

Deanuleagis dovdet eatnat sierraahkásaš ovdahistorjjálaš ja historjjálaš áiggi dološmuitobázahusaid. Plánaguovllus dovdet ovcci giddes dološmuittu, mat leat ráfáidahtton dološmuitolága (295/1963) vuođul (www.kyppi.fi) Čielggevári davvi vuolleveilttis lea bora (Čielggevári 1000025563). Áhguoikkas lea bivdoroggi Vuovdaguoikka gili máttaravddas (Áhkojohguolbba 1000003159). Detnui golgi Čulloveijoga gáttis lea historjjálažžan klassifiserejuvvon sámegieddi, gos leat gávdnan ássanbáikkiid vuođuid ja kvarcačaskkástagaid (Culloveaijohka 1000003164). Nuorbenjárgga gáddegárgos lea geađgeáigge ássanbáiki (Geassesaisáttu 1000000937). Áitejogas lea historjjálažžan klassifiserejuvvon ássanbáiki, gos leat gávdnan goahtesajiid, gámme vuođu ja bivdorokkiid (Áitejohka 890010112). Deatnogáttis Njiljotnjálmmi davábealde lea historjjálaš čuoáhahkan klassifiserejuvvon ássanbáiki, mas vuhttojit čieža goahtesaji (Boaresgirku 1000000635). Nuvvosa rohkoslanja lahka leš historjjálaš hávdeana (Nuvvus 890010050). Lassin plánaguovllus leat beakkán sieiddit. Ovdalis máinnašuvvon dološmuittuid roggan, gokčan, rievdadeapmi, vahágahttin, jávkadeapmi ja eará lihkahallan lea gildojuvvon almmá dološmuitolága vuođul addojuvvon lobi. Dikšunplánakártaide leat merkejuvvon suodjaluvvon dološmuittut, mat leat dieđus.

Luonddusuodjalanlága vuodul suodjaluvvon luonddutiippat

Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 29 § čuvvon suodjaluvvon luonddutiippain guovllus leat luonddudili sáttogáttit, maid Deanu ja oalgejogaid dulvvit nuppástuhttet oppa áigge. Luonddudili sáttogáttit addet earenoamáš šaddanbirrasa, maid šlájaid eai dovdda bures. Plánaguovllu sáttogáttiin ja gárguin leat gávnahan áittavullosaš gárggospeajalbeaiveloddi, davvegiehpabeaiveloddi ja fiskesbeaiveloddi. Plánaguovllu viiddis sáttogáttiid iešvuodát eai leat áitojuvvon, iige guovlluid leat dárbu dáládieđu mielde suodjalit luonddusuodjalanlága 30 §:a čuovvu ráddjenmearrádusain. Čuožáhagat leat merkejuvvon Gáregasnjárgga oppalašlávvi luo-merkejumiin eaige dáidda leat čujuhuvvon dikšundoaibmajut.

Meahccelága earenoamáš dehálaš eallinbirrasat

Meahcceláhka (1093/1996) 10 § suodjala luonddu mánggahámatvuoda dáfus eandalii árvvolaš, dávjá smávvaviidodagaeallinbirrasiid. Plánaguovllus mihtilmas eandalii dehálaš eallinbirrasat leat gálduid, ádjagiid ja smávit ádjagiid ja smávva ládduid guoraid lagašbirrasiid. Lassin guovllus leat ceakkobávttit vulošvuvddiidisguin ja muorabuvttadeami dáfus hejot buvttadeaddji sáddot, gárgot ja juovat. Meahcceláhka heivehuvvo Gáregasnjárgga oasseoppalašlávvas M-1, MU-1 ja MY-1 guovlluin. Daid guoskevaš doaibmajuid galgá dahkat eallinbirrasiid iešvuodaid seailluhan vugiin.

Vuodđočázit

Plánaguovllus leat mánggat III luohká vuodđočáhceguovllut, maid heivvolašvuoda servodagaid čáhceskáhppomii eai leat dutkan. Vuodđočáhceguovlluid ráddjemis ja klassifiseremis mearriduvvo čáziiddiškunlága ja meara dikšumis addojuvvon lága (1299/2004) ođđa 2 a logus, mii lea bohtán fápmui 1.2.2015. Lága mielde EBI-guovddáš vástida vuodđočáhceguovlluid kártemis ja klassifiseremis ja vuodđočáhcedieđu bajásdoalus. Boahntevas jagiin EBI-guovddáš bohtá klassifiseret Ohcejoga vuodđočáhceguovlluid, ja dalle III luohká guovllut badjánit 1- dahje 2-luohkkái dahje jávket oalát vuodđočáhceguovl oklassifiseremis.

Dikšunplánas ovdan buktojuvvon, geahppa rusttegiiguin dahkkojuvvon eanadatdikšunbarggut, dego geaidnoguormuoraid ja šattolašvuoda njáskan- ja láddjenbarggut eai váikkut vuodđočázi kvalitehtii dahje mearrái heajudeaddji vugiin. Guođoheamis lea buorre váldit vuhtii vejolaš priváhta gáivvuid nu, ahte gáivvuide guđđojuvvo unnimustá 30 mehtera suodjegaska.

Árvvolaš luonddutiippat ja áittavullosaš šlájat

Ovdalis máinnašuvvon láhkaásaheami bokte suodjaluvvon luonddutiippaid lassin plánaguovllus leat bures seilon árbebiotohpat ja luonddu mánggahámatvuodačuožáhagat, mat leat buktojuvvon ovdan dán plána logus 5.3. Olbmo doaimma bokte šaddan čuožáhagat savvojit almmá árbevirolaš láddjen- dahje guođohanávkkástallama, nuba dán plána ollašuhttin seailluha árvvolaš eallinbirrasiid.

Gittiin ja niittuin, main lea sáttovuodđu, leat plánaguovllu mánggabealagamos šaddo- ja divrešlájat. Eanaš oassi šlájain gáibidit rabas eallinbirrasiid ja ávkašuvvet árbebiotohpaid dikšumis. Áittavullosaš bohcešattuinn niittuin leat gieračoavdda, suoidnečoavddarási ja nuortasiemanásti. Divrriin dihttojit áittavullosaš beahándivri, gárggospeajalbeaiveloddi, davvegiehpabeaiveloddi ja fiskesbeaiveloddi ja guorahallama vuollásaš ájasilbabeaiveloddi.

Detnui golgan ádjagat lagašbirrasiiddisguin leat luondduárvvuid dáfus árvvolačča. Oalgejogat leat suodjaluvvon guoikkaid-suodjalanlágain. Oalgejogaid dulvečáziid mielde bohtán biebmolassi bajásdoallá Deanu lahkasa veahkkás soahkevuvddiid ja niittuid. Nuvvosa guovllus leat gávdnon áittavullosaš davvegiđđáčalbmi bakte- ja lahcagierragiin. Maiddái áittavullosaš duottarriipu loaktá lavtta eallinbirrasiin gáttiin ja rođolágan vuvddiin.

Ovdalis ovdan buktojuvvon luonddučuožáhagat leat merkejuvvon Gáregasnjárgga oppalašlávvi luo-merkejumiin. Lávvamearrádusa mielde birrasa dillái váikkuhan doaimmaid čađahettiin galgá gidet fuomášumi dasa, ahte guovllu luondduárvvut eai áitojuvvo dahje heajuduvvo. Plánas leat váldojuvvon vuhtii ovdalis máinnašuvvon áittavullosaš šlájaid eallinbirrasat.

5 Eanadatguovllu dikšun- ja geavahanplána

5.1

Guovllu dáládilli ja dikšuma mihttomearit

Gielddain gevvojuvvon ráđđádallamiin, gilieahkediin ja eanaoamasteaddjiiguin háleštallamiin guovddáš fuola sivvan leamašan johkaoidnosiid savvon. Maiddá turismafitnodatdoallit oidne johkaoidnosiid rahpama oktan dehálamos doaimmain. Fuollan badjánii maiddá bistevaš fuolla ealggain skábman, go ealggat rastlildit jiknon joga badjel ja vádjolit boazoáiddi ja geainnu gaskasaš guovllus. Geainnu dorvvolašvuoda gávnnahejde hedjonan čielgasit lastamuoraid govčadettiin veahkadis ossodagain oidnosa.

Eana- ja boazodoallu ja árbevirolaš guollebivdu gávnnahejde dala kultureanadaga seailluheami geahččančiegas guovddáš ealáhussan. Dál jalges bealddut ja niittut, báikkuid šilljobiret ja gáttitge leat gokčon šaddan muoraid duohkái. Eanaoamasteaddjit čájehejde boares govaid iežaset doaluin, main giettitt ledje jalgadat. Olbmuid boarásmuvvon ja mánggaid šibitdoaluid doaimma nohkama mielde gilieanadaga gávnnahejde rievdan jalgadasas beallejalgadassan dahje gokčon eanadahkan. Čielgaseamos nuppástusat leat dáhpáhuvvon boares šilljobiriin ja johkagáttis ja geaidnoguoras, man muorat šaddet dál allagabbot go ovdal. Stuurra oassi bealdo- ja niitoguovlluid oamasteaddjiin ii gilvve eatnamiiddis ieš, muhto láigoha eatnamiiddis eanadoalliide ja badjeolbmuide. Smávvaividodaga váddásit dikšojuvvon

Eanadatdikšuma mihttomearrin lea gili olbmuiguin ovtas sohppojuvvon eanadatárvvuid seailluheapmi ja dikšun. Deháleamos mihttomearrin guhkes áigegaskkas badjánedje giliid eallinfámolašvuoda, sápmelaš árbevirolaš ealáhusaide gullelaš kultureanadaga, boares ráhkadusaid, eanadaga jalgatvuoda ja luondduárvvuid seailluheapmi. Guovddáš dikšuma mihttomearit leat logahallon vulobealde, dikšuma prinsihpat leat buktojuvvon ovdan kapihttalis 5.2 ja dikšunčuozáhagat oktan doaibmabidjoávžžuhusain kapihttalis 5.3.

- Ovddidat boazo- ja eanadoalu ja guollebivdo- ja duodjeárbeviero joatkima. Doarjut turismma, man vuodđu lea luondduealáhusain ja doarjut ođđa smávvafitnodatdoalliid.
- Láidet huksema fámus lean oppalašlávva ja giellada huksenortnega mielde ja heivehettiin ođđa ráhkadusaid giligovvii ja seailluhit boares ráhkadusmáddodaga ja kulturbirrasa árvvuid. Seailluhit šilljogittiin daidda gullelaš ráhkadusa ja beallejalges eanadaga. Plánedettiin ođđa infrastruktuorra nuppástusaid, dego fápmolinnjaid, stivlliid dahje bieggafápmolágadusaid, galgá váldit vuhtii eanadatárvvuid.
- Bajásdoallat eanadatgova dálonguovloeanadahkan ja smávvalunddogiin. Seailluhit dala ja ordnet savvon bealdo- ja gieddeoppalašvuodaid. Fállat eanaoamasteaddjiid guovdu rávvema eanadatdikšuma áššiide.
- Seailluhit boares ráhkadusmáddodaga. Doarjut ráhkadusaid ordnema árbevirolaš huksenvugiid ja -materiálaid ávkkástaladettiin. Burginortnegis lean ráhkadusaid bokte soahpat meannudeamis gielladain. Fállat rávvema giddodagaid guovdu.
- Njaskat čappa oidnosii deháleamos johtinfávlliin bealdo-, johka- ja duottareanadagaide. Dikšut plánas ovdan buktojuvvon čuozáhagaid doarvái dávjjes gerddiin, amas eai muorat geargga šaddat allagin. Soahpat boaldinmuoraváldimis Meahciráđđehusain ja geaidnoguorranjaskamiin EBI-guovddážiin. Addit priváhta eanaoamasteaddjiide rávvagiid njáskama ollašuhttimii. Gilisearvvit ja giella ohcet ruhtadeami.
- Luondduárvvuid dikšun. Dikšut árbebiotopaid, luonddu mánggahámatvuodačuozáhagaid ja gáddeavádagaid nu, ahte dáidda mihtilmas eanadat, luonddutiipat ja šlájat seilot nanusin. Fállat eanaoamasteaddjiid guovdu rávvema ruhtadeami ohcamis ja barggu ollašuhttimis.

Geaidnuguorat leat báikkuid savvon, mii heajuda čielgasit geainnuid alde johttiid oidnosa ja dorvvolašvuoda. Govva Marjut Kokko.

Bealdduide šaddan gáddemuoraid gokčēt Deatnogátti oidnosiid ja Norgga beale fiinna váriid Buollánis. Govva Marjut Kokko.

Vuoijnastanbáikkiid finna johkaidnosat gokčašuvvet muoraid duohkái ollásit dahje oassái. Govva Hehpošhárjji vuoijnastanbáikkis. Govva Marjut Kokko.

bealddut eai dohkke badjeolbmuidege, go dat barggahit nu ollu. Go eanadatdikšumis beroštuvvan fitnodatdoalliid, guohtunealliid ja láddjenmašiinnaid mearri giliin lea smávis, de jierbmámus lea čujuhit eanadaga dikšuma eanadatgova dáfus guovddáš guovlluide.

Almmolaš fuollan leat luoskkagan ráhkadusat, mat oidnojit geidnui dahje leat guovddáš sajis gilieanadagas. Boares ráhkadusaid divvundárbu ja eahpečielggasvuohta das, goas ráhkadusa gánneha vel divvut, bovtii olu ságastallama. Boares ráhkadusmáddodaga ja árbevirolaš huksenvuogi goittotge atnet árvvus plánaguovllus. Go diehtu restaureremii mieđihuvvon doarjagis ja divvunplánain ožžojuvvui, de divvuma oidne dávjá buorre molssaeaktun. Nuppe dáfus fuones ortnegii šaddan, oamasteaddji mielas burginortnegis lean ráhkadusa, háliidedje burgit ropmudeamis šilljobire. Diehtu váillahuvvo das goas sáhtta burgigoahit ja gos galgá ohcat dasa lobi.

5.2

Dikšunávžžuhusat

Dikšun- ja geavahanplána sistsidoallan ávžžuhusat leat gárvvistuvvon doarjut geavtlaš eanadatbargguid. Ávžžuhusat leat buktojuvvon ovdan temáid mielde: vuos leat eanadatgovvii gullevaš áššit dego eanadaga jalgatvuođa dikšun, árbebiotohpaid sihke bealddu ja gátti ravdaavádagaid dikšun. Dan maŋná buktojit ovdan kulturbirrasii gullevaš temát ja loahpas šilljobiire ja boares ráhkadusaid seailuheapmái gullevaš áššit. Lassin addojuvvojit stáhta oamastan viidodagaide doaibmarávvgiid boaldinmuorralohpemeannudeapmái. ávžžuhusat sistsidollet prinsihpaid ja geavtlaš rávvagiid, maid ollašuhhtin lea eaktodáhtolaš sihke eanaoamasteaddjiide ja ráhkadusaid oamasteaddjiide.

Eanadatdikšunbargguid ávžžuhuvvon ollašuttináiigi lea geassit, go muorain lea olles lasta. Ná bargguid ovdánettiin lea álki čuovvut, ahte oainnus rahpasa doarvái olu. Lasttahis áigge njáskkadettiin muorat báhet menddo teahtta. Go muorain lea olles lasta, váikkuhat maiddá biebmoávdnasiid mearrái eatnamis ja eastadit vesáluvvama njáskama maŋŋá. Njáskan ávžžuhuvvo dahkkot dakkár linnjemiin, mat gulul gávvasit ja heivejit eanadahkii ja eanahámiide ja garvit njuolgo guovlluráddjema dahje njáskama dássidis gaskkain. Jus dikšunbáikkis dahje dan lahkasiin leat bávttit, stuorra geađggit dahje eará smávvaeanadaga riggadeaddji elemeanttat, dáid sáhtta njáskamiin buktit oidnosii. Ávžžuhuvvon dikšungaska lea veahkadis šaddanbáikkiin 3–4 jagi ja guorba guolbaniin 5–6 jagi.

5.2.1

Guovlu mii ovddiduvvo jalgadin

Rabas gilvineanadat addá rabasvuođa ja lea mihtilmas Deanuleagi giliide. Boazo- ja gussadoalu joatkašuvvan eanadatguovllus lea dálá kultureanadaga seailuma dáfus eavttuhis gáibádus. Rabas bealdo- ja guohtunguovllut dollojuvvojit eanadoalloanus rabas eanadatgova ja oainnuslinnjáid seailuheapmin.

Go bealdduid ávkástallan lea maŋimus jahkelogiid áigge geahppánan, dárbašit maiddá ođđa vugiid eanadaga rabasin doallamii. Dán dihtii guovllus kártejuvvojit doarjagii dohkálaš boares niittut ja guohtumat ja ávkástallanenu olgobeallái báhcán bealddut. Dáid diškumii sáhtta ohcat doarjaga EBI-guovddázis.

Boazodoalus lea dehálaš oassi gilvionosa seailuheamis. Niilo Rasmus bunte suinniid bohccuide. Govva Antero Isola.

Deanu jinodettiin ealggat vadjolit Deanu rastá. Ealggat johtet olles skábmaáigge Deanu ja boazoáiddiid gaskkas. Miestagiid njáskan dovdojuvvn johtinmádjain lea geaidnodorvvolašvuoda dáfus dehálaš. Govva Antero Isola.

5.2.2

Dikšuma vuollášaš geaidnoguorraeanadat ja Vuoiŋŋastanbáikki

Geaidnobiras lea guovddáš oassi Deanuleagi eanadagas. Lappi EBI-guovddáša johtalus- ja infrastruktuurra -vástosuorgi dikšu eanageainnu 970 geaidnoguoraid jahkásaččat láddjemiin ja njáskamiin golmmajagi gierddu mielde. Dás fuolakeahhtá Deatnu ja árbevirolaš kultureanadat lea oassái gokčašuvvan dahje gokčašuvvamin geaidnoguovllu guoras šaddan muoraid duohká. Eanaeaiggádat oidnet plánavuđđosaš ja guhkes áiggi geaidnoguorraeanadaga dikšuma dehálažžan.

Geaidnobirrasa njáskamiin galgá vuhtii váldit johtolatdorvvolašvuoda. Ássit vásihit johkaoidnosa leahkkuma lassin ealgavára geahpedeami hui dehálažžan. Hástalussan lea eandalii sieđggaid lassánan šaddan, mii geasuha ealggaid geaidnogurrii. Biggii hearckes guovlluin geaidnoguoraid muorat doibmet goittotge bieggá- ja muohtasuodjin ja estet čeargama. Mohkiin ja eakko sajiin muorat sáhttet eastit fievrru gártama johkaroggái dahje skurčui.

Hárven- ja njáskanbarggut čohkkejuvvojit dálá vuoiŋŋastanbáikkiid birrasii. Vuoiŋŋastanbáikkiid birrasiid dikšumis oiddošit fiidnámus soahkejoavkkuid ja beziid. Beazit buktet ruotnasa maiddái lasttahis áigge. Mánngahámatvuoda lasihan muorralágan šálljat, suhpejoavkkut ja reatkkát sestojuvvojit.

Vuoiŋŋastanbáikkiin čogget njáskan- ja hárvabázahusaid eret vai johtin gáddái lea álki. Go njáskan dahkko golmma jagi gaskkaid, sáhtttá smávva njáskanbázahusaid guođdit eatnamii. Vuoiŋŋastanbáikkiide háliidit lasi ruskalihtiid ja hivssegiid.

Geainnus johttiid várvešvuoda gáibidan osiin, dego ealgavárraguovlluin ja luoddearuid bokte hárvet muoraid ja njáskat miestagiid dávjjit vuodjinoidnosiid buorideapmin. Go geaidnoguovlu rádjašuvvá fásta dahje lustaáigge giddodahkii, sohppojuvvo vejolaš njáskamis álo eanaeaiggádiin. Giddodahkii dorvvastuvvo doarvái buorre oaidnin- ja šlápmasuodji. Geaidnoguoras lean bealdduid sáhtttá buktit oidnosii njáskamiin geainnu ja bealddu gaska avádagaid. Lassin guovllu bálvalusain muitalan oahpisteamit njáskojuvvojit oidnosii. Hárvemat ja njáskamat dahkkojuvvojit nu, ahte johkaguora luondduhámi eanadat sealu. Seastimiin earalágan ja eará sturrosaš eanadatmuoraid ja muorrajoavkkuid ja garvimiin minsttarlágan hárvema eanadagas boahťa molsašuddi.

Geaidnobirrasii barggadettiin galgá giddet earenoamáš fuomášumi johtolatdorvvolašvuoda lassin dorvvolaš bargamii. Go geaidnoguovllu dikšun plánejuvvo eará go guovllu agoartaváldi bokte, váldojuvvo álo oktavuohťa EBI-guovddáša johtalus- ja infrastruktuurra-vástosuorgái. Barggu dorvvolašvuoda gáibádusain sáhtttá heivehit Johtalusdoaimmahaga rávvagiid geaidnoguoraid čorgenbargguin (Johtalusdoaimmahaga rávvagat 2/2015).

Stuorra eanadatmuorat giddejit mátkkošteaddji fuomášumi Sieidalis. Geaidnoguoraid njáskkadettiin eanadatmuorat guđđojuvvojit ovttaskassan dahje muorrajoavkun. Birasteaddji šattolašvuohta dollojuvvo vuollegážžan. Govva Marjut Kokko.

5.2.3

Beallejalgadin dahje jalgadin dikšojuvvon gáddeavádat

Deanu gáttit leat dehálaš oassi kultureanadagas. Gáttiid dikšumis lea buorre váldit vuhtii gátti topografiija, luonddu mánggahámatvuođa ja guollebivddu. Gáddemehciid dikšumiin rahpat eanadaga sihke joga alde čáhcai ja nuppe beliid. Gáddeavádaga dikšun lasiha gátti áhpásmuhttinanu vejolašvuođaid ja dahká gáddeniittuide mihtilmas niitošlájaid mánggabealagin.

Veahkadis gáttiin leat dávjá eanaš lastamuorat ja oidnosat savvojit johtilit. Guorba gáttiin fas leat eanaš beazit, ja dalle lastamuoraid lea buorre sealluhit gáttiid dikšumis.

Gáttiid njáskamat dahkkojuvvojit goittotge váldimiin vuhtii gáddedearpmi ceakkusvuođa ja erošuvnna vuollásašvuođa. Miestagat ja smávamuorat guđđojuvvojit joavkkuide. Jus gáddedearpmi lea eakku, miestagat guđđojuvvojit dulveavádahkii čatnat johkadearpmi. Njáskanbázahusaid lea buorre čoaggit eret dahje boaldit báikki alde.

Gáddebealddu ja joga gaskii ávžžuhuvvo guđđot gilvvikeahtes sulaid 15–30 mehtera suodjebihtá, gos goittotge sáhtá hárvet muoraid oidnosa rahpama dihtii. Bealddu ja joga gaskasaš avádaga dikšumii sáhtá ohcat eanadatdikšuma doarjaga Lappi EBI-guovddážis. Dikšojuvvon

Nuorbenjárgga njáskojuvvon gáttiin leahkkasit fiinna oidnosat Deanu ala. Niitošládja šaddá čuovgga meari šattadettiin. Gáddemuoraid ávžžuhat hárvet oppa plánaguovllus eandalii gáddederpmiid alde. Govva Marjut Kokko.

Sávzzat, šibihat ja heasttat leat beaktilis eanadaga dikšumis. Govva Marjut Kokko.

guovllus dahkko viđajahkásaš soahpamuš ja buhtadus máksojuvvo jahkásaččat dahkkojuvvon dikšundoaimmain 450 e/hektára.

EBI-guovddáš rávve doarjaga ohcamis ja árvvoštallá doarjjagelbbolašvuoda. Dikšun sáhtá dahkkot njáskamiin, hárvemiin, láddjemiin dahje guođohemiin. Doarjaga ohcamis lassidieđut mildosis 1.

5.2.4

Johkaguora boaldinmuorralohpeguovllut

Meahciráđđehusa luonddudoalloguovlluin Eanodagas, Anáris ja Ohcejogas lea eavolaš oastit boaldinmuora luonddudoallobiin. Lohpi lea ovddiduvvon eandalii báikkálaš ássiid ja luopmobartta eaiggádiid dárbbuide. Lohpi lea ng. mobiilalohpi ja dat skáhppojuvvo gielldaguovdasaš luondduguovllohpenummirii ringemiin. Meahciráđđehus/ Giddodatovdáneapmi (Tuomo Kokkonieni) čujuha boaldinmuorralohpeguovlluid ja addá dárbbu mielde rávvagiid báikki alde, mo muora sáhtá guđege guovllus váldit. Boaldinmuora sáhtá čujuheami mielde váldit maiddá Ohejoga gilvvabeahevuovdis hárvemiin.

Deanu oidnosiid rahpamin boaldinmuora váldima sáhtá čujuhit stáhta eatnamiin maiddá Deanu savvon gáddeguovlluide. Johkaguora vejolaš boaldinmuorračuozáhagat leat álo spesiáladáhpáhusat ja dáid gieđahallamii addojuvvojit rávvagat dáhpáhusaid guovdu báikki alde. Meahciráđđehusa www-siidduin lea lasi diehtu luondduguovllobis.

5.2.5

Árbebiotohpat

Deanuleagis mihtilmas árbebiotohpat leat boares ássangiittit, earálágan niittut goike rássegittiin lakta gáddeniittuide ja vuovdeguohtumat, mat leat veahkadeabbo go eará biras. Árbebiotohpat leat šaddan jahkelogiid joatkašuvvan láddjema ja guohtuma mielde. Árvvolaččamus niittut leat Deanu gáddederpmiin, mat leat bisson jalgadin vaikke árbevirolaš láddjenávkkástallan lea nohkan.

Árbebiotohpaid diškumii sáhtá ohcat doarjaga Lappi EBI-guovddázis. Ovttas eanaoamasteaddjiin plánet guvlui heivvolaš dikšuma, árvvoštallat doarjjadási ja rávvet doarjaga ohcamis. Doarjaga sáhtá oažžut jahkásaččat 450–600 euro hektára ala dan mielde, makkár lea guovllu árva ja dikšunvuogit. Smávva 5–30 mihtu sturrosaš, árvvolaš árbebiotohpaide mákset giddes doarjaga, mii lea 200 euro/báiki. Doarjaga sáhtá ohcat eanadoalli, badjealmmái, eanaoamasteaddji dahje registrerejuvvon searvi. Soahpamušguovlu galgá leat doarjjaohcci hálddašeami vuolde. Soahpamuš sáhtá dahkkot maiddá láigoeatnamiidda. Doarjjaohccái vuodđuduvvo vuos doallonummir gieldda dálonguovlodoaimmahagas. Doarjaga máksin ohcojuvvo jahkásaččat, soahpamuš dahkko viđa jahkái háválassii Lappi EBI-guovddázis. Lassidieđut leat čohkkejuvvon mildosii 1.

Árbebiotohpat Áhguoikkas. Liddon niittut buktet smávvalágan molsašuddama gilieanadahkii ja seilluhit luonddu mánggahámatvuoda. Niittu ravddain leat horpmát ja siedggat, maid ávžžuhat njáskat dikšuma oktavuodas. Govva Marjut Kokko.

Árbebiotohpat leat smávvalágan molsašuddan gilieanadahkii ja seilluhit luonddu mánggahámatvuoda. Mánggáin čuoáhagáin leat hárvanaš ja áittavullosaš šlájat, mat leat sorjavačča jeavddalaš dikšumii.

Árbebiotohpat gáibidit jeavddalaš dikšuma vai dat seilot. Dikšuma mihttomearri lea bajásdoallat mánggabealat šlájaid, dálonguovllu kulturárbbi ja eanadatárvvuid. Niittuid sáhtta dikšut njáskamiin, láddjemiin ja guođohemiin. Njáskamis seastit mánggabealagat muorrašlájaid ja earáhkásaš muoraid, eandalii boares muoraid, eanadaga dáfus fiinna muoraid ja dakkár muoraid, main šaddet muorjjit. Vuovdeguohtumiin jávkadit muoraid dárbbu mielde ja dat dikšojuvvojit guođohemiin.

Go guovlu dikšojuvvo láddjemiin, čohkkejuvvojit láddjejuvvon šattut eret amas ii eanavuodđu šattolašvuohta lassán. Buoremus

láddjenáigi lea dábálaččat borgemánus šattuid lieđduma maŋŋá. Horpmá, gáskálačča ja miehtaskáhčira šaddan guovllus ávžžuhuvvo dahkkot mánggaid láddjemiid šaddobaji áigge.

Guođohettiin galgá heivehit guohtunealliid meari guvlui nu, ahte biepmu mearri lea heivvolaš šibihiidda. Go biepmu nohká, sirdojuvvojit eallit nuppi guohtumii. Árbebiotohpain eai atte ealliide lassebiepmu. Gáddeavádagas čuovvut, ahte eanavuodđui ii šatta erošuvdna.

Plánaguovllu árbebiotohpaid leat kárten geassit 2017. Inventerejuvvon ja doarjjagelbbolaš báikkit leat merkejuvvon kártaide bihttái 5.3. Lappi EBI-guovddáš fitná dárbbu mielde kártemin eanaoamasteaddji bivdaga vuodul boares niito- ja guohtuneatnamiid, jus dat eai leat dán dikšun- ja geavahanplánas mielde.

Suorbmaláddjenmašiidna lea vuogas smávviidosas niittuid dikšumis. Gova málle leamašan jagiid anus Ohcejogas. Govva Marjut Kokko.

Nuvvos gili gasku lea boares bealdu, gos šaddet niitošlájat. LUMO-báikki dikšun buorida sihke eanadaga ja árbeeanadahkii mihtilmas šlájaid eallinbirrasa. Dikšumii heive jahkásaččat láddjen dahje guodoheapmi. Láddjejuvvon šattuid galgá čohkkejuvvet eret ja geavahuvvot ovdamearkan bohccuid fuođđariin. Govva Marjut Kokko.

5.2.6

Luonddu mánggahámatvuohhta -báikkít

LUMO-báikkiin oaivvildat luonddu mánggahámatvuohđa ja guovllu kultureanadaga seailluheami geahččančiegas dehálaš guovlluid, maid dikšumii sáhtá ohcat doarjaga. Váldooassi báikkiin lea oassái miestaluvvan, juobe niitoluvvan boares bealddut dahje muđuid gilvima olggobeallái báhcán guovllut. LUMO-báikkít leat maiddái bealddu birrasa ravdaavádagat go dat rádjášuvvet Detnui dahje Deanugeidnui. Dáin dušše oassi merkejuvvon ovdamearkkalágánin dikšunkártaide. Jus eanaomasteaddji lea beroštuvvan dikšut boares bealdduid dahje bealddu ravdaavádagaid, fitná EBI-guovddáš dárbbu mielde inventeremin guovlluid. Seammás hállat dikšuma mihttomeriin ja doarjaga ohcamis.

Ravdaavádagaid sáhtá dikšut muoraid hárvemiin, njáskamin miestagiid, láddjemiin dahje guođohemiin. Hárvemiin ja njáskamiin

Bealddu olggobeale luondduguohtumiid ja bealddu ravdaavádaga ja bealddus lean vuovdesulložiid dikšumii sáhtá ohcat doarjaga Lappi EBI-guovddážiis. Ovtas eanaomasteaddjiin plánet guvlui heivvolaš dikšuma, árvvoštallat doarjjadási ja rávvet doarjaga ohcamis. Doarjaga sáhtá oážžut jahkásaččat 450 euro hektára ala. Doarjaga sáhtá ohcat eanadoalli, badjealmmái, eanaomasteaddji dahje registrerejuvvon searvi. Soahpamušguovlu galgá leat doarjjaohcci hálddašeami vuolde. Soahpamuš sáhtá dahkkot maiddái láigoeatnamiidda. Doarjaga máksin ohccojuvvo jahkásaččat, soahpamuš dahkko viđa jahkái háválassi. Lassidieđut leat čohkkejuvvon mildosii 1.

seastit mánggabealagit boares muoraid, finna eanadatmuoraid ja lastamuoraid. Dikšuma mihttomearrin sáhtá leat juogo jalges niitu, áidojuvvon guohtun dahje mánggabealat ravdameahcci. Dikšumiin sáhtá buktit ovdan maiddái boares ráhkadusaid ja rusttegiid, čáppa muoraid, muorjemiestagiid ja uraid.

5.2.7

Šiljobiiret huksenárbevierru

Rabas šiljut buktet gili ja geaidnobirrasa eanadahkii mánggahámatvuohđa. Šilju ravdaguovllu vesáid ja heajos muoraid lea buorre jávkadit. Čáppa eanadatmuoraid ja buorre stuorát muoraid sáhtá njáskat oidnosii.

Árbevirolaš guollebivddu, eanadoalu ja boazodoalu ráhkadusat ja rusttega leat mearkkašahtti oassi kultureanadagas ja gáibidit jeavddalaš dikšuma vai seilot. Ráhkadusaid ortnegis bissuma eaktun lea fuolahit daid bajásdoallamii gullelaš jahkásaš bargguin. Dát leat ráhkadusaid birrasa doallan rabasin nu, ahte jávkada badjelmearálaš dávviriid, muoraid, miestagiid ja seaidneguora šattolašvuohđa. Čakčat lea áigi buhtistit renniid ja sihkkarastit, ahte muorat eai eai leat gahččamin ráhkadusa ala. Giđđat dárkkistuvvo, ahte ráhkadusa vuollevuohđus johtá áibmu, ovdamearkan lea buorre leahkkut bussáluñkkáid buriin áiggiin.

Mildosii 2 leat čohkkejuvvon lassidieđut ráhkadusárbbi dikšundoarjaga ohcamis. Lassidieđut boares ráhkadusaid divvumis, guovllu restaurerensuorggi ámmátolbmuiin ja ráhkadusárbbi dikšumii vejolaš doarjagis oážžu Lappi EBI-guovddážiis Biras ja luondduvarit -vástosuorggi guovlluidegeavahanovttadagas, Sámemusea Siiddas ja Musealágádusas.

Restaurerenmeaštir Marko Korkeasalo lea čohkken mildosii 3 juohkehaš boares dálu oamasteaddjái dahje dakkár skáhppoma plánen olbmui geavatlaš rávvagiid.

Divodeaddji muitolistu

- ✓ Ráhkadus galggašii seailut álgoálggolaš anus. Dalle dasa ii dárbbáš dahkat stuorra ráhkaduslaš ja geavaheami nuppástusaid, mat bajidit huksengoluid.
- ✓ Geavat gelbbolaš plánenveahki – bures plánejuvvon lea beallái dahkkon.
- ✓ Plánengolut mákset iežas ruovttoluotta mángii.
- ✓ Divvunbargguid galgá smiehttat ja plánet nu, ahte ii dárbbáš bargat dárbbášmeahttun barggu. Divoduvvon rusttet dahje ráhkadus ii dárbbáš leat dego odđa. Boares galgá seailuhit iežas luonddus ja ná riggodahhtit eallinberrasa.
- ✓ Divvunbargguin lea buorre ávkkástallat boares tehnikka ja oahpes materiálaid. Boares bargovugiid ávkkástallan dáhkida, ahte divvojuvvon ráhkadus doaibmá ovddeža vuogi mielde ja lea mañnelis divvumis oahpes vugiin. Geahččal garvit menddo teahtta ráhkadusaid – guohpa ja láhtteguoppar sáhttet fallehit.
- ✓ Divvuma vullosaš čuožáhaga galgá gurahallat oassin berrasa. Loahppaboadus galgá leat berrasa dáfus harmonalaš. Dálonguovllus árbevirolaš rabas šilljobiire galgá seailuhuvvot.
- ✓ Gudnejahte ráhkadusa stiilasárgosiid ja dasa mihtilmas ráhkadusčovdosiid. Ále bilit ráhkadusa mihttgoriid – jus viiddidat, leage várrugas. Dutkka vuos, sáhttágo boares ráhkadusa sajiid geavahit beaktileappot.
- ✓ Seailut ja divo ráhkadusa ovttaskas áššiid, listtuid, lássamuoraid, olgofeaskára ja árbevirolaš ivnni. Muite, ahte lássa lea dálu čalbmi – sielu speajal. Riekta lea sajuštit lása lahka seainni olgogearddi.
- ✓ Seailut ja divo viessogálvvuid ja činaheami: uvnat, listtut, uvssat, tapeahtat, viessogálvvut. Seailut stobu čavddisin.
- ✓ Oahpásmuva divvunrávagirjiide.
- ✓ Geavat iežat dearvvas guorahallama. Smiehta mii lea duođaid čáppa ja bistil. Muite, ahte maiddá ráhkadus dárbbáša jeavddalaš dikšuma.
- ✓ Dát divodeaddji muitolistu lea almmustahtton Lappi rakennusperinne ry (Lappi ráhkadusárbevierru) almmustahttimis "Geahča birrasiiddát" (1987). Rávvgiid leat hábmen Katri ja Jorma Huusko, Juhani Junttila/Arkitektadoaimmahat K&J Huusko, Oulu. Ášši ii leat boarásmuvvan, baicce rávvagat dollet ain bures deaivása go lea gažaldat boares ráhkadusa divvumis. Vaikke mannan jagiin leat fokuseren deattuhit ráhkadusaid energiijabeaktivuoda, boares ráhkadusaid divvunprinsihpat eai leat rievdan.

Bealddu ravddaid ja bealdduid gasku báhcán vuovdeguovllu diškumii sáhtta ohcat doarjaga Lappi EBI-guovddázis viđajagi eanadatdikšunsoahpamušas. Govva Marjut Kokko.

Boares giättit leamašan jalgadin. Bealddut ja láddjenniittut leat birastahttán gietti, muhtumin maiddái vuovdeguohtumat. Oainnus Áitejoga čoakkalmasain 1950-1970. Govva Sámemusea Siidda govvačoakkáldat.

Ráhkadusa jahkásaš dikšumii gullá birra rabasin doallan. Muorain gahččet lasttat gáhtu ala ja mieskadit ráhkadusaid. Seinniid guoras alla šattolašvuohta eastá áimmu johtima ráhkadusa birra ja doallá dan ná oppa áigge lávttasin. Govva Marjut Kokko.

Kulturgerddiid dahjege eanaluvvi šattolašvuođa dahkan eanagearddi gassun ráhkadusa birra lea stuorámus ovttaskas ráhkadusa mieskanvahágiid dahkki. Ráhkadusa birra šattolašvuohta galggašii láddjejuvvot jahkásaččat ja goaivut eanagearddi eret seinniid mieskadeamis. Govva Marjut Kokko.

Ráhkadusa geađgejuolgi lea dávjá skoadaštuvvon betonijn eastit lieggasa suodđama. Duodalaš sivva dálu bieggamii lea vuollevuodđovahágiin. Vuollehirssa ala ollán betonjagarra lokte láktasa eanavuodus ja dagaha hirssaide mieskanvahágiid. Marko Korkeasalo dutká vahágiid ja addá oamasteaddjái divvunrávvgiid. Govva Marjut Kokko.

5.2.8

Dološbázahasat

Plánaguovllus dovdat ovcci giddes dološbázahasa, mat leat bukton ovdan kapihttalis 4.4. Dološbázahasain oaivvildit eatnamis dahje čázis seilon eallima, ássama, johtima, ealáhusaid, oskku hárjeheami dahje jápmán olbmuid hávdádeamis báhcán muittuid vássán sohka buolvvain. Dološbázahasat leat ráfáidahtton ja dološmuitoláhka gieldda doaimmaid, mat sáhttet leat vahágin dološbázahasa seailumii.

Dološbázahasa dikšuma deháleamos mihttomearri lea arkeologalaš kulturárbbi suodjaleapmi ja čuožahaga oidnosii buktin. Dikšuma láideasta, rávve ja bearráigeahččá Musealágádus ovttas eanagottemuseaiguin ja Sámemuseain. Dikšunbáikki várás dahkko álo dikšunplána, mas ákkastallat dikšuma dárbbu sihke dikšuma gáibádusaid ja mihttomeriid. Eanadatdikšuma doaimmaid figgat ráddjet lunddolaččat dološmuittu birra mielde. Dikšumis eai háhpohala dološ eanadaga, muhto dikšuma plánedettiin guorahallat oppalašvuoda, eatnama hámiid, dološbázahasa ráhkadusaid ja šattolašvuoda, dalle eanadaga gearddit ja áigeperioda sáhttá váldot vuhtii.

Dološbázahasa birra eanadat- ja meahcedikšumis galggašii jávkadit visot dološbázahasa alde ja dan lahkasa muoraid eret vaháguhttimis dan ráhkadusaid.

Njáskanbázahusaid galgá čorget eret, iige eatnama gearddi oáččo cuvket dahje gudduid jávkadit. Ovdal eanadatdoaimmaide álgima galgá váldit oktavuoda Sámemusea Siidii.

Musealágádusas sáhttá ohcat doarjaga priváhta eatnamiin lean dološbázahasaid dikšumii. Eandalii doarjaga sáhttá juohkit daidda doaimmaide, mat ovddidit dološbázahasa seailuma, dego šattolašvuoda ja muoraid gieđahallama ja eará eanadaga dikšuma, dološbázahasa gollama eastin sihke dološbázahasa suodje- ja doarjjaráhkadusaid dahkama. Lassin sáhttá doarjut dološbázahasa juvssahahttivuoda buorideapmái ja dikšuma plánemii gullevaš doaimmaid dego dološbázahasaid merkema, guosseinfrastrukturra huksema (bálgát, šáldit, oahpisteamit ja eará juvssahahttivuoda buorideapmi) sihke dikšunplána ja dutkamuša, mii mihtilmasat gullá dikšuma ollašuttimii.

Dološbázahasaid dikšundoarjaga mihttomearri lea ovddidit giddes dološbázahasaid seailuma ja identifiserema go doarjut guovlluid eanadatdikšuma ja čuožahagaid merkema. Doarjaga sáhttá ohcat priváhta olmmoš, searvvuš dahje gieldda. Doarjja lea smiehttanvullosaš ja dan vuodustussan leat ohcamušas bukton golloréhkenastimiin ja plánain.

Lássa lea árvvoleamos ja álgoálggus áidna eará guovllus buktojuvvon ráhkadusa oassi. Lásain muorraoasit leat báikkálaš giehtaduoji meašttirčájáhus. Lásaid divvun ja ordenmálema gánneha dahkat ovdalgo muorraoasit vaháguvvet. Govva Marjut Kokko.

Divvuma ja dikšuma vuollásaš čuožahagat

Deanugeaidnuguoras deháleamos diškunčuožahagat leat savvon oidnosiid rahpan joga ala ja giliguovddážiidda, eandalii bealdduide, niittuide ja duottarguovlluide. Lassin oidnosiid rahpat vuoinnastansajiin, gilibirrašiin ja áhpásmuhttinatnui merkejuvvon báikkiin. Dikšunávžžuhusat leat dahkkon eanakártema ja stohpoeahkediin ožžojuvvon evttohusaid vuodul. Plánas leat lassin váldán vuhtii gili olbmuid ja eanaoamasteaddjiid sávaldagaid.

Stohpoeahkediin ožžojuvvon sávaldagaid vuodul plánii leat vuosttažettiin válljejuvvon báikkit, mat leat guovddážis gilieanadagas ja maid divvun lihkostuvvá smávvaressurssaiguin. Ceakko vilttiid, álkit erošuvnna vuollásaš báikkiid dahje muđuid earenoamáš plánema gáibidan báikkiid eai leat váldán mielde dán plánii.

Kárttain ovdanbukton dikšunbáikkit ávžžuhusaidisguin leat eaktodáhtolačča sihke eanaeaiggádiidda ja ráhkadusaid eaiggádiidda. Dikšunbáikkit evttohuvvojit Roavesavvona davveoasis Nuvvosa gili guvlui.

Ovdal divvunbargguid álgaheami galgá leat oktavuodas eanaoamasteaddjái ja gieldda huksendárkkisteaddjái. Go geaidnoguovlu rádjašuvvá ásojuvvon dahje lustaáigge giddodahkii, ráđđádallo geaidnoguovllu njáskamiin giddodateaiggádagain.

Gáregasnjárgga oasseoppalašlávás leat čujuhan Deanuleahkái MU-1 ja MY-1 guovlluide, maidda galgá ohcat huksendárkkisteaddjis eanadatbargolobi ovdal eanadaga rievdadan doaimmaid ollašuhttima. Lobi ii dárbbáš ohcat jus guovlluin váldojuvvo dušše boaldinmuorra ruovttudárboatnui.

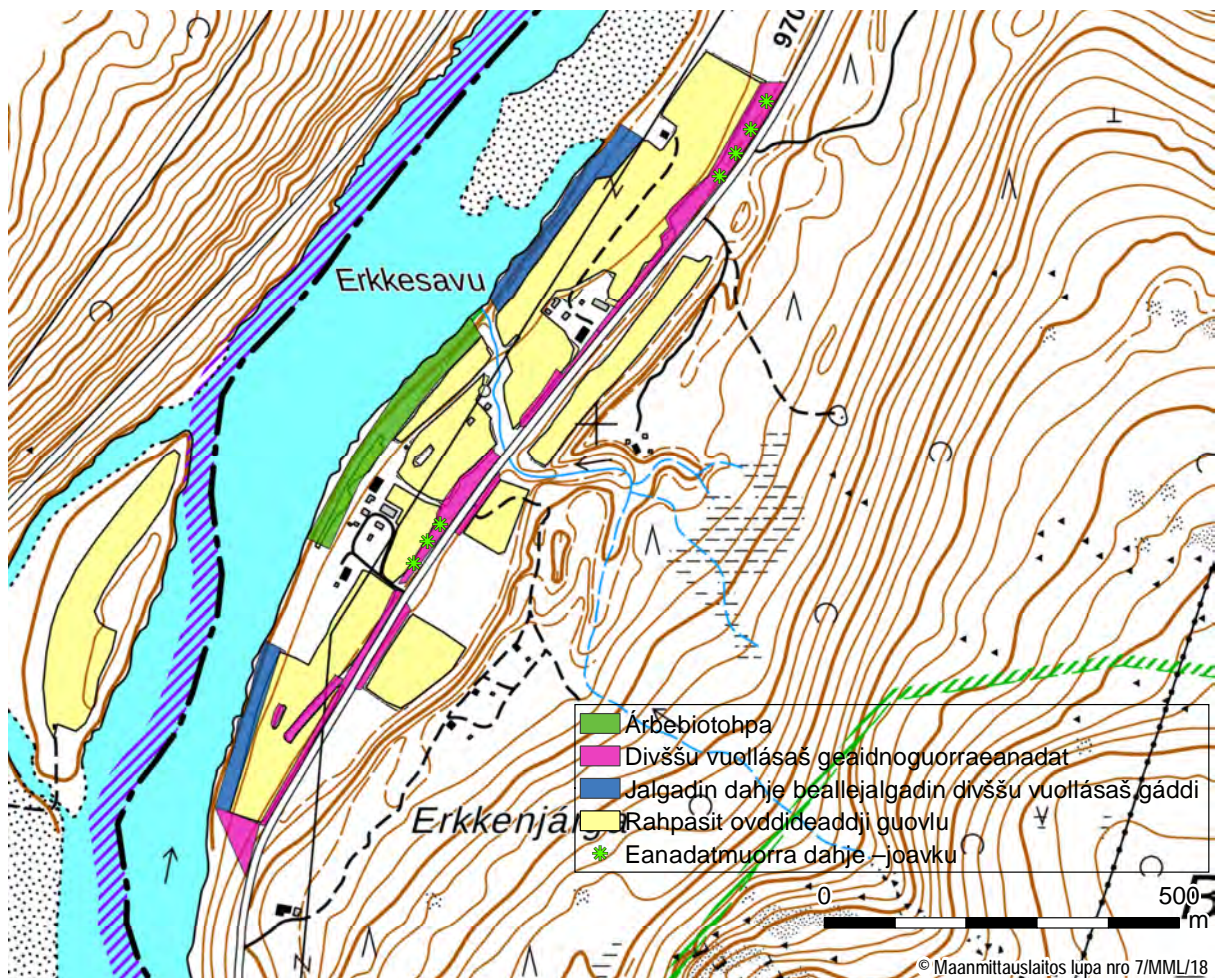
Eanadatdikšun ovttas lea bálkkašeaddji bargu. Govas njáskanbargoveahka ja biepmuid ordnejeaddjit geassit 2018. Govva Marjut Kokko.

Biesjohka

Erkkesavvona bokte lastamuorat estet oidnosa bealdduide ja maddái oassái šilljobiriide ja váriide. Gátti muorat estet johkaoidnosa. Geaidnoguoras leat fiinna eanadatmuorat, maid buktit ordnemiin oidnosii. Deanu ja šilljobiriid gaskkas lea luondduniittut, gos leat mánggabealagit šlájat.

Doaibmaávžžuhusat:

- Njáskat geainnu ja bealdduid gaskasaš avádagaidd, seastit sierrasturrosaš lastamuoraid.jogo ovttaid mielde dahje joavkkuide bajiduvvojit stuorra beziid daid birrasiid njáskamiin.
- Gáddemuorat ja vuovdesulložat gieđahallojuvvojit geahppasabbot, seastit mánggabealagit muorrašlájaid ja garvit minsttarlágan hárvema.
- Miestaluvvan gáddeniittu ordnemii ja jahkásaš dikšumii sáhttá ohcat EBI-guovddázis doarjaga.

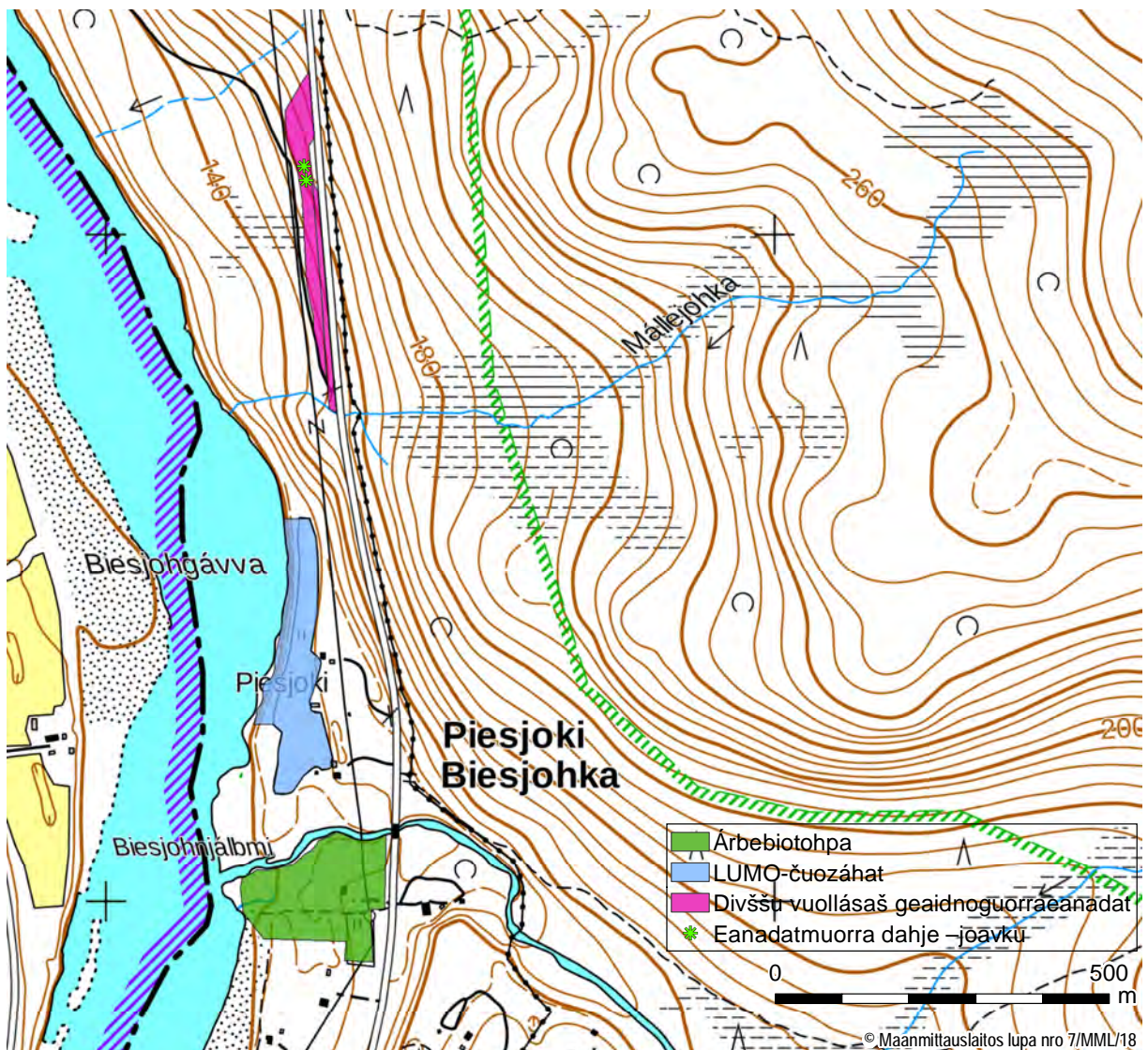

Kárta 2. Erkkesavvona dikšunbáikkit.

Boazonjärvieltti vuoinjastanbáikkis ja das máttas johka- ja duottaroainnus gokčašuvvá šaddan muoraid duohkái. Vuoinjastanbáikki ravddain šaddet šálljajoavkkut ja stuorra beazit. Biesjoga máttabealde ja Deatnogáttis leat eanadaga dáfus fiinna luondduniittut, main leat mánggabealat šlájat.

Doaibmaávžžuhusat:

- Biesjoga máttabealde lea viiddis gáddeniitu mii ollá Biesjoga johkaleahkevuovdái ja luonddudili sáttogáddái. Gáddeniitu dollojuvvo jalgadin. Jahkásaš dikšumii sáhtta ohcat EBI-guovddázis viđajahkásaš birassoahpamuša.
- Biesjoga davábealde lea luondduniitu, mii ollá Detnui, man láddjemii dahje guođoheapmái sáhtta ohcat EBI-guovddázis viđajahkásaš birassoahpamuša. Maiddái luondduniitui rádjášuvvan miestaluvvan gáddeavádahkii sáhtta ohcat doarjaga.
- Boazonjärvieltti vuoinjastanbáikki vesáid beaktilis njáskan ja muoraid hárven vuoinjastanbáikkis Máttás ja vieltti vulos measta šleđgalinnjá rádjai, šálljajoavkkut sestojuvvojit. Stuorra beziid birra njáskat eará muoraid eret.

Kárta 3. Biesjoganjálbmi ja Boazonjärvieltti dikšunčuožahagat.

Biesjoga máttabeale
Deanu gáddeniittuid
ávžžuhit njáskat jalgadin
dahje ovddiduvvot dego
áitojuvvon guohtumiin.
Čáppa niittut ollet
luonddu sáttogáttiide.
Govva Marjut

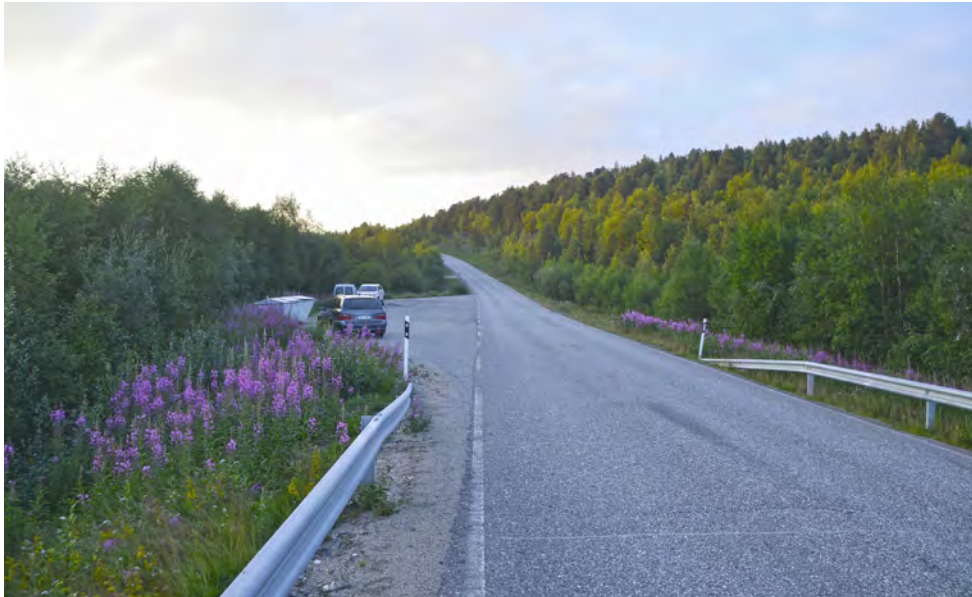

Jus gáddeniittut
dikšojuvvojit
guodoheimiin, sáhtta
soahpamušguovlun
ohcat maiddái Biesjohkii
rádjašuvvan veahkadiis
johkaguorruvuovdi.
Govva Marjut Kokko.

Biesjogas lea
viiddis luonddudili
gáddesáttogáddi, gos šaddá
honnetrássi. Govva Marjut
Kokko.

Biesjoga davábeale bisánanbáikki biras ávžžuhuvvo njáskojuvvot. Govva Marjut Kokko.

Biesjoga davábeale boares niitu ollá Detnui. Niitu ávžžuhuvvo dollot jalgadin. Gáddemiestagiid beaktilis njáskan rahpá oidnosa johkii. Govva Marjut Kokko.

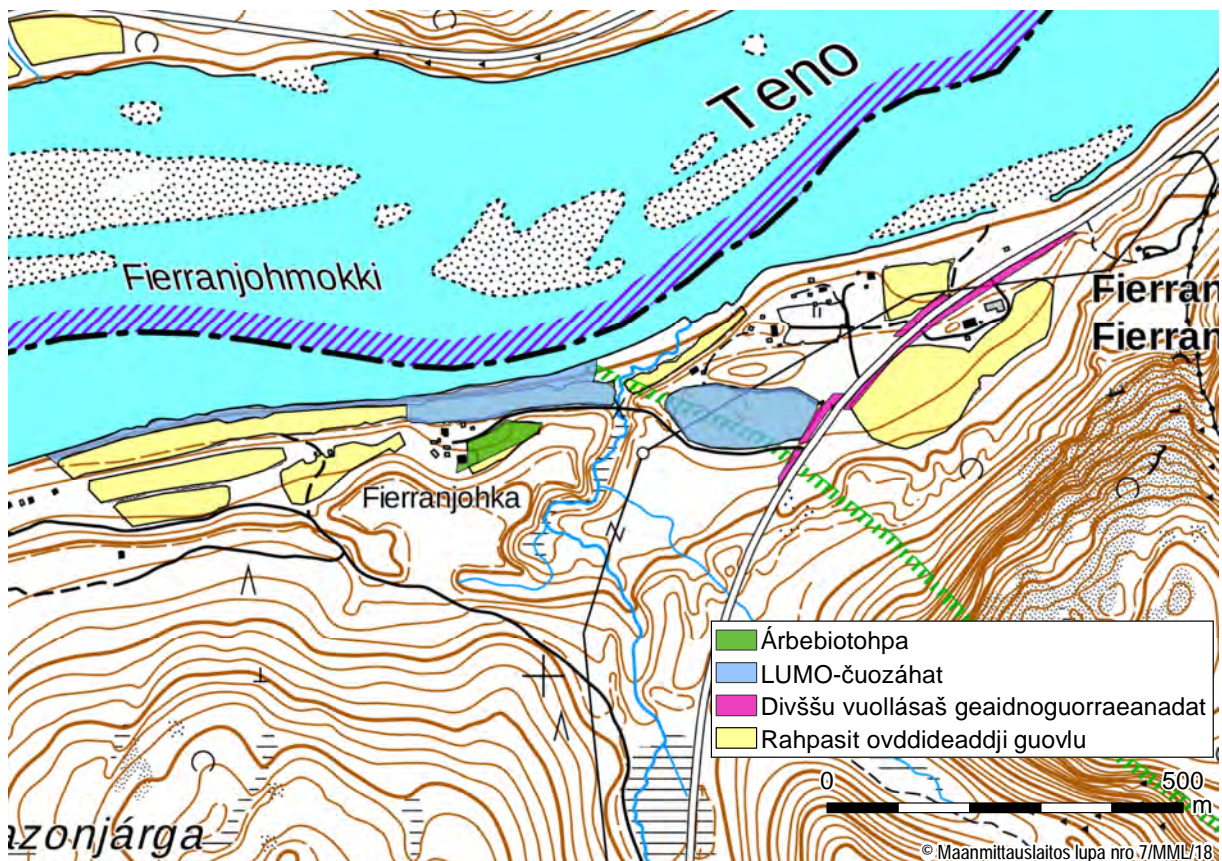
Geaidnooainnus Boazonjärvieltti vuoiŋgastanbáikkis máttas guvlui. Muoraid hárvemiin leahkkasa viiddis gáidduseanadat johkaleagi mielde máttas ja davás. Govva Marika Koskiniemi.

Fierranjohka

Máddin Fierranjohkii boadedettiin oainnus lea rabas Norgga váriid rádjai. Geainnu lahkoneettiin joga johkaoainnus báhcá muoraid duohkái ja dušše váriid alážat oidnojit muoraid duohken. Bealddut gokčašuvvet soahkevuovddi duohkái. Geainnu nuorttabeale muorat mieiget vehá geainnu ala. Geaidnoguora dikšumiin bealdduid badjel leahkkasit oidnosat Biennaš-Jon njárgga vieltái, mii allána ceaggut. Fierranjogas leat mánggat luondduniittut, maid ávžžuhat dikšut jalgadin.

Doaibmaávžžuhusat:

- Geaidnoguora njáskan bealdduid oaidnima dihtii geainnu oarjja- ja nuorttabealde.
- Luondduniittuid ja árbebiotohpaid jeavddalaš dikšun vai šattolašvuohta bissu jalgadin. Ávkkástallama olggobeallái báhcán bealdduid ávžžuhat dikšut luondduniitun. Báikkiid dikšumii sáhttá ohcat doarjaga EBI-guovddážis.

Kárta 4. Fierranjoga dikšunčuožáhagat.

Meahciráddehus njáskkas borgemánus 2018 Fierranjogas stáhta eatnamiid. Eaktodáhtolaš bargit ožžo boaldinmuoraid. Govva Antero Isola.

Fierranjogas leat divvon fiidnát boares ráhkadusmáddodaga ja dikšon boares gietti luondduniittuid. Gáddemuoraid leat hárvven nu, ahte oidnosat leahkkasit Detnui ja gitta Norgii. Govva Marjut Kokko.

Buollánnjárga vuoinjastanbáikki bokte leat boares oassái jo miestaluvvan niittut, maid ávžžuhat ordnet. Go miestagiid ja muoraid njáská, leahkkasit geainnus ja vuoinjastanbáikkis fiinna oidnosat joga ala.

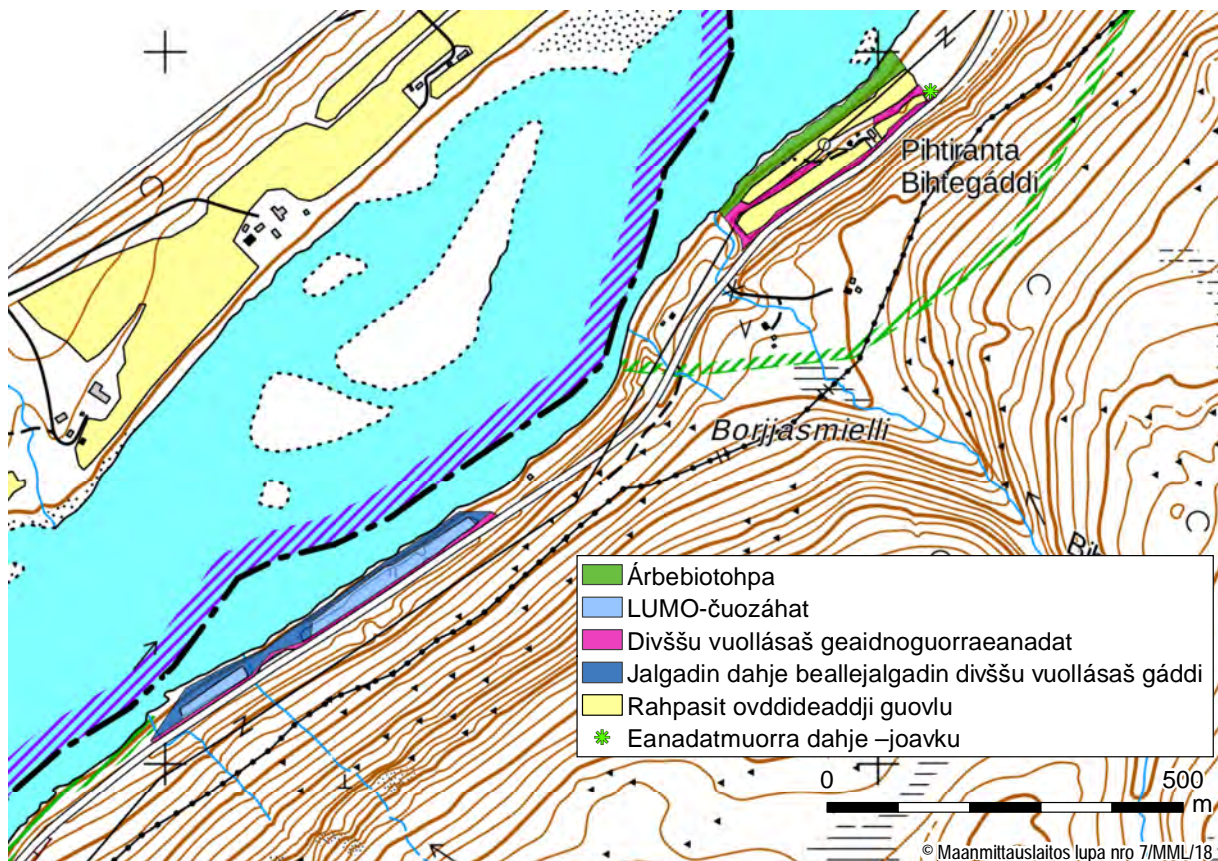
Doaibmaávžžuhusat:

- Geaidnoguora njáskan luondduniittuid ja joga oaidnima dihtii. Bealddu ja gátti gaska avádagaid sáhtá gieđahallat geahppaseappot ja guođđit muoraid molsašuddi joavkkuide ja seastit fiinna šálgaid.
- Vuoinjastanbáikki biras njáskojuvvo. Seastit moadde stuorát ja buorre soagi. Geainnu nuorttabeale ádjaga birrasa sáhtá geahppadit njáskat vai dat ihtá oidnosii.
- Boares niittuid ávžžuhat divvut miestagiid njáskamiin ja dikšumin dan maŋŋá niittuid jahkásaččat. Dikšumii sáhtá ohat doarjaga EBI-guovddázis.
- Vuoinjastanbáikái sajuštuvvo johkasápmelaš kultuvrra ovdanbuktán infotávval.

Buollánnjárggas boares bealddut leat garrasit miestaluvvan. Govva Marjut Kokko.

Kárta 5. Buollánnjárgga ja Bihtegátti dikšunbáikkit.

Bihtegátti bokte geaidnoguora muoraid leat hárvn geahppadit. Geassit 2018 oidnosiid bealdduide leat rahpan.

Doaibmaávžžuhusat:

- Viiddis gáddeniitu lea fiinna árbebiotohpa, mii davveoasi vuhtii válddekeahhtá lea earenoamáš divššus. Gáddeniitu dollojuvvo jalgadin dego dänge rádjai. Davveoasi ávžžuhat dikšut njáskamiin. Árbebiotohpa rádjašuvvá johkadearpmi muoraide, maid ávžžuhat hárvjuvvot. Jahkásaš dikšumii sáhhtá ohcat EBI-guovddážis viđajahkásaš birassoahpamuša.
- Bealdduid birra báhcán ravdaavádagaid ávžžuhat njáskot beaktilit. Dikšumii sáhhtá ohcat doarjaga EBI-guovddážis.

Bihtegáttis lea jeavddalaš láddjemiin dikšojuvvon árbebiotohpa, mas leat hui mánggabealat šlájat. Niitu oidno guhkás joga ala ja maidái Norgga beale Deanugeidnui. Govva Marjut Kokko.

Vuovdaguoikka giliráidu

Vuovdaguoikkas šilljobiriid huksenmáddodat lea earáahkásaš ja boares ráhkadusat leat doppe oidnosis. Ordnemii lea dárbu measta juohke šilljobires. Huksenárbbi dikšumii gullelaš rávvemiin sáhtá oamasteaddjiide fállat dieđu ráhkadusaid divvumis ja dikšundoarjaga ohcamis.

Áhkojogas bealldoguvllut leat ain beaktilis gilvimis. Daid gaskii báhcet muhtun árbebiotohpat, main leat mánggabealat šlájat. Áhkojoga gilieanadagas boares ráhkadusmáddodat báhcá šattolašvuoda duohkái ja oassi ráhkadusain gáibida akuhtta divvuma.

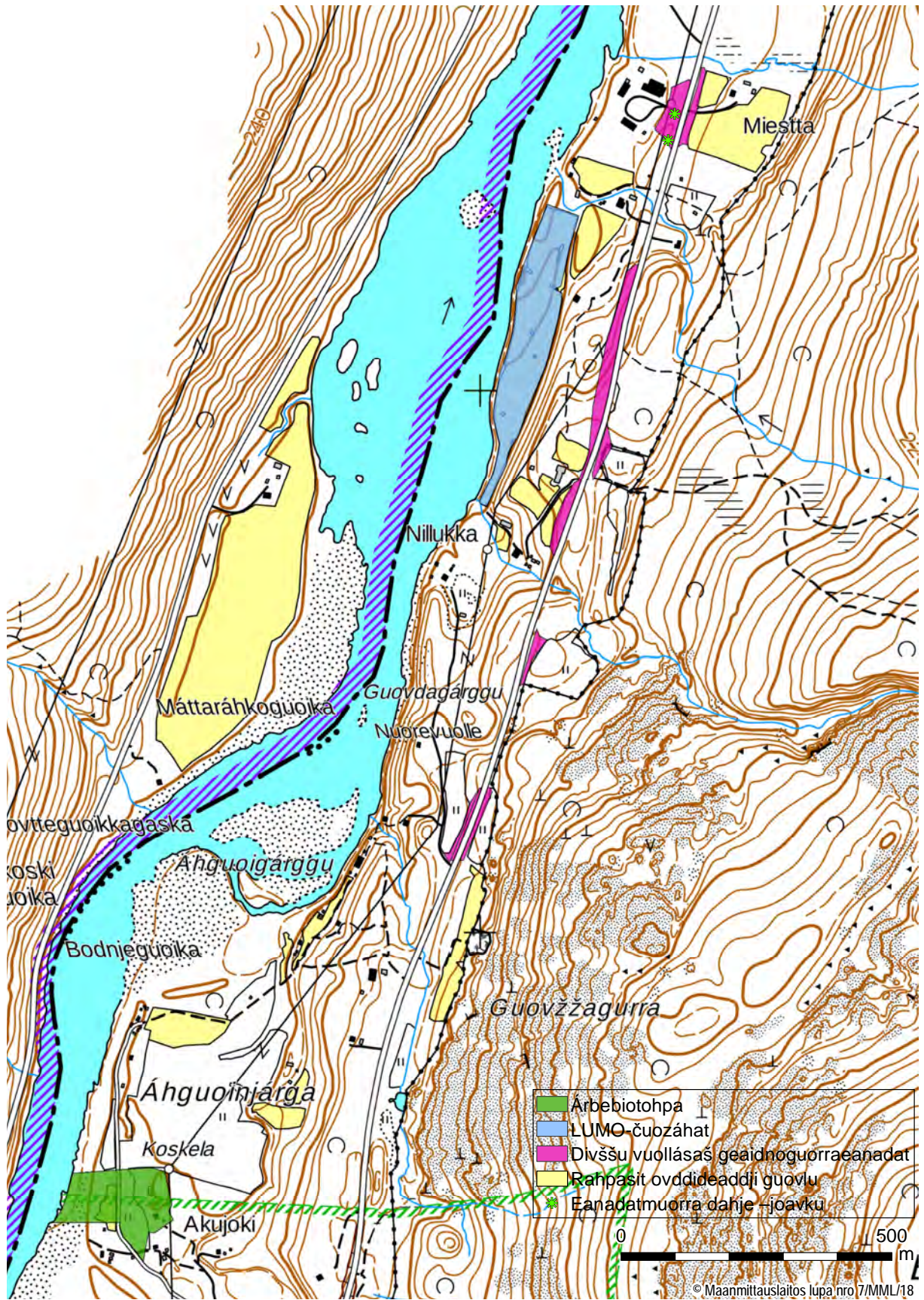
Savvonis Nuorevuole bokte bealddut jávket geassit muoraid duohkái, muhto lasttahis áigge daid sáhtá áicat. Geaidnuguora muorat gokčet oidnosa šilljobiriide ja beallduide. Gáttis leat boares bealddut ja niittut, maid sáhtá dikšut luonddu mánggahámatvuodábáikin (LUMO).

Doaibmaávžžuhusat:

- Gáddemiestagiid ávžžuhat njáskat beaktilit. Giliguovddáža bokte njáskat muoraid molsašuddi sturrosaš joavkkuide geaidnogurrii, sulaid 25 mehtera duohkái geainnus. Seastit sierrasturrosaš muoraid ja muorrajoavkkuid. Eandalii beziid.
- Áhkojoga árvvolaš árbebiotohpa rádjašuvvá giligeidnui ja boares ráhkadusaide. Dain leat mánggabealat šlájat ja dan dikšumii sáhtá ohcat doarjaga Lappi EBI-guovddážis. Ravddain šaddan miestagat njáskojuvvojit ja rahpat johkaoidnosa. Dikšut jahkásaččat láddjemiin dahje guođohemiin.
- Luondduniittuid (LUMO) ordnemii ja dikšumii sáhtá ohcat doarjaga EBI-guovddážis.

Áhkojogas miestagiid njáskan sihke beallduid ja boares niittuid ávkkástallan seailuha sihke ráhkadusaid ja kultureanadaga. Govva Marjut Kokko.

Kárta 6. Áhkojoga ja Savvona dikšunbáikkít.

Áhkojogas leat árbebiotohpat, eandalii varas niittut, maid dikšumii sáhhtá ohcat doarjaga. Govva Marjut Kokko.

Savvonis Detnui ollet boares bealdo- ja guođohaneatnamat, maid ávžžuhat doallat jalgadin. Johkadearpmi alde šaddan muoraid hárvemiin leahkkasit oidnosat Detnui ja Norgga váriide. Govva Marjut Kokko.

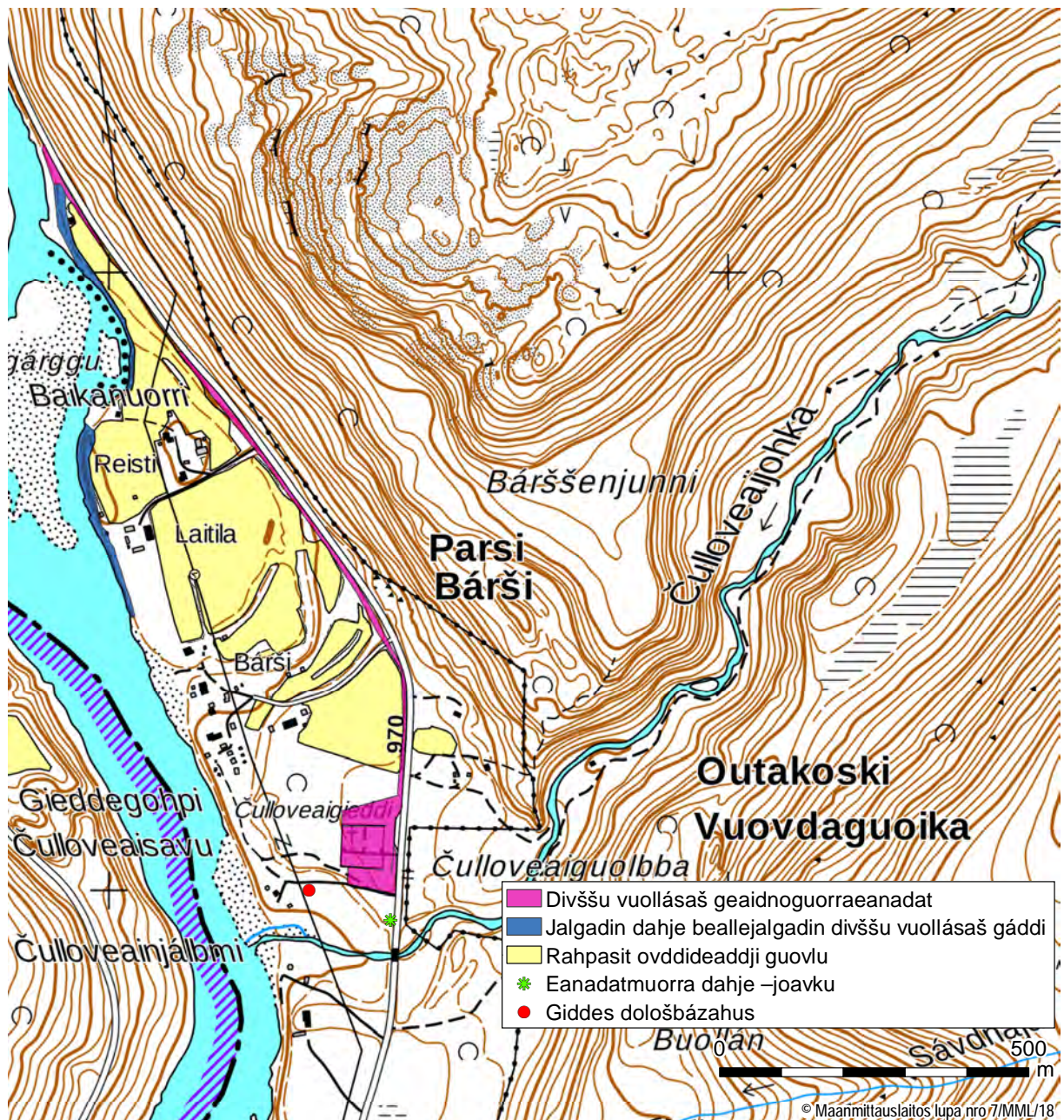
Ohcejoga searvegoddi lea dikšon

Vuovdaguoikka hávdeeatnama ja dan birra.

Muoraid ja vesáid hárvemiin ja báldda priváhta bálstáid diškumiin oážžut birra hávskin ja oidnosa dáfus viidábun. Searvegoddi njáskkai borgemánus 2018 hávdeeatnama ja dan báldda vuoiñnastanbáikki gaskka guovllu diškumiin rahpat oidnosa hávdeeatnamii.

Doaibmaávžžuhusat:

- Hávdeeatnama lahka lea dološmuitu. Čulloveaigoga viiddis historjjálaš ássanbáiki, masa sáhtá ocat dikšundoarjaga Musealágádusas.
- Bealddu ravdaavádagaid ja luondduniittuid dikšumii ja boares ráhkadusaid divvumii sáhtá ocat doarjaga EBI-guovddázis.
- Vuoiñnastanbáikái sajuštuvvo johkasápmelaš kultuvrra ovdanbuktán infotávval.

Kárta 7. Vuovdaguoikka hávdeeatnama ja Båršši dikšunbáikkit.

Ohcejoga searvegoddi bajásdoallá Vuovdaguokkas, Nuvvosis ja páhppalis huksenárbbi ja birra. Govva Marjut Kokko.

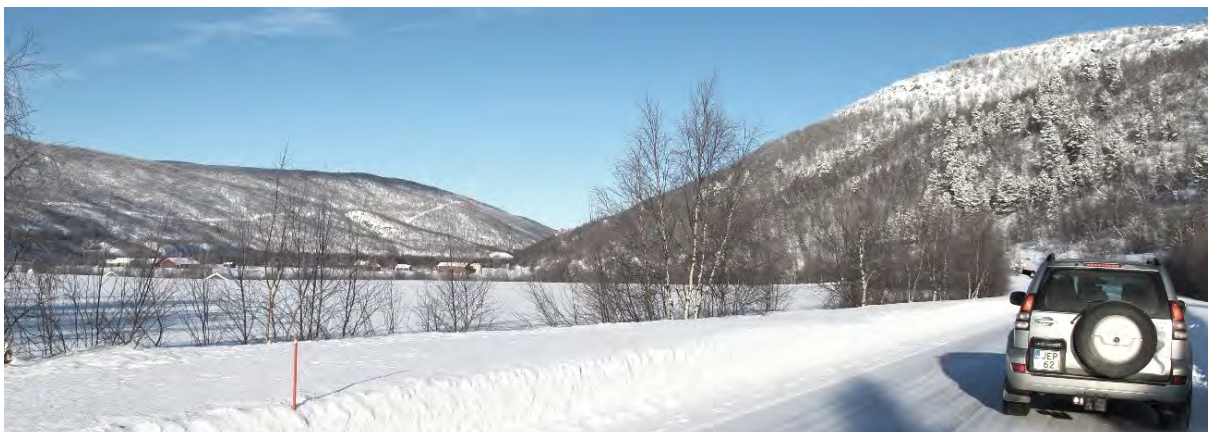

Vuovdaguokkas leat seilon mángga šilljobires boares ráhkadusat, maid ordnen lea dehálaš kulturbirrasa seailluheapmin. Govva Marjut Kokko.

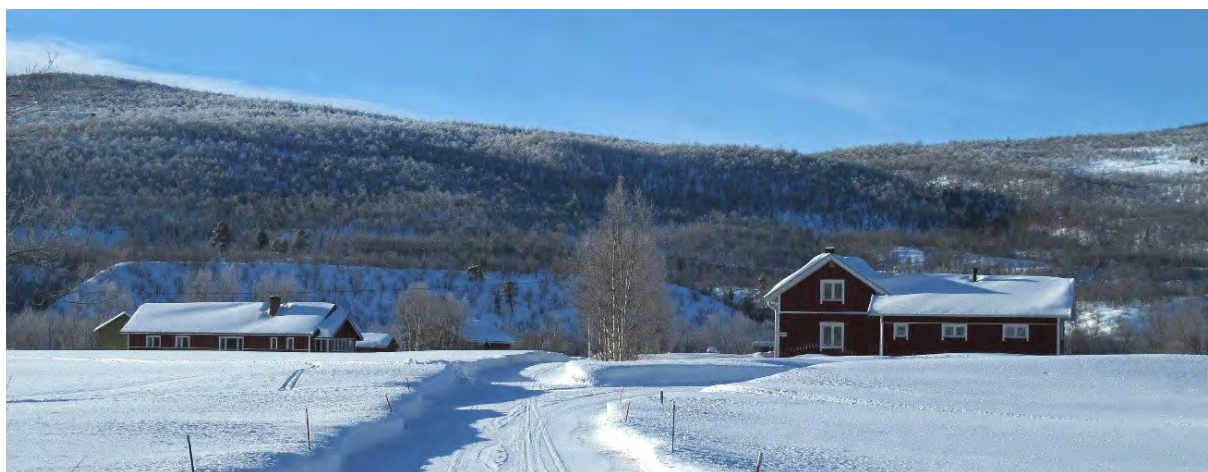
Bárššis geaidnoguorat leat eanaš dikšojuvvon. Viiddis oidnosat leahkkasit bealdduide ja duogábeale váriide. Báikkuid bealdduid ravddas lea goittotge seakka lastamuorraavádat, mii geassit gokčá oalát gáiddusoidnosiid. Oahpistangalbbat leat oassái gokčašuvvan vesáid duohkáí.

Doaibmaávžžuhusat:

- Geaidnoguovlluid dikšuma joatkin, guođđit hárvvet smávva muorajoavkkuid dahje muoraid ovttaid mielde minsttarlágan njáskama garvimiin.
- Oahpistangalbaid birra njáskan.
- Bealddu ravdaavádagaid ja luondduniittuid dikšumii ja boares ráhkadusaid ordnemii sáhtta ohat doarjaga EBI-guovddázis.

Geaidnoguoraid dikšumiin dahkat vejolažžan viiddis oidnosiid bealdduide, maidda Norgga várit dahket duogášrápma. Govva Marjut Kokko.

Rabasin dikšojuvvon šilljobiire Bárššis. Šilju ráhkadusat, bealddut ja birra luonddueanadat ovttas dahket kultureanadaga. Govva Marjut Kokko.

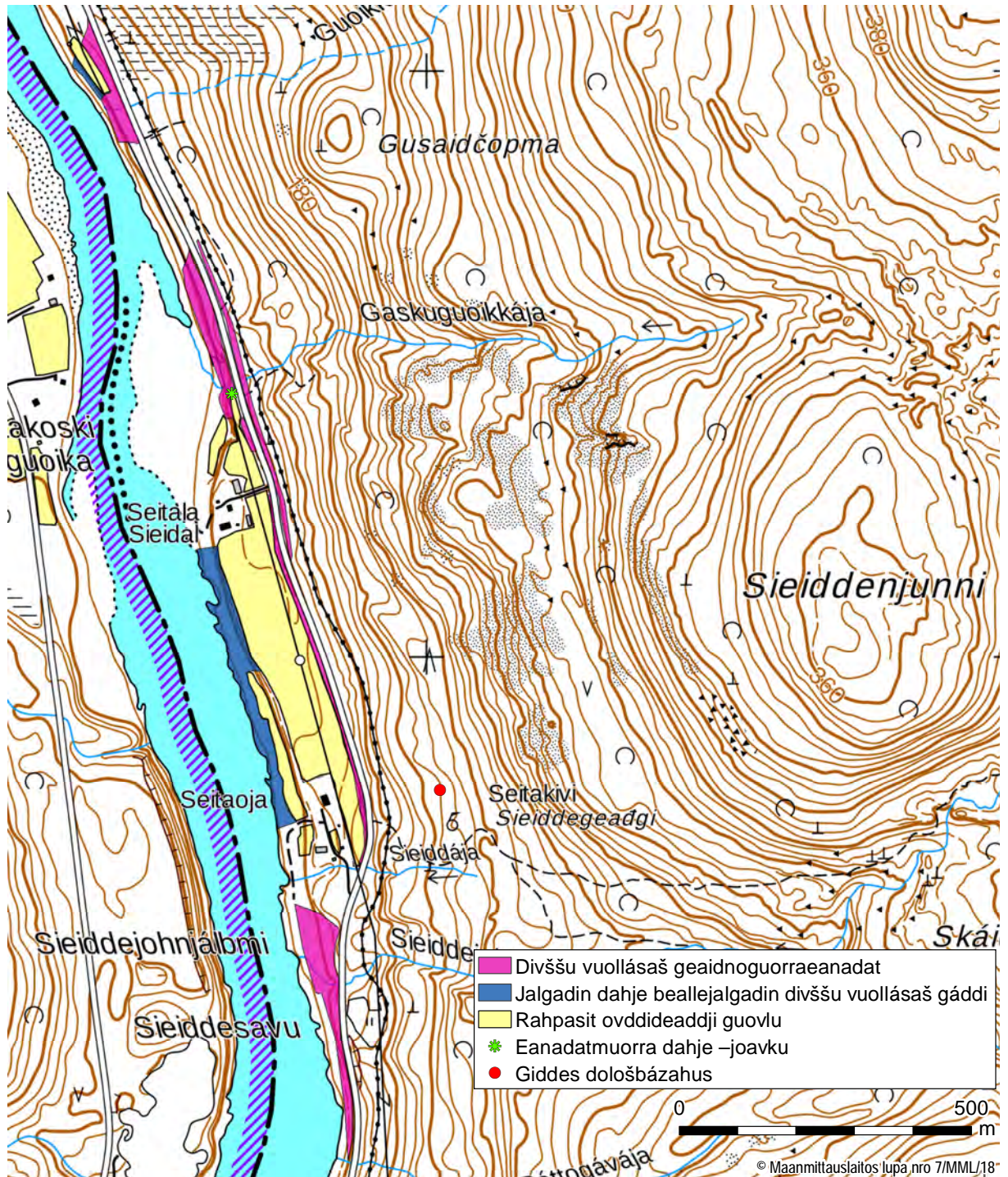
Sieiddeádjaga vuoiŋŋastanbáikki oidnosat báhcet oassái gátti muoraid duohkái. Sieiddeája gokčasa vesáid duohkái ja vuoiŋŋastanbáikkis máttas jođedettiin muorat gokčet oalát johkaoidnosa. Sieidalis geaidnoguora leat dikšon oassái bealdduid bokte sihke geainnu ja gátti avádaga Sieidalis davás. Bálsttá davveoasi bealdu jávká muoraid duohkái.

Doaibmaávžžuhus:

- Joatkit geaidnoguora dikšuma ja rahpat oidnosiid bealdduide ja joga ala. Seastit muoraid ovttaid mielde muhto garvit minsttarlágan hárvema.
- Vuoiŋŋastanbáikki birra máttabealli ja geaidnoguorra njáskojuvvo beaktilit. Eanadaga dáfus finna muoraid seastit joavkkuide ja ovttaid mielde. Vuoiŋŋastanbáikki davábealli njáskojuvvo párkka vuohkái, seastit muoraid molsašuddi sturrosaš joavkkuide.
- Njáskat Sieiddeádjaga ja guođdit dasa suodjesneaidda čázádaga gurrii.
- Bealdduid bokte njáskat gáddederpmiid joga ala oidnosa rahpama dihtii.
- Geainnu nuorttabealli njáskojuvvo párkka sullasažžan. Dikšumiin buktit oidnosii stuorra geđggiid ja seastit stuorát muoraid.
- Joatkit gáddeavádaga dikšuma oppa giliguovllus ja gáhttet finna eanadatmuoraid.
- Njáskat davveoasis lean bealddu gáddeavádaga nu, ahte guođdit muoraid moatti muora joavkun. Geaidnoguorra njáskojuvvo beaktilit bealdoidnosiid rahpama dihtii.
- Vuoiŋŋastanbáikái sajuštuvvo johkasápmelaš kultuvrra ovdanbuktán infotávval.

Gáiddusoainnus Sieidalis. Govva Marjut Kokko.

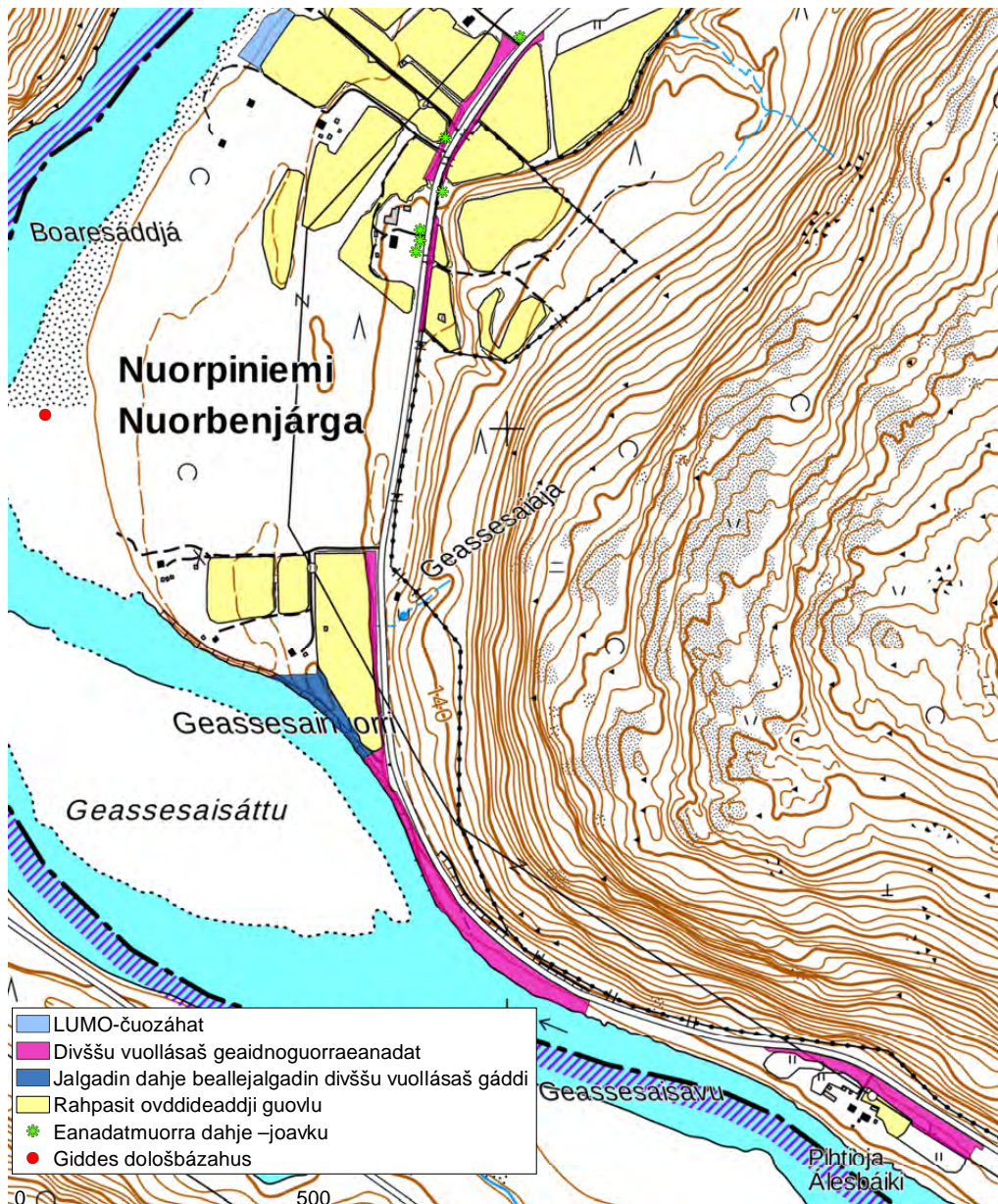

Kárta 8. Sieiddaádjaga ja Sieidala dikšunbáikkit.

Bihteádjagis geaidnuguora muorat gokčet oidnosiid bealdduid bokte joga ala ja váriide. Bihteádjagis šaddet muhtun stuorát beazit geainnu nuortta- ja oarjabealde, maid sáhtta diškumiin buktit oidnosii.

Doaibmaávžžuhusat:

- Geaidnuguora geahppa njáskan bealdduid oidnosii buktimii, seastit reatkkáid ja stuorát beziid birra njáskat eanet.
- Šilljobiire bokte geaidnuguora geahppa njáskan beallejalgadin.

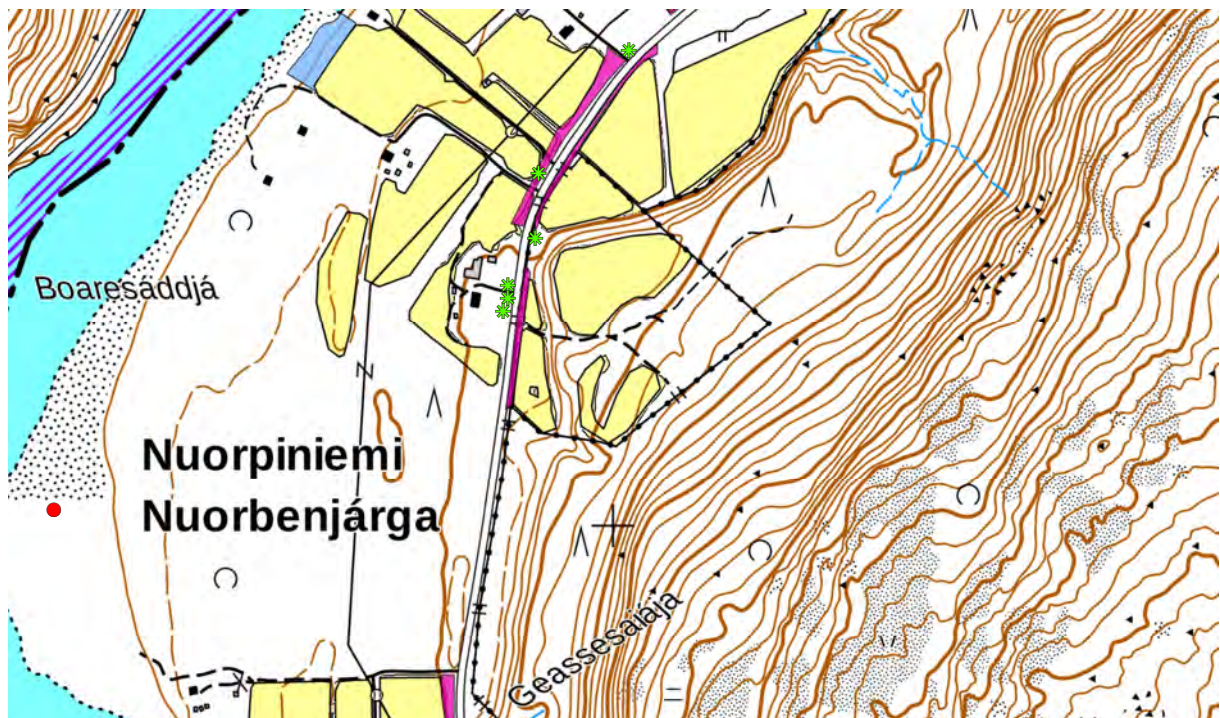
Kárta 9. Bihteádjaga Nuorbenjárgga máttaoasi dikšunbáikkít.

Nuorbenjárga

Nuorbenjárgga viiddis bealddut leat gilvinanus. Muorat gokčēt oassái dahje oalát oidnosiid sihke bealdduide ja duogábeale váriide. Muorain leat eanaš beazit, soagit šaddet eanaš bealdduid ravdaavádagain. Vuoiŋnastanbáiki njáskojuvvui čakčat 2018. Vuoiŋnastanbáikkis máttás geaidnuguora muorat botkejit oidnosiid joga ala.

Doaibmaávžžuhusat:

- Vuoiŋnastanbáikki dikšojuvvo vuollegažžan moadde muorrajovkku seastimiin.
- Bealdduid ja gátti gaskasaš avádat njáskojuvvo muhto muorrašlájat guđđojuvvojit mánggabealagit.
- Bealdduid bokte miestaluuvvan geaidnuguorat njáskojuvvojit ja guođđit soгийd smávva joavkkuide ja sierrasturrosaš beziid ovttaid mielde. Lassin beahcevuovdebáikkiin hárvet muoraid geainnu ja bealddu gaskkas.
- Deanu seakkes gáddeniittuid sáhtta dikšut luonddu mánggahámatvuodabáikin.
- Vuoiŋnastanbáikái sajuštuvvo johkasápmelaš kultuvrra ovdanbuktán infotávval

Kárta 10. Nuorbenjárgga davveoasi dikšunbáikkit.

Govva Marjut Kokko.

Kuva Kirsti Länsman, Yle

Nuorbenjårgga vuoinjastanbáikki dikšumiin rahpat finna eanadagaid Deanu gáddesádduide ja álkidahttit gáddái johtima.

Nuorbenjárgga fiinnisin hárvjuvvon gáddeavádat. Govva Marjut Kokko.

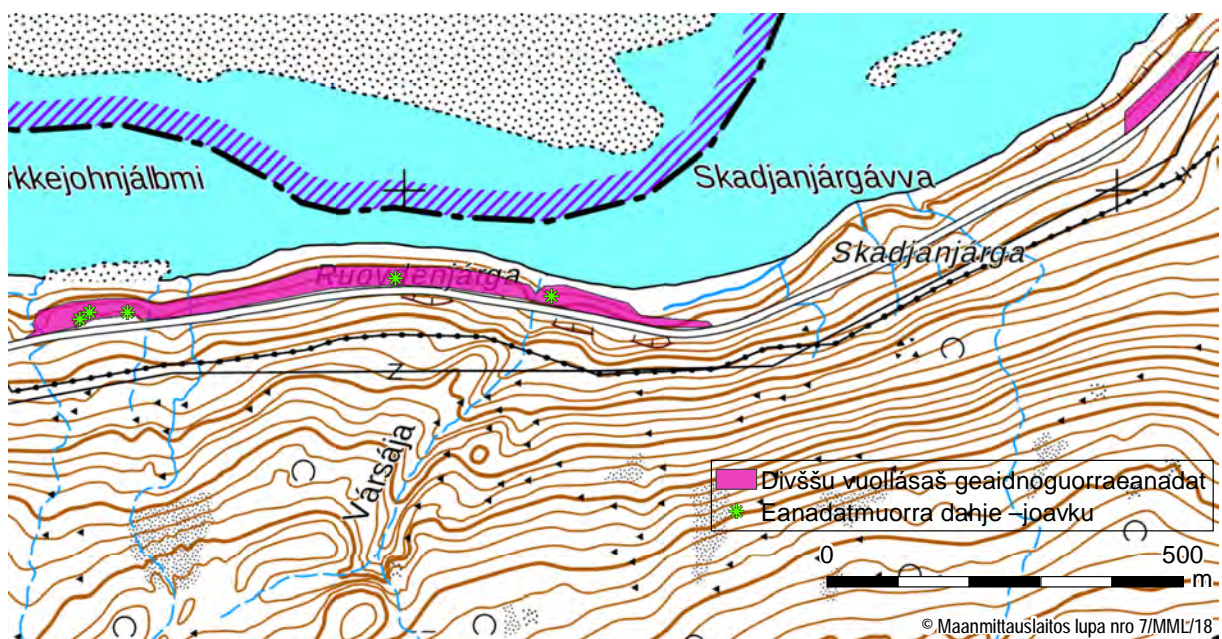
Nuorbenjárgga bealddut leat bures dikšojuvvon. Bealdduid ravdaavádagaid dikšun viiduda oidnosiid joga ala ja geidnui. Govva Marjut Kokko.

Vársáája vuoinjastanbáikki oidnosiid joga ala ja váriide estet šaddan muorat. Lasttahis áigge joga sáhtta oaidnin muoraid gaskkas. Vuoinjastanbáikkis Ruovdenjárgga guvlui geaidnoguoras šaddet stuorát beazit, maid sáhtta dikšut oidnosii.

Doaibmaávžžuhusat:

- Vuoinjastanbáikki birra njáskan sulaid 20 mehtera duohká vuoinjastanbáikki guoras ja dan máttabealde gitta ádjaga rádjai. Seastit njáskamis buriid beziid ja muhtun soagi.
- Geaidnoguora njáskan sulaid 20 mehtera duohká geainnus. Seastit stuorra beziid ja njáskat daid birra. Lastamuorat njáskojuvvojit molsašuddi sturrosaš joavkkuide dahje guđđojuvvojit ovttaid mielde.
- Vuoinjastanbáikái sajuštuvvo johkasápmelaš kultuvrra ovdanbuktán infotávval.

Kárta 11. Vársáájaga vuoinjastanbáikki dikšunbáiki.

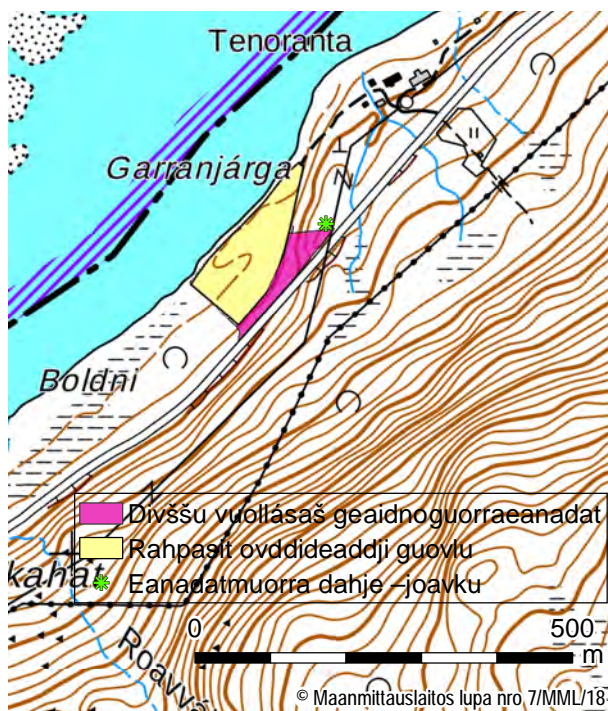
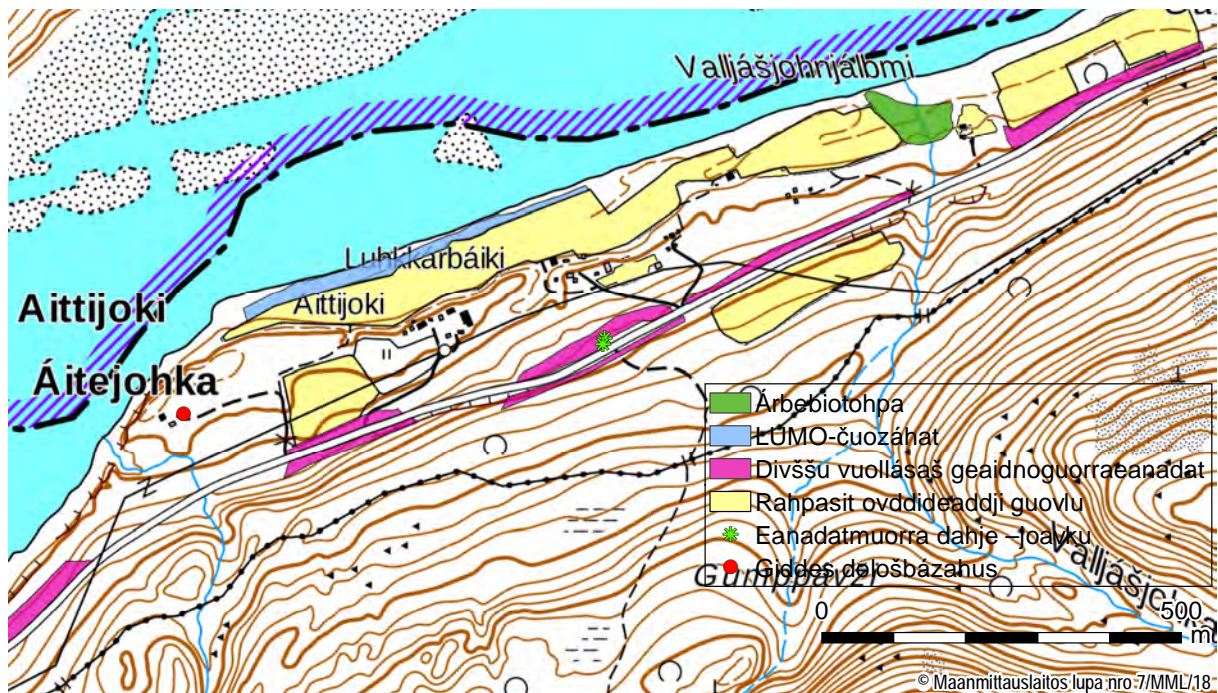
Vársáájaga vuoinjastanbáikkis rahpat oidnosiid Detnui. Govva Marika Koskiniemi.

5.3.5

Áitejohka

Áitejoga bealddut ja luondduniittut leat eanaš dikšuma vuolde. Fiinna gilleanadat báhcá geainnus geahčadettiin geaidnoguora muoraráiddu duohká. Vuoinnastanbáikki guoras leat eanadatmuorran vuogas beazit. Boares ráhkadusmáddodat lea eatnat, muhtun ođđa lustaáigge barttat joavkkus.

Kárta 12. Áitejoga dikšunbáikkit.

Doaibmaávžžuhusat:

- Vuoinnastanbáikki birra 15-20 duohká. Seastit stuorra beziid vuoinnastanbáikki máttabealde ja soagi joavkkuid mielde dahje ovttaid mielde.
- Leahkkut njáskamiin ja hárvemiin muoraid oidnosiid geainnus bealdduide ja luondduniittuide.
- Bealddut ja luondduniittut dikšojuvvojit jalgadin. Čuožáhagaid dikšumii sáhtá ohcat doarjaga Lappi EBI-guovddázis.
- Vuoinnastanbáikái sajuštuvvo johkasápmelaš kultuvrra ovdanbuktán infotávval.

Kárta 13. Garranjárgga dikšunbáikkit.

Áitejogas lea seilon guovllus hárvanaš vuovdeguohtun, mii ávkkástallo ain šibitguohtumiin. Govva Marjut Kokko.

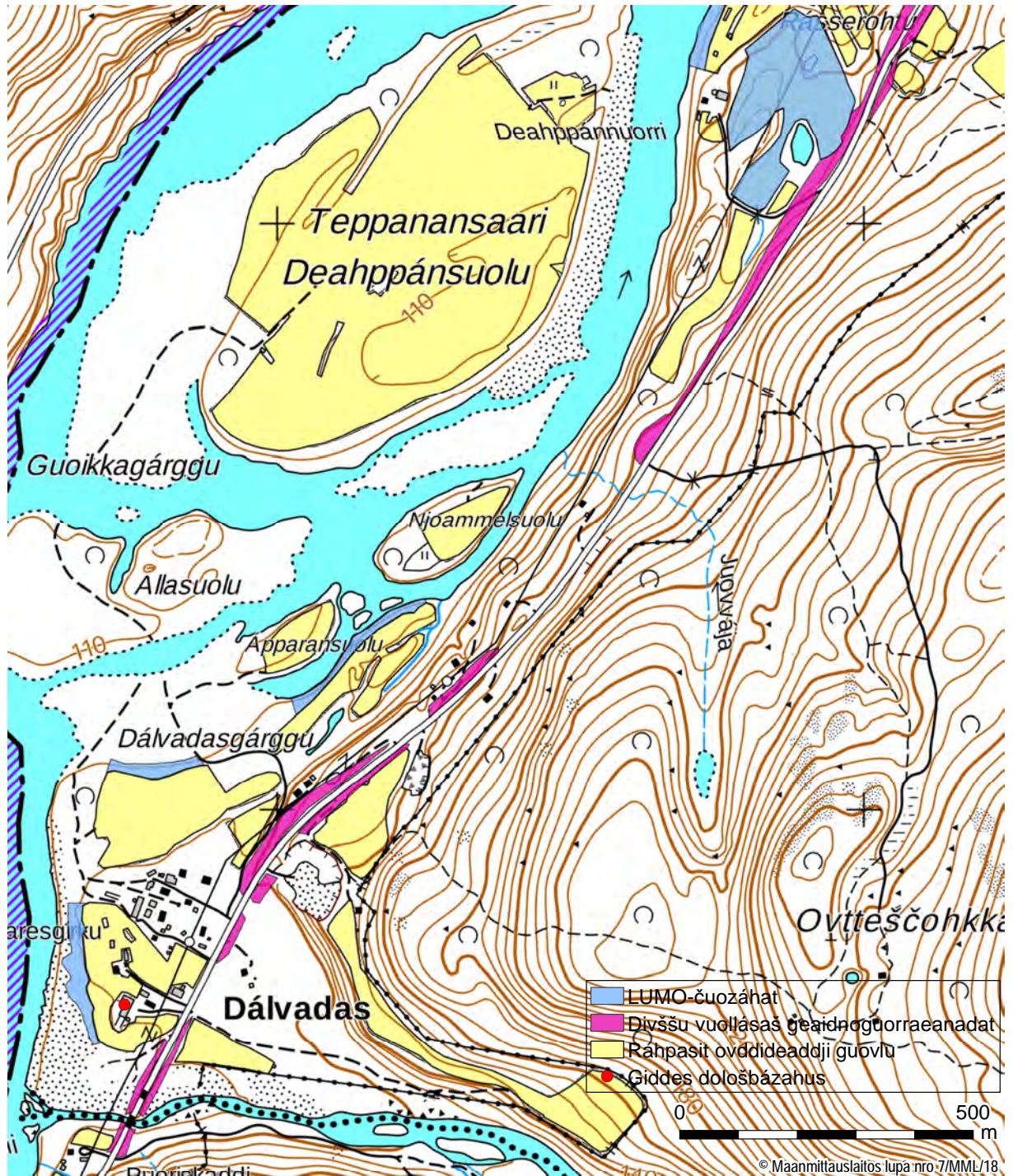
Áitejogas leat eatnat boares ráhkadusat. Govas boares áiti jagis 1847. Govva Marjut Kokko.

Dálvadas

Dálvadasa geaidnoguoraid leat báikkuid dikšon. Geaseáigge gilioidnosat gokčašuvvet goittotge vesáid duohkái. Geaidnoguoraid ja bealddu ravdaavádagaid sáhttá gili olbmuid sávaldagaid mielde rahpat.

Doaibmaávžžuhusat:

- Njáskat geaidnoguora ja rahpat eanadaga bealdduid bokte. Guoddit muoraid ovttaid mielde dahje smávva joavkkuide minstarlágan njáskama váruhemiin. Reatkkát sestojuvvojit.
- Bealdduid dikšumii sáhttá ohcat eanadatdoarjaga Lappi EBI-guovddázis.
- Doarjagelbbolaš bealdduid sáhttá kártet eanaomasteaddji sávaldagaid mielde.

Kárta 14. Dálvadasa dikšunbáikkít.

Dálvadasa fiinna gilioppalašvuohta gokčasa oarjin boadedettiin geainnuguormuoraid duoškái. Guovlu mii dárbaša njáskama lea goittotge seaggi ja smávva resurssaiguin rahpamis. Badjevielti lea ceakku, gili guvlui álkit njáskamis. Govva Marjut Kokko.

Nuvvosa gílieanadat lea leahkkumis geainnu alde johtiide oalle smávva njáskanbargguin. Šilljobiirii guoddit oaidnin- ja šlápmasuoji eanaomasteaddji nu háliidettiin. Govva Marjut Kokko.

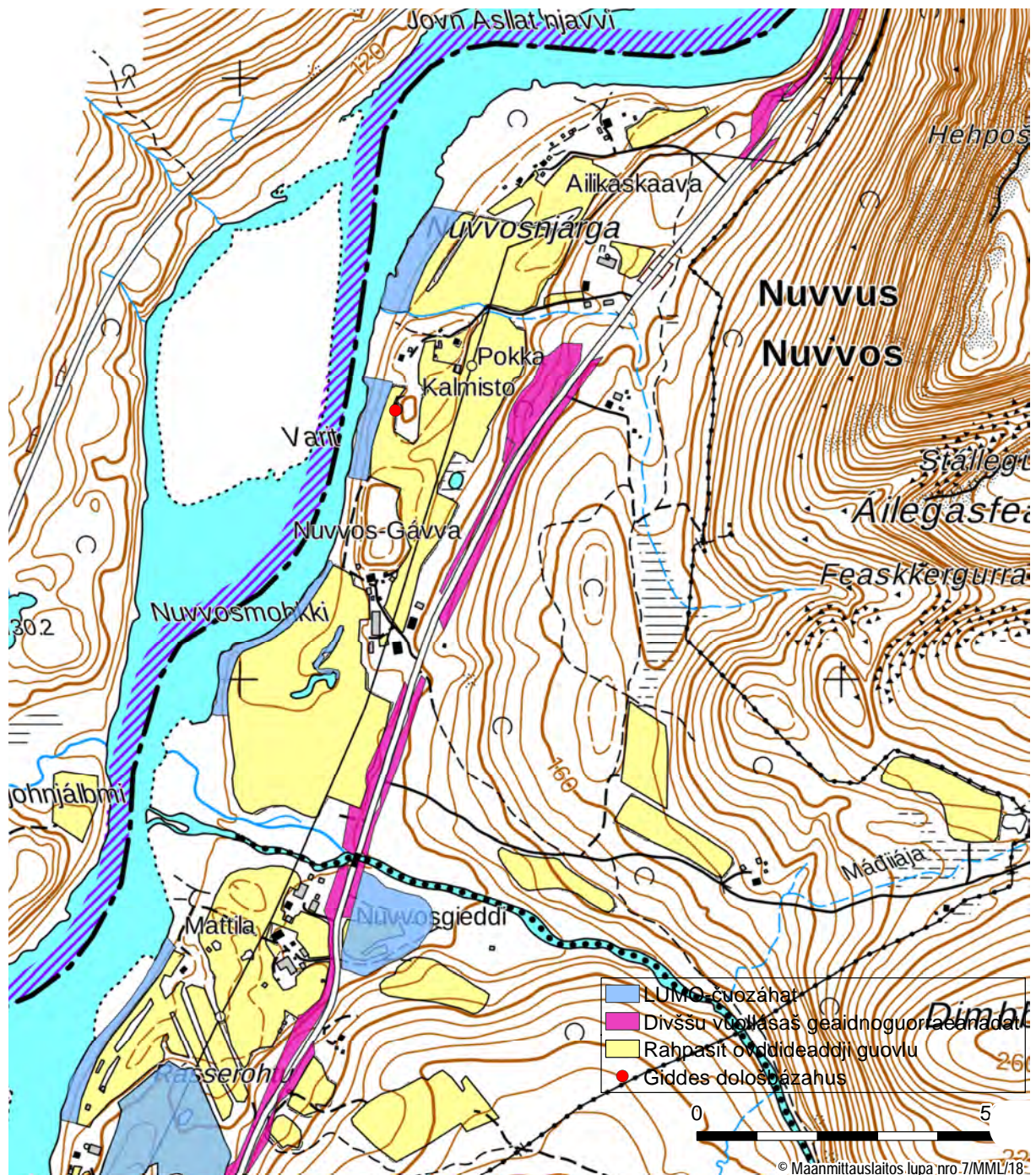
Nuvvos

Nuvvosis bealdduid bokte geaidnuguovlluid leat dikšon báikkuid, muhto eanaš gilioidnosat báhcet šaddan muoraid ja vesáid duohkái. Nuvvosis leat mánggat luondduniittut ja boares bealddut, maid ávžžuhat ordnet ja dikšut boahttevuodas LUMO-čuožáhahkan. Hehpošhárjji vuoinnastanbáikki birrasa muoraid njáske eaktodáhtolaš bargguin geassit 2018.

Kárta 15. Nuvvosa dikšunbáikkit.

Doaibmaávžžuhusat:

- Geaidnuguora njáskan bealdduid bokte. Guođdit muoraid ovttaid mielde ja minsttarlágan njáskama váruhemiin. Guođdit buoremus muoraid, maid birrasa njáskamiin luvvet šaddansaji murrii šaddat eanadatmuorran.
- Geaidnuguovllu njáskan, guođdit muoraid eahpejeavddalaš smávva joavkkuide.
- Hehpošhárjji vuoinnastanbáikki rabasin doallan.
- Luondduniittuid ja boares bealdduid sáhtta dikšut LUMO-čuožáhahkan. Dikšumii sáhtta ohat doarjaga Lappi EBI-guovddázis.
- Njáskat ja hárvet bealdduid ravdaavádagaid. Dikšumii sáhtta ohat om. eanadatdikšuma doarjaga.

Hepošárjji vuoiŋŋastanbáiki ovdal ja njáskama maŋŋá. Vuoiŋŋastanbáikái lea eanaoamasteaddjimáhcahagain sávvan dolastallanbáikki ja hivssega. Kuvat Marjut Kokko.

Dikšojuvvon šibitguohtumat dahket Nuvvosa gilieanadaga ealaskaabbon Guohtumiidda leat guođđán muorrajovkkuid ja fiinna eanadatmuoraid, mat ealáskahttet eanadaga. Govva Marjut Kokko.

Guovdu Nuvvosa gili leat eanadatbealddut, maid sáhtta dikšut LUMO-čuožáhahkan. Dikšun dahkko guođohemiin ja jeavddalaččat láddjemiin. Govva Marjut Kokko.

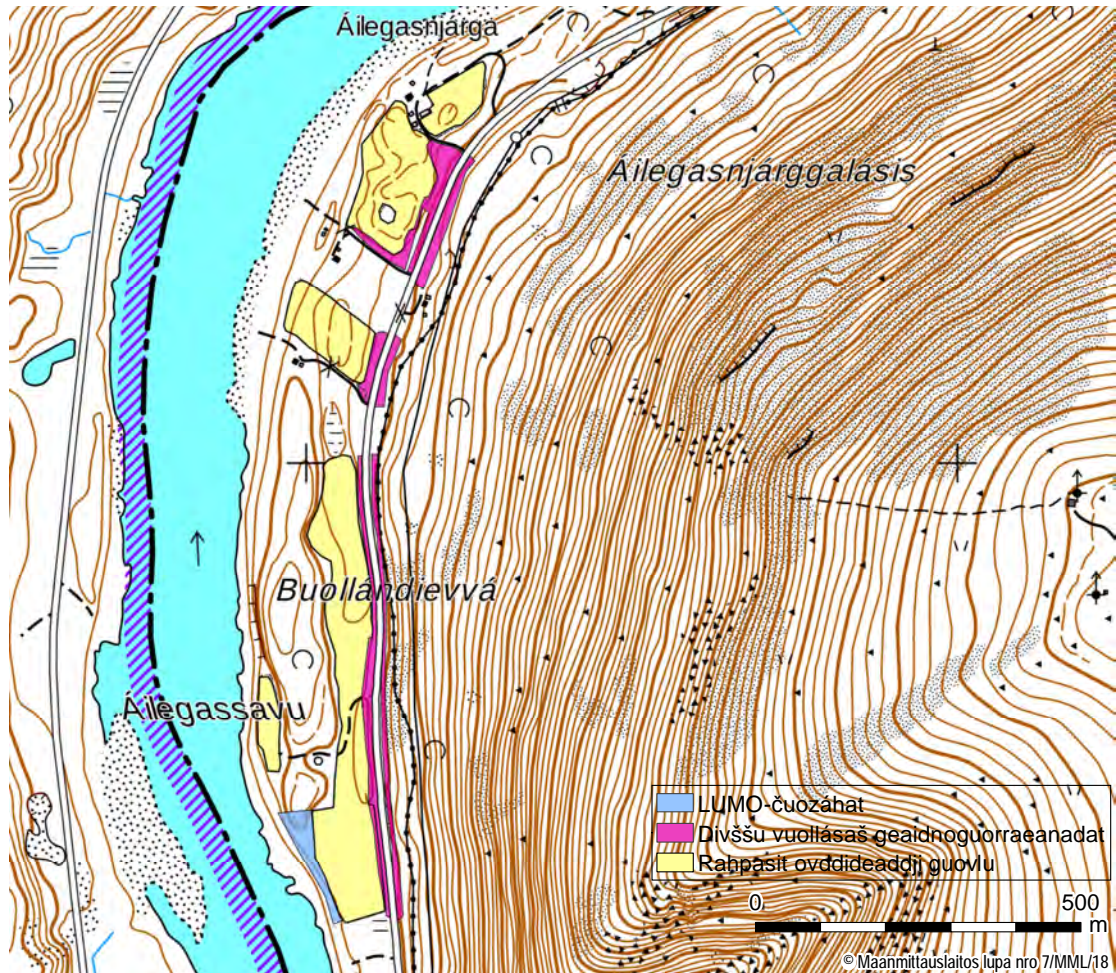
Deanu gáttit leat Nuvvosis báikkuid miestaluvvan. Muorrajovkkuid ja bealddu ravdaavádagaid dikšumii sáhtta ohcat doarjaga Lappi EBI-guovddážis. Govva Marjut Kokko.

Buollándievá muorat ja vesát gokčēt oidnosiid bealdduide. Bealddu ravdaavádagat gokčēt oidnosiid joga ala ja váriide.

Doaibmaávžžuhus:

- Geainnu ja bealddu gaskasaš avádagaid njáskan. Guođđit muoraid smávva joavkkuide dahje ovttaid mielde, garvit minstarlágan njáskama. Reatkkát sestojuvvojit.
- Bealddu ravdaavádagaid dikšumii sáhtta ohcat eanadatdikšuma doarjaga (LUMO).

Kárta 16. Buollándievá dikšunbáikkít.

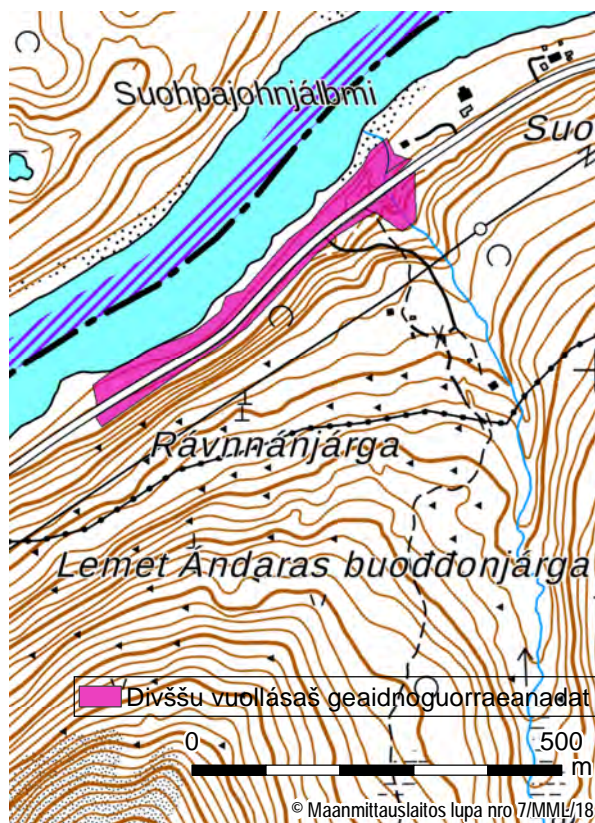
Buollándievás leat geaidnoguoras rabas bealddojalgadasat. Muoraid gaskkaid njáskamiin leahkkut fiinna oidnosiid váriide. Govva Marjut Kokko.

Rávnánjárgga bokte muorat gokčēt oidnosiid oalát dahje oassái joga ala ja duogábeale váriide. Eanadatdikšunguovllu davveoasis Suohpajohka jávká muoraid sisa.

Doaibmaávžžuhus:

- Gáddemuoraid njáskan, guođđit muoraid molsašuddi sturrosaš joavkkuide dahje ovttaid mielde. Seastit reatkkáid.
- Suohpajoga birra geahppa njáskan nu, ahte guođđit johkagurrii suddjeaddji muorat.

Kárta 17. Rávnánjárgga dikšunbáiki

6 Eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmi

6.1

Vuodđudanproseassa

Eanadatdikšunguovllu vuodđudeami vuolggan heivejit guovllut, maid eanadagaid árvu lea bissovaččat duodaštuvvon. Stáhtusa sáhtttá dovddastit luonddusuodjalanlága (1996/1096) 32 § vuodul árvvolaš eanadatollisvuodaid seailluheapmái ja dikšumii. Riikkaviidosáččat mihtilmas guovlluin luonddusuodjalanlága čuvvon eanadatguovllu vuodđudeamis mearrida birasministeriija. Gáibádussan vuodđudeapmái lea, ahte válmmaštallan lea dahkkojuvvon ovttasbarguin guovllus ássi olbmuin ja eará dehálaš intreassajoavkkuin, dego báikkálaš ja regionála biraseiseválddiin. Lea dehálaš, ahte proševttas lea ássiid doarjja.

Eanadatdikšunguovllu stáhtus lea dovddastus mearrediđolaš dábis dikšut giliin huksejuvvon birrasa ja dálonguovllu eanadagaid. Riikkaviidosáččat árvvolaš

eanadatdikšunguovllut leat vuodđuduvvon Suomas easkka Raasepori Skärlandetii, Kauhajoki Hyyppäi, Pelkosenniemi Kairala-Luuro- guvlui ja Simoi Simonkylä ja Simoniemi guovlluide.

Eanadatdikšunguovlluid ohccin lea gielda. Ohcamuš doaimmahuvvo Lappi EBI-guovddáži. Dan manná EBI-guovddáš ordne vuodđudeamis eananoamasteaddjiide sihke báikkálaš ja riikkalaš dahkkiide gullanmohkki, mas buohkat geaid ášši guoská, sáhttet addit iežas oaivila evttohusas. Miehtamielalaš mearrádusa oazžuma dáfus dehálaš lea, ahte vuodđudanbargu ovdána oiddolaččat báikkálaš dásis.

Jus fal eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmi fitne dárbbaslaš doarjaga, EBI-guovddáš ovdanbuktá ođđa eanadatdikšunguovllu vuodđudeami birasministeriijai, mii vástida stáhtusa miehtamis riikkaviidosáččat mihtilmas eanadatguovlluin. Ovdal vuodđudeami birasministeriija ordne vel gulaskuddama riikkaviidosas dásis.

Suoma eanadatdikšunguovlluid giliid aktiivvat leat čoačkkanan juohke jagi juohkit vásáhusaid, gullat ruhtadanvejolašvuodain ja plánet oktasaš proševttaid. Jagis 2017 sii oahpásmuvve Simo eanadatdikšunguvlui. Govva Tapio Heikkilä.

Lágaid ja njuolggadusaid ásahan ulbmilat

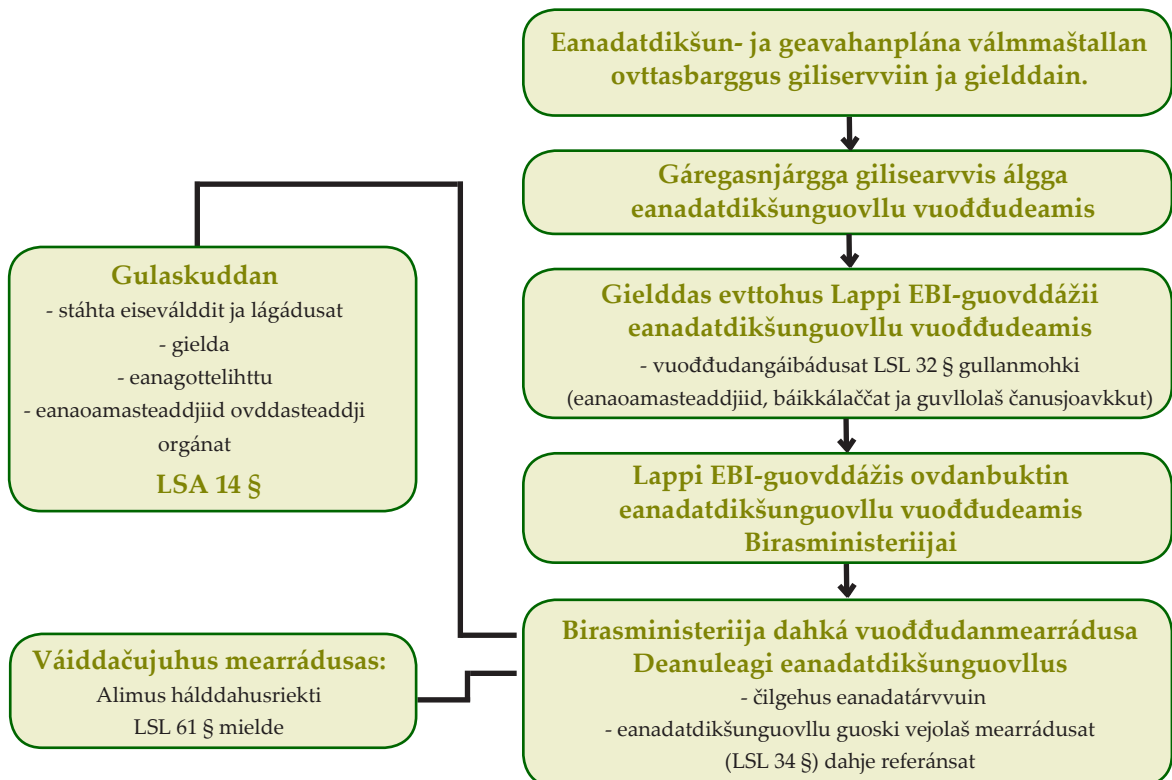
Eanadatsuodjaleami ásahallojuvvo luonddusuodjаланlága (1096/96 ja 144/99) 5. logu 32–36 §:s ja luonddusuodjаланásahusa 4. logu (160/97) 13–16 §:s. Luonddusuodjаланlága 32 § mielde eanadatguovllu sáhtta vuodđudit luonddu- dahje kultureanadaga čáppisvuoda, historjjálaš iešvuodaid dahje dasa laktáseaddji eará earenoamáš árvvuid seailluhan ja dikšuma dihtii. Buot lága mielde vuodđuduvvon riikkaviidosas guovllut leat namahuvvon eanadatdikšunguovllun, vai daid sáhtta čielgasit earuhit stáhtaráđi jagis 1995 meroštallan riikkaviidosáččat árvvolaš eanadatguovlluin.

Mearrádus ii geatnegahte priváhta eanaoamasteaddjiid aktiivvalaš dikšundoaimmaide. Eiseválddiid mearrádusain dan sadjái váldojuvvo fuomášupmái mearrádusa sisoallu. Eanadatdikšunguovllu galgá váldit fuomášupmái ee. lobiid dárkkisteamis ja lávaid ođasmahttimis. Earenoamáš fuomášumi galgá giddet daid ealahusaid doarjumii, mat doaimmainis bajásdolle guovllu originála kvalitehta ja eanadaga. Vuodđuduvvon eanadatdikšunguovllu suodjаланmearrádusa

sáhttet maid heaittihit dahje dan suodjаланmearrádusaid rievdadit, juos guovllu eanadatárvu lea gahččan mearkkašahhti olu dahje juos suodjaleapmi eastada oktasaš ávkkiid dáfus dehálaš proševtta dahje plána čađaheami. (LsL 35§)

Ávžžuhusain eanadat fuomášupmái

Eanadatdikšunguovllu mearrádusad dođojuvvo ávžžuhus seailluhan dihtii dehálaš eanadatárvvuid. Mearrádus ii dagat rievdadusaid eanaoamasteaddjiid vuoigatvuodaide iige geatnegahte eanaoamasteaddjiid. Ulbmilin lea movttiidahttit joatkit eanadatdikšui laktáseaddji doaimmaid, mat guovllus dahkkojuvvo eanandoalu, meahccedoalu, ráhkadusaid fuoladeami ja eará árgabeaivái gullelaš birasbargguid oktavuodas. Eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmi ii váikkut huksemii mii stivrejuvvo oppa plánaguovllu gokči Gáregasnjárgga oasseoppalašlávain (LsL 34 §). Mildosii 6 leat čohkken ávkkiid, mat eanadatdikšunguovllus leat ássiide ja lundui.

Dárbbu mielde mearrádusat

Jus gili olbmot ja giella dollet dárbbaslašžan sáhttet vuodđudanmearrádussii bidjat sisa ávžžuhusaid lassin eanadaga mihtilmas iešvuodaid sealluhan dihtii dárbbaslaš mearrádusaid. Dát sáhttet guoskat dáid iešvuodaid rievdadeami guoski doaimmaid, dego 110 kW dahje stuorát šleadgalinnjaid huksema eatnama ala, badjel 30 mehtera allosaš stivlliid huksema, ruskabáikki sajušteami, ruovderati huksema dahje ruvkki vuodđudeami. Mearrádusat eai goittotge oaččo dagahit giddodaga oamasteaddjái mearkkašahti hehttehusa (LsL 34 §).

Ovddasvástádusat plána čađaheamis

Eananoamasteaddjit leat gaskasaš sajis gili birrasiid čálgu ja iežas kulturbirrasa sealluheamis. Eanadaga dikšun ja ráhkadusat leat loahpa loahpas alo eananoamasteaddji ja ráhkadusa oamasteaddji ovddasvástádusas. Dikšunplána ávžžuhusat leat almmolašdási ja daid čađaheapmi eaktodáhtolaš.

Giella doarju guovllu eanadatdikšuma bidjain johtui eanadatdikšuma ja kulturbirrasa sealluheami dutkan prošeavttaid ja čujuhemiin barggolašvuodaresurssaid eanadaga ja kulturbirrasa dikšumii.

Lappi EBI-guovddáš addá áššedovdiveahki eanadatdikšunbargguin ja oassálastá geaidnomáttabirrasiid eanadatdikšumii resurssaid olis. EBI-guovddáš addá maid áššedovdineavvuid árbebiotopaid ja boares ráhkadusaid divvumii ja dikšumii sihke neavvuid ekonomalaš doarjaga ohcamii. EBI-guovddáš válmmaštallá dárbbu mielde eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmái laktáseaddji áššegirjiid ovttasbargus gielddain sihke ovdanbuktá birasministerijai eanadatdikšunguovllu vuodđudeami.

Birasministeriija dahká gulaskuddama maŋná Lappi EBI-guovddáža ohcamušas guorahallamis ektui vuodđudanmearrádusa Deanuleagi eanadatdikšunguovllu vuodđudeamis. Ministeriija mieđiha resurssaid guovllu ja kulturbirrasa dikšumii mearreruđaid rámmaid siste. Jahkasaš ohcamušat čujuhuvvojit EBI-guovddázii, mii bearráigeahččá eanadatdikšumii mieđihuvvon mearreruđaid geavaheami Deanuleagi guovllus.

Jus luonddusuodjalanlága 32 § oaivvilduvvon eanadatdikšunguovlu vuodđuduvvo, guovllu giliid ovddastan eanadatdikšundoaibmagoddi doaibmá boahttevuodas ovttasbargoorgan eanadatdikšunguvlui čujuhuvvon resurssaid juohkimis eanadatdikšun- ja geavahanplánaid mielde. Dát doaibmagoddi dieđiha Lappi EBI-guovddázii bargguid ovdáneamis ja mieđihuvvon resurssaid geavaheamis mearreruhtareivves sohppojuvvon áigetávvala mielde. Doaibmagoddi sáhtá maid resurssaid rámmaid siste eaktodáhtolaš bargun dahje oastit eanadatdikšunbálvalusaid deháleamos gilbirrasiid dikšumii.

Giitosat

Ohcejoga gieldda lea váldán ovdamearkkalaš ovddasvástádusa iežas erenoamáš kulturbirrasa inventeremis ja seailluheamis. Suorggi áššedovdiid ávkin atnin ja álbmotdilálašvuodaid ordnen doibmet dán ge prošeavtta olis fiidnát. Guovllus lea maid mánggafága máhttu, man sáhtttá dál atnit ávkin guovllu eanadaga ja kulturbirrasa divvun- ja dikšunbargguin.

Liekkus giitosat EBI-guovddáža Riku Eloi, gii veahkehii báikediđu gieđahallamis ja ordnii kárttaid. Kristiina Hoikka organiserii eanadatoamasteaddjijearahallamiid ja cealkámušjorrosa, čohkkii máhcahuvvon máhcahaga ja gárvvistii almmustahttinortnegii. Ritva-Liisa Hakala dagai raporta ja Hannu Lehtomaa gieđahalai govaid. Meahciráđđehusa Giddodatovdáneami Tuomo Kokkonemiin ovttasbargu boaldinmuorralohpi-áššiid oasis lei njuovžil. Liekkus giitosat surggiid ámmátolbmuid.

Huksenárbevieru dikšuma rávvenbeavvit eai livčče lihkostuvvan almmá restaurerenmeašttr Marko Korkeasalo, Lappi EBI-guovddáža dárkkisteaddji Tapio Pukema ja Sámemusea Siidda dutki Päivi Magga áššedovdámuša. Marko ja Päivi leat dan lassin addán áššedovdikommeanttaid mat gusket huksenárbbi árvvuid ja divvuma. Arkeologa Eija Ojanlatva Sámemusea Siiddas lea kommenteren arkeologalaš báikkiid dikšuma ja amanueansa Anni Guttormis oaččuimet fiinnis govaid musea govvačoakkáldagain.

Erenoamážit mii giitit giliid ássiid ja eanaomasteaddjiid sihke boazodoalliid ja eanadoalliid, geainna beasaimet gulahallat go jođiimet eanadagain. Vuostáiváldin lei alo ustitlaš ja gáffebeavddis oaččuimet oahpásmuvvat eanangeavaheami historjái, boares kárttaide ja govaide eará áigodagain. Ollu giitosat gullet Gáregasnjárgga gilisearvái gilieahkediid ordnemiin ja alo nu njálgga váffeliin. Gilisearvvis oaččuimet dan lassin árvvolaš kommeanttaid go barggut ovdánedje, earenoamážit mii giitit Antero Isola eatnatlohkosaš čuovgagovain. Evttohusmuttus oaččuimet eanaomasteaddjiin árvvolaš máhcahaga jearahallamiid bokte. Dan lassin mii giitit Annika Kostamo Leader Davimus Lappi ry:s, gii neavvui álbmotdilálašvuodain mo eanadatdikšuma sáhtttá guovllus ovddidit prošeavttaid bokte. Eaktodáhtolaš barggut ollašuvve Vuovdaguoikka eananguovlosearvvi, Meahciráđđehusa, Ohcejoga searvegotti, eatnatlohkosaš gili olbmuid ja geasseássiid vehkiin. Liekkus giittus oasseváldiide.

Loahpas mii háliidat giitit birasministeriija birasráđđeaddi Tapio Heikkilä Lappi EBI-guovddáži addon doarjagis, man vehkiin almmustahttin lea jorgaluvvon davvisámegillii ja doaimmahuvvon plánaguovllu virgeoapmahaččaide.

OKTAVUODADIEĐUT

Ohcejoga gielda

Galledančujuhhus: Ohcejoga gielda, Luossatie 1a, 99980 Ohcejohka
Poastačujuhhus: Ohcejoga gielda, PB 41, 99981 Ohcejohka
Tel. 040 188 6111; Telefonguovddáš rabas 9–11 ja 12–15
kunnanvirasto@utsjoki.fi
ovdanamma.sohkanamma@utsjoki.fi

Ovddidan- ja ealáhusoivámuš Eeva-Maarit Aikio tel. 040 015 1294
Ealáhusčállli Raimo Länsman tel. 040 718 9494
Huksendárkkisteaddji Markku Porsanger tel. 040 015 8561

Lappi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš

Poastačujuhhus: PB 8060, 96101 Roavvenjárga
Galledančujuhhus: Hallituskatu 3 B (stáhta virgedoaimmahat), Roavvenjárga
Telefonguovddáš 0295 037 000
ovdanamma.sohkanamma@ely-keskus.fi
Eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmi ja eanadatdikšuma doarjagat:
Marjut Kokko tel. 0295 037 380
Ráhkadusárbbi dikšundoarjagat: Riku Tapio tel. 0295 037 546
Eanadatdikšunsoahpamušat: Heidi Kotala-Paaluharju tel. 0295 037 006
Plánejeaddji Marika Koskiniemi tel 040 706 6847
mhkoskiniemi@gmail.com

Leader Davimus Lappi ry

Jäämerentie 19
99600 Soađegilli
ovdanamma.sohkanamma@ppl.fi

Beaivválaš jodiheaddji Johanna Liinamaa tel. 040 760 4108
Ovddidanoivámuš Annika Kostamo tel 040 134 9940

GÁLDUT

- Aikio, M-S. 2005. Tenon- ja Utsjoenlaaksojen kulttuuri-inventointi. Loppuraportti. Saamelaismuseo 2003-2004. Saamelaismuseon julkaisuja no 6.
- Magna, P. ja Ojanlatva, E. (toim.) 2013. Ealli biras – Elävä ympäristö. Saamelainen kulttuuriympäristöohjelma. Sámi museum -Saamelaismuseosäätiön julkaisuja 9, Inari.
- Elo, T. ja Magna, P. (toim.) 2007. Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan. Suomen ympäristö 34, Lapin ympäristökeskus.
- Juntunen, P. 2008. Lapin perinnebiotooppien hoito-ohjelma. Lapin ympäristökeskuksen raportteja 2/2008. Yliopistopaino, Helsinki.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999. Lapin perinnemaisemat. Lapin ympäristökeskus, alueelliset ympäristöjulkaisut 116. Lapin ympäristökeskus & Metsähallitus, Rovaniemi.
- Karigasniemen osayleiskaava 2011. Tenonlaakson kehittämissuunnitelma ja rantaosayleiskaavat. Uts-joen kunta.
- Korkeasalo, M. 2017. Haastattelu restauroinnin periaatteista rakennusperintökohteissa. M. Korkeasalo Oy. Kulttuuriympäristön palveluikkuna, muinaisjäännösrekisteri: www.kyppi.fi
- Kylät komeaksi –hanke 2012. Utsjoen kunta ja FCG Finnish Consulting Group Oy.
- Liikenne työmaalla - Yleiset käytännöt ja turvallisuusvaatimukset. Liikenneviraston ohjeita 2015.
- Lokio, J. 1997. Lapin kulttuuriympäristöohjelma. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.
- Maisema-alue työryhmän mietintö I (66/1992). Maisemanhoito. 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Helsinki.
- Maisema-alue työryhmän mietintö II (66/1992). Arvokkaat maisema-alueet. 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Helsinki.
- Maisema-alueiden päivitysinventointi ympäristöministeriön internet-sivuilla: [http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_\(37446\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_(37446))
- Maisemanhoitoalueet ympäristöministeriön internet-sivuilla: http://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Maisemanhoitoalueet
- Museoviraston Internet-sivut: www.museovirasto.fi;
- Paulaharju, A. 1971: Aslakkala, lapintalo Inarijoella. Jatuli XIII, Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu, Kemi.
- Pohjasi-Lapin maakuntakaava. Lapin liitto 2007.
- Pohjasi-Lapin maisemaselvitys. Lapin liitto 2006.
- Pukema, T. 2017. Haastattelu suunnittelualueen rakennusperinnön arvoista ja tukimuodoista. Lapin ELY-keskus.
- Saamelaisalueen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi. Saamelaisalueen kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Saamelaismuseo Siida 2014.
- Stolt, E. 2011. Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 100. Metsähallitus 2011.
- Utsjoen kunnan Internet-sivut: www.utsjoki.fi
- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY (www.rky.fi). Museovirasto 2009.
- Ympäristöministeriön, Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Museoviraston ylläpitämät sivut: www.kulttuuriymparistomme.fi

MILDOSAT

MIELDDUS I

Mo dahkat eanadoalloluonddu mánggahámatvuoda ja eanadaga dikšunsoahpamuš

Plánas čájehuvvon árbevirolaš biotohpaid ja LUMO-čuožáhagaid (luonddu mánggahámatvuoha) dikšumii sáhtá ohcat doarjaga. Doarjaga sáhttet oažžut eananoamasteaddjit, eanadoallit, boazodoallit ja registrerejuvvon searvvit. Lassedieđuid fitne Lappi EBI-guovddážiis ja gieldda dálanguovloiseválddis.

1. Doarjjasoahpamušat leat 5-jahkásaččat
2. Doarjaga ohcan lea seamma áigge gidđat go eará eanandoalloarjagiin
3. Eanadatdikšumii lea iežas skovvi (nr 253), maid oačču ee. dálanguovločállis gielddas ja www.ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/ymparistosopimukset/
4. Skovvi máhcahuvvo njuolgga Lappi EBI-guovddážiin
5. Skovi oktavuhtii dárbbášlaš mildosiid galgá maid sáddet ovdal juohke jagáš ohcanbeaivvi
6. Dárbbášlaš mildosat: laigguskárta (masa čielgasit ráddjejuvvon vejolaš U-laiggusdovddaldagat), dikšunplána mii sisttisoallá goluidmerošteami ja vejolaš láigosoahpamušaid oppa doarjjabaji áiggil, jus doarjagii ohcci guovlu lea láigoguovlu.
7. Ohcamuššii laktojuvvon dikšunplána sáhtá dahkat gárvves skoviid geavahemiin, maid oačču om. beliin.

MIELDDUS 2

Mo ohcat doarjaga boares ráhkadusa divvumii?**Huksenárbbi dikšundoarjja EBI-guovddázis**

Lappi EBI-guovddáš miediha huksenárbbi dikšundoarjaga ráhkadusaid oamasteaddjiide dakkár divvunbargguide, mainna seailluhit ráhkadusa kulturhistorjjálaš árvvuid. Doarjaga sáhtta ohcat lávain suodjaluvvon ráhkadussii, eanadaga dahje kulturhistorjjálaččat mearkašahhti guvlui gullan báikkiide dahje muđui kulturhistorjjálaččat mihtilmas ráhkadusaide. Doarjaga sáhtta ohcat ráhkadusa oamasteaddji, huksenárbbi ovddideaddji searvi sihke gielda ja gielddaovttastupmi.

Doarjaga miediheami guoskevaš eavttut:

- * Divvumis seilot ráhkadusa ja guovllu erenoamáš luondu sihke historjjálaš dovdomearkkat
- * Ráhkadusosiid dárbbasmeahttun ođasmahttima galgá garvit. Divvunbargguin dahkkojuvvojit nu unnán rievdadusat go vejolaš.
- * Ráhkadusaid geavaheapmi heivehuvvo ráhkadusa historjjálaš lundui.
- * Bargu dahkkojuvvo ráhkadusa huksenáigodaga sullasaš bargodábiiguin ja ráhkadussii heivvolaš árbevirolaš huksenmateriálain, dego rukses- ja fiskesmuldi, beallemasoljomála, mašiinnain sávdnejuvvon spellegovččas, duohppa, tiilla, beara ja kálkanjuhtten. Materiálaáđdestallan ii dohkkehuvvo. Musealágádusa divvunkartotehkas oazžu dieđuid buorre divvunvugiin.
- * Doarjaga galgá ohcat ovdal divvun- dahje divvunfidnu doaimmaid álggaheami. Fidnu álggaheapmin gehččojuvvo omd fidnu guoskevaš soahpamuša dahje dingojumi dahkan, skáhppoma doaimmaheapmi dahje skáhppoma guoskevaš mávssu dahkan.

Doarjagat eai miedihuvvo ráhkadusaid sirdimii dahje geavahanvuogasvuoda lasiheapmái (omd čáhcebohcci roggamii, duolvačáhcebohcci dahje elrávnnji stellemii), gaskaboddasas doaimmaide dahje jahkedivvumiidda. Doarjaga ii sáhte miedihit dakkár čuožáhaga oassái (omd lásaide, gáhttui dahje julggabeallái), masa leat fidnen ruovttudoallogeahpádusa.

Doarjaga sturrodat árvvoštallojuvvo álo dáhpáhusa mielde, goittotge eanemustá 50 % doaimmaid goluin. Doarjagiid ohcanáigi nohka juohke jagi 30. skábmamánu. Mearráduusat dahkkojuvvojit go mearreruhta lea sihkkaraston ja sáddejuvvo poastta bokte ohcciide njukča-geassemánus. Ohcci čatnasa čuoččuvvut EBI-guovddáza rávvagiid go ohcá. Doarjaga máksojuvvo duođalaš goluid mielde barggu dahkama manjá máksinduođastusaid dahje eará luohtehahti čielggademiid vuodul.

Ráhkadusaid ovddežin ordnendoarjja Musealágádusas

Musealágádus miediha jahkásaččat doarjagiid huksenárbbi dikšumii. Ovddežiin ordnendoarjagiid sáhtta miedihit čuožáhaga oamasteaddjái huksenárbbi suodjaleamis addojuvvon lágain (498/2010) suodjaluvvon čuožáhagaide dahje muđuid dehálaš čuožáhagaide, maid ordnen gáibida sierra kultur- dahje huksenhistorjjálaš áššedovdamuša ja čehppodaga. Doarjaga mihttomearrin lea dáid čuožáhagaid seailun.

Doarjaga čuožáhahkan sáhttet leat ráhkadusat, rusttegat, ráhkadusjoavkkut dahje huksejuvvon guovllut, main lea mearkašupmi huksenhistorjjá, huksenteknihka, sierra birasárvvuid dahje ráhkadusa ávkkástallama dahje dasa laktásan dáhpáhusaid

dáfus. Doarjaga vuollásaš čuožáhagat sáhttet leat ná ovttaskas ráhkadusaid lassin ovdamearkan historjjálaš šaddogárdit ja párkkat oktan ráhkadusaiguin, hávdebáikkit muitomearkkaidisguin ja nuppi máilmmisoađi bealuštanrusttegat. Doarjaga vuollásaš ovddidanfidnu sáhtta guoskat maiddái ráhkadusa oasi, ráhkadusa giddes sishervema dahje eará huksemiin dahje gilvimiin dahkkon guovllu.

Doarjagat leat oaivvilduvvon oasseruhtadeapmin fidnu oppalašbušeahtas. Doarjaga sturrodat guorahallo dáhpáhusaid guovdu ja dat sáhtta leat eanemustá 50 % dohkkehuvvon oppalašgoluin. Doarjaga sáhtta mieđihit priváhtaolbmuide ja servošiidda, mat leat čuožáhaga oamasteaddjit. Gielddat sáhttet ohcat doarjaga, jus čuožáhat lea suodjaluvvon lágain kulturhistorjjálaččat fuomášahti ráhkadusaid suodjaleamis (572/64), huksensuodjalanlágain (60/1985) dahje huksenárbbi suodjaleamis (498/2010). Doarjaga eai sáhte ohcat searvegottit kirkolága vuollásaš čuožáhagaide eaige servošat, main lea vuoigatvuohta ohcat čeahkkanandáalloarjaga Ruovttuguovlolihtu bokte. Ohcanáigi nohká jahkásaččat skábmamánus.

Lassidiedut Musealágádusa neahttasiidduin Avustukset > Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämisyavustukset:

<https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset>

<https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset/ohjeet>

<https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset/ehdot>

MIELDDUS 3

Geažidanlistu boares dáluid oamasteaddjiide dahje dakkára háhkama plánen olbmuide

Čuovvovaš govaiguin guoktenuppelot dábáleamos vahágiid dahkki dahje báikki, mat dagahit measta buot boares muorrahkadusaid olggobeale vahágiid

Seammás muitalan vehá vahágiid dahkkiin ja báikkiin ovttaskas áššiid bokte, vai sáhttibehtet guorahallat manjeleappos iežaset ráhkadusaid dikšun- ja divvundárbuid veardidemiin gv. listui ja nie garvit vahágiid.

Guoskkahan maid vehá vejolaš vuosttasdoaimmaid vahágiid bisseheapmái. Eanaš om. vahágat leat dakkárat, mat ovdánit go áigi gollá ja sáhttet áššin orrut smávvát. Áiggi mielde dain lea dáhpin rievdat mánggageardásažžan ja nie unnage áššis sáhtta boahtit hui stuorra vahát, omd gáhtu/seainni vuostá mieigan muorat.

Dávjjimusat vahágiid dahkki boares ráhkadusain lea oasis 1. máinnašuvvon kulturgerddiid šaddama dagahan eanagerddiid badjánan ja dasa gullevaš oasis 2. eanangierraga váilevaš alláneamit.

Ovdal go álggahat stuorát doaimmaid boares ráhkadusaidat ordnemis, ávžžuhan vuosttamuzžan váldit oktavuoda plánejeaddjái, gii lea vudjon boares ráhkadusaid sielueallimii. Go plánema ja čadaheami dahket boares ráhkadusaide vudjon restaurerema ámmátlaččat, lea sihkkar ahte loahppaboadus lea ráhkadusa dáfus buoret ja oppalaččat hálbbit oamasteaddjái.

Deattuhivččen ahte dávjá divvunbargguid álggus movttain ja jurddaškeahtta burget árvvolaš osiid/detaljaid, nuba burgibehtet ja ođasmahttibehtet jurdagiin. Ortnegis lean osiid ii gánnet burgit dahje divvut, divvut dušše vaháguvvan osiid!!

Roavvenjárggas 29.4.2015

Restaurerenmeaštir Marko Korkeasalo

1. Kulturgeardi

Kulturgerddiin oaivvildit šattolašvuodas ja eanagerddiin čoggon gearddi.

Dábálaččat rássebeaŋka, miestagat ja mieskan šattolašvuolta seinniid bálddas dahká kulturgeardi.

Gv. gova dáhpáhusas kulturgeardi lea jagiid áigge loktanan s. 250 mm ráhkadusa seinniin ja seammás mieskadan olgoskoadđasa ja seainni riggestruktuvrra. Dálkkasin ávžžuhan, ahte johtilit rogganmašiidna báikki ala. Muoraráhkadusat goivojuvvojit oidnosii goikat, man maŋŋá oaidnit vahágiid ja mearridit dárbbášlaš divvundoaimmain. Heajumus dáhpáhusas loktanan/lávttas kulturgeardi molle maiddái betonjádiilanáveha seinniid oanehis áiggis.

2. Eananállaneapmi ráhkadusa lahkosis

Go eananállaneapmi lea ráhkadusa guvlui, arvečázit golget ráhkadusa guvlui ja njuoskadit vuodu go lea sáhka betonjavuodas. Go čáhci/eana jiekŋu dat dávjá jiekŋuda maid luonddugeđggiid vehkii dahkkon ráhkadusa geađgejuolggi. Seinniid ja láhtti struktuvrrat leat áiton njuoskat go dávjá láhtti vuloš eanagiera lea čiekŋalabbos go ráhkadusa olggobeale eanagiera. Dalle láhtti vuollai čohkiida guhka lávttasin leamašan láttu. Boares ráhkadusas dávjá láhtti ráhkadusat leat measta gitta eatnamis, ja go eana lea njuoskkas doarvái guhká dat sáhtta mieskadišgoahtit guoddi struktuvrraid. Doaimbidjun goaivunbarggut, unnimustá 2,5 mehtera mátkkis állen unnimustá 15 cm eret guvlui. Eanagiera ja šattolašvuolta leat unnimustá 20 cm eret olgoskoadđasa vuolleravddas dahje vuolimus hirssas.

3. Muorat, miestagat ja rássebeaŋkkat

Njuolggá ráhkadusaid lahka lean muorat dagahit hui valjit gáhtu ja olgoseinniid vahágiid, dávjá hui viidát. Seammás muoraid ruohttasat sáhttet vahágahttit vuoduid.

Miestagat ja rássebeaŋkkat seinniid bálddas dollet seainni lávttasin ja eastadit gearddi goikama lievllistemiin. Dát vahágahtta áiggi mielde málagearddi ja dan vuolde muora. Buot šattolašvuolta šaddada lasttaid ja eará botkkosa bokte ráhkadusa birra kulturgeardi ja vuot vuolimus hirsas sihke fielloskoadas leat vára vuolde! **Eavttuhis muoraid, miestagiid ja ovssiid gaska ráhkadussii lea 5 mehtera!!**

4. Gáhttu alde bohtán čázit

Boares ráhkadusain ii dábálaččat leat leamašan arvečáziid fuolaheapmi. Iige daid vealttakeahtta dárbbasge, jus mátki eanagearddis lea doarvái muorarráhkadusaide ja eanaállemat ráhkadusas eret leat doarvái ceakcut. Mearkkašupmi lea maiddá das mo muorra lea gieđahallon. Beallemasoljjuin dahje ruksesmuldemálain gieđahallon muorra gierdá njuoskama. Jus gearddis lea lateksa ja čáhci beassái dan duohkái, leat vaháгат vuorddehahtti. Muhtun dáhpáhusain čáhcegobiid ja bohciid dárbbas, omd gáhtu sisjiiret, olgofeaskára sisčiegat jna. Dalle galgá maiddá fuolahit, ahte bohcci mielde báhcán čáhci ii báze seainni lahka njuoskadit vuođu, muhto dat jođihuvvo omd betonjagobiin ja bohcciin eret seaidneguoras. Muittuhussan, ahte 100 m² gáhtus bohtá čáhci sulaid 45 000 lihttera jagis.

5. Lása čáhcespellel ja -beaŋkkat

Boares lásain čáhcebeaŋkkat leat dahkkon muoras. Váttisvuođat leat bohtán go olgoskoadastanfiellu leat stellejuvvon ja muoras dahkkon čáhcebeaŋka lea báhcán oanehažžan ja dat lea govddiduvvon muorain. Sávdnji lea dávjá dakkár báiki, gokko čáhci golgá lása vulobeale hirsii ja mieskada dan.

(govva 6)

Gova 5. dilis váttisvuođa dahkkin lea, ahte lása molsuma (**dábálaččat dárbbasmeahttun**) manjá čáhcespelle lea báhcán állut lása guvlui. Ja spelle lea njuolgo lása beale ravddas, nuba skivdnjearvvi áigge buot lássii bohtán čáhci golgá njuolga seainni ráhkadusaide!! Nuba spellel doarvái olggos guvlui állut ja máhccojuvvon spelleravda laktojuvvo lásegárbmii teahtásit!!

6. Lása muorraoasit

Lásat ja uvssat leat ráhkadusa divraseamos oasit.

Dain galgá atnit buori fuola!

Snihkkára dáidu lea deattuhuvvon daid fiinnalágán ja vuogas muorraoasid duddjomis oktan gurrarámaiguin ja muorranávlliiguin čohkkemiin.

Lásaid duddjomii leat geavahan dolin buoremus vejolaš muora.

Cuovkanan lásaid galgá dakkaviđe lonuhit, seammá dikšunmálen ja čihhten/listtuid stellen galgá dahkkot ovdalgo muorraoasit šaddet heajos ortnegii.

Ođđa lásaid válmmašteaddjit leat váidalahtti movttegat márkanastit boares ráhkadusaide ođđa, dávjá funet heivvolaš lásaid. Leat vel čuožáhagat, main oaidná badjel 100 jagi boares lásaid buori ortnegis. Dušše dat, ahte mála lea gollan eret dahje muhtun muorraoassi lea laigan ii vel leat sivvan lonuhit lásaid, muhto daid galgá ordnet. Lásat čihhtejuvvojit rivttes čihhtain, silikona geavaheapmi lea gildojuvvon!!

7. Betonŋa stellen vuolimus hirssa vuostá

Álgoálggus boares ráhkadusat leat dábálaččat huksejuvvon geađgebardáldama ala. Muhtumin daid ja vuolimus hirssa vuostá leat leiken betonŋa eastit biekká láhttis ja kánske ráhkadusa olggošoainnu dihtii. Dát betonŋa lea njuolga vuolimus hirssa vuostá ja nu kapiláralávttasvuohta beassá betonŋa mielde hirsi ja mieskada dan. Vearrámuš molssaeaktu lea, ahte ráhkadusa sisa lea leikejuvvon ráktu eatnama ala dahje láhttiide leat bidjan pláhtaid ja ala plastihkkamáhta, dalle hirsavahágat seinniid lea measta sihkkar. Go betonŋa lea biddjon olggobeallái leat ná eastán vuolleuođu doarvái buori biggoma. Jus dákkár ráhkadus lea de johtilit šleakka dahje biikenmašiinna sadjosii ja váldde eret betonŋaid, vai oaidná makkár vahágiid dat lea dahkan ja beassá daid divvugoahit. Nubbi báiki ráhkadusas gos betonŋat dahket váttisvuođaid lea olgoráhpát ja ráhpparávtut. Dáid mielde lávttas sirdašuvvá álkit ja fuomáškeahtá mieskadit muorrraráhkadusaid, jus dat eai leat sirrejuvvon omd bitumaduohpain dahje beššii.

8. Gálvvut seaidneguoras

Sihkkaris vuohki oážžut seainni vuolleosiid vaháguvvat lea čohkket gálvvuid ja lámboriid vistti duohkái/báldii seainni vuostá. Áiggi mielde muoralasttat ja goahccit gahččet divttistit lána ja arvečáhci njuoskada oppalašvuođa. Látna ii beasa goikat ja vahágat leat hui vuorddehahti.

9. Vuolleuođu biggohan

Vai biggohuvvon vuolleuođu biggohan doaibmá de luŋkkát galget leat rabas bievlá áigge. **Ja luŋkkát milloseappot menddo olu go menddo vehá!!**

Gova čuožáhagas rahppojuvvui luŋka várra jagiid maŋŋá go lei giddejuvvon, vuolleuođu fiellut ledje mieskan ja gahččan vulos oktan isolašuvnnain. Áidna vuohki divvut lea gairkut láhtti rabas. In ávžžut gávppis vuvdojuvvon giddes jorba metállarusttegiid, dat unnudit áibmomolsašuvvama čielgasit. Ráigi obban rabas dahje omd muolddatfierbmi eastit ealliid vuolleuođđui beassama. Dalle lea maiddá buorre oainnus ja dárkkisteami vejolašvuohta vuolleuođđui lámppáin.

Seammás go dárkkistat vuolleuođu biggoheami, galgá fuolahit das, ahte dálu vuđđui eai leat vurkejuvvon makkárgé dávvirat. Jus beahkindillái lea johtinluŋka, ja dohko leat vurkejuvvon dávjá mánggalágan dávvirat, mat sáhttet hehttet johtima. Várran lea maiddá, ahte dohko vurkejuvvon muorraávdnasat leat eatnama vuostá ja njuoskkadettiin dat mieskagoahat. Áiggi mielde mieskan sirdašuvvá láhtti ráhkadusaide.

10. Čáhcegokčasa vaháгат

Čuovo gáhtu ortnega olggobealde ja siste fitnamiin muhtun áiggiid gaska lovttas arvvi áigge dárkkisteamen leatgo smávit golgamat oidnošis. Dávjá vaháguvvan álgá suovvabohcci máddagis.

Eandalii návehiid muoras dahkkon áibmomolsunbohcciid máddagat leat dakkár báikkít, maid galgá dárkkistit duollet dálle. Daid bokte dábálaččat náveha sisgáhtu vaháгат álget.

Ráidalasaid gáhtu ala galgá duvdit seainnis dahje gáhttoniskáid gežiin, iige reastalasin dego govas. Dáinna vugiin duohppa reastalasa ravddas billašuvvá oalle johtilit. Jus ráhkadus lea dakkár, man uvnnaid eai dálvit ligge jeavddalaččat, smiehtašin duođalaččat ráhkadusa olggosoidnui heivvolaš bohceháhta stellema. Háhtta suodjala bohcci čáhcegáhtu bajábeale oasi mollaneamis.

11. Olgoseinniid vaháгат

Dávjá olgoseainni/skoadasteami vaháгат laktásit málemii. Eanaš boares fielluiguin skoadastuvvon ráhkadusat leat málejuvvon álgoálggus oljomálaiguin, man čađa sisáimmus bohtán lávttasvuohhta manná čađa. Manjelis ođasmahttinmálema oktavuodas lea välljejuvvon lateksamála álkit molsaeaktun. Boares hirs- ja ođđasithuksenáiggi ráhkadusa olgoskoadas lea stellejuvvon njuolga hirsaseaidnái dahje vinjufielluid ala almmá áibmosázu. Dalle lea stuorra vára, ahte ođasmahttinmálemis lateksa teahtta plastihkkalágan geardin eastá siskkobealde bohtán láktasa lievllisteami. Čuovvumuššan sáhtta leat valjit mála laigan ja vearrámussan olgoskoadđasa mieskanvaháгат Sihkkareamos vuohki oážžut buori, čáppa ja gierdavaš bohtosa dákkár ráhkadusas lea go mekánalaččat fasku lateksa oalát eret, divvu vejolaš mieskanvahágiid ja mále ođđasit beallemasmálain.

Ja jus boares dálus lea mehter fiellus mieskan, dat ii oaivvil, ahte galgá molsut oppa fiellu, muhto molsojuvvo dušše dat mieskan mehtera fiellu. Olgoseinniid vuolleosiid vaháгат, nu hirs- go ruņgoráhkadusa ráhkadusainge laktásit dávjá čuoggáin 1, 2, 3 ja 4 máinnašuvvon dahkkiide.

12. Vuodustusaid vahágat.

Vuodustusa vahágat laktásit dávjá 1, 2 ja 4 máinnašuvvon áššiide. Go čáhci ii beasa eret ráhkadusa bálddas, ja eanavuodđu lea hearki dullui, lea várra, ahte jienodettiin lihkada vuodustusaid. Boares ráhkadusain eai dávjá leat eanavuole bohccit, iige daidda leat leat dárbuge jus eatnama állen lea doarvái olu ja dat jođiha čázi eret seaidneguorain.

Boares dáluid oktavuodas hállat dávjá, ahte dálle/vuodustusat leat vudjon go seainni vuolleoassi lea eatnama vuostá. Hui hárve lea ná, dábálaččat kulturgeardi lea badjána ja dan dihtii ráhkadusa vuolleoassi leat eatnama vuostá.

MIELDDUS 4

Čoahkkáigeassu máhcahagain ja cealkámušain

Eanaomasteaddjijearahallama vástádušat

Buot dálloguovdasaš máhcahagat leat váldojuvvon vuhtii daid guoskevaš kárttain ja doaimaávžžuhusain. Dat eai dan dihtii leat čohkkejuvvon mildosii 4. Seammá maiddá ovttaskas dáluid guoskevaš doaimadárbbuid leat čohkken vuodđodiehtun, eaige dat bukto ovdan dán almmustahttimis. Eanaomasteaddjijearahallamii bohte oktiibuot 63 vástádusa.

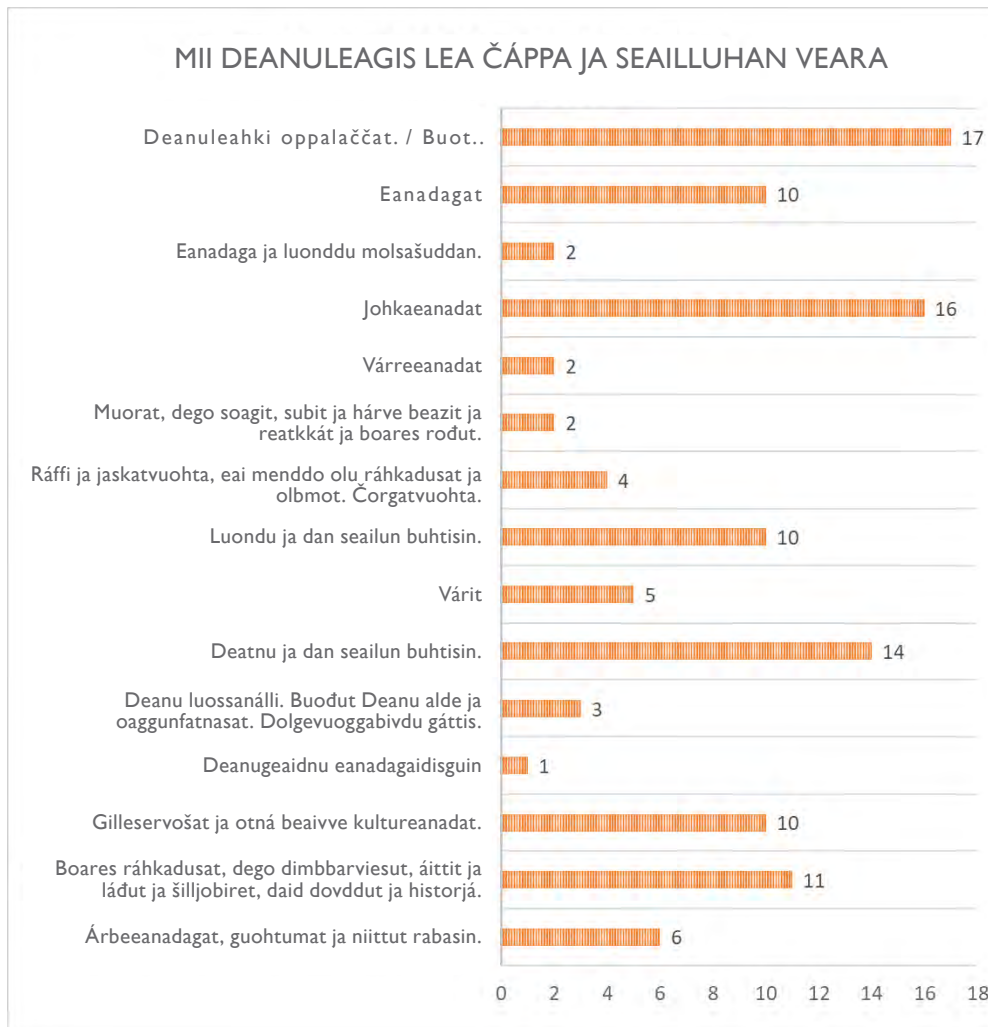
1. Mo gilleeanadat lea nuppástuvvan maŋimuš jahkelogi áigge? Mat nuppástusat leat buori, mat fuonit?

Vástádušain badjánii eandalii savvoma váikkuhus johka- ja duottareanadaga oidnomii. Eará vástideaddjit árvvoštallet seammá nuppástusa buorin dahje fuotnin iežas áicamiid ja vásáhusaid vuodul. Sierra oaviliidda seammá áššis váikkuha ee. dat ahte vástideaddjit leat oppa plána guovllus – Biesjogas Nuvvosii ja statistihkas eai leat sierra rensken vástádušaid giliid guovdu.

Makkár nuppástusat leat buorit?	Mat nuppástusat leat fuonit?
<ul style="list-style-type: none"> ■ Deanugeainnu ráhkadeapmi ja dat, ahte dat fuolahuvvo. ■ Geainnut leat buorránan. ■ Šaldi divvun. ■ Oktasaš boaldinmuora čuohppanbáiki. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Deanugeainnu guora vilttiide šaddan sáttorokkiid eai leat ordnen. ■ Šleadgalinnjá sajušteapmi. ■ Poastadoaimmahat lea heaittihuvvon.
<ul style="list-style-type: none"> ■ Muoraid šaddan fas šilljoguovlluide, dat suddje biekká ja čalmmiid ovddas. ■ Geainnu ja johkaguora gaskasaš muorat dihto báikkii estet láktasa bohtima geainnu ala čakčat ja dálvit geainnu borgoma. ■ Soahki lea šaddan lasi. ■ Siedggat suddjejit erošuvnna vuostá dulveguovlluin. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Šattolašvuoda savvon máŋgga sajiin Deanu gáttiin ja geaidnoguorain. ■ Savvon gokčá eanadaga. ■ Ássojuvvon dálut eai oidno geainnu ala. ■ Ealgavárra lea sturron. ■ Siedgaluvvan. ■ Gáddeniittu savvon guođoheami nohkama maŋŋá.
<ul style="list-style-type: none"> ■ Deanugeaidnuguora leat njáskagoahtán ja oainnus Deanu ala lea buorránan. 	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Biras lea šaddan čorgason. ■ Geaidnuguoras leat čorgen eret ruskaid. ■ Dálut leat čorgadut ja šilljobiriin dolvon eret doabbariid. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Fitnodagaid šiljuid čorgatmeahttuvuohta, eandalii guovddázis.
<ul style="list-style-type: none"> ■ Gilleeanadat lea bisson buorin. ■ Boares luoskkagan ráhkadusat. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Giliid ávdimin šaddan. ■ Divššokeahtes bealddut ja niittut. ■ Eanadoallu lea rievadan eanadaga. ■ Eanadagas lea luoskkagan ráhkadusat.
<ul style="list-style-type: none"> ■ Giliid huksen. ■ Ođđa barttat ja dálut huksejuvvon, muhto eai menddo olu. ■ Huksema čohkken Deanugeaidnogurrii ja gáddeguovlluin dálá huksenmáddodaga oktavuhtii. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Barttaid leat huksen guhkkeli geainnus váriid vuolleilttiide ja bartageainnut ropmudit eanadaga sáhttet lassánettiin dahkat dustenávadaga vári ja geainnu gaskii.

2. Mii Deanuleagis lea čáppa ja sealluhan veara?

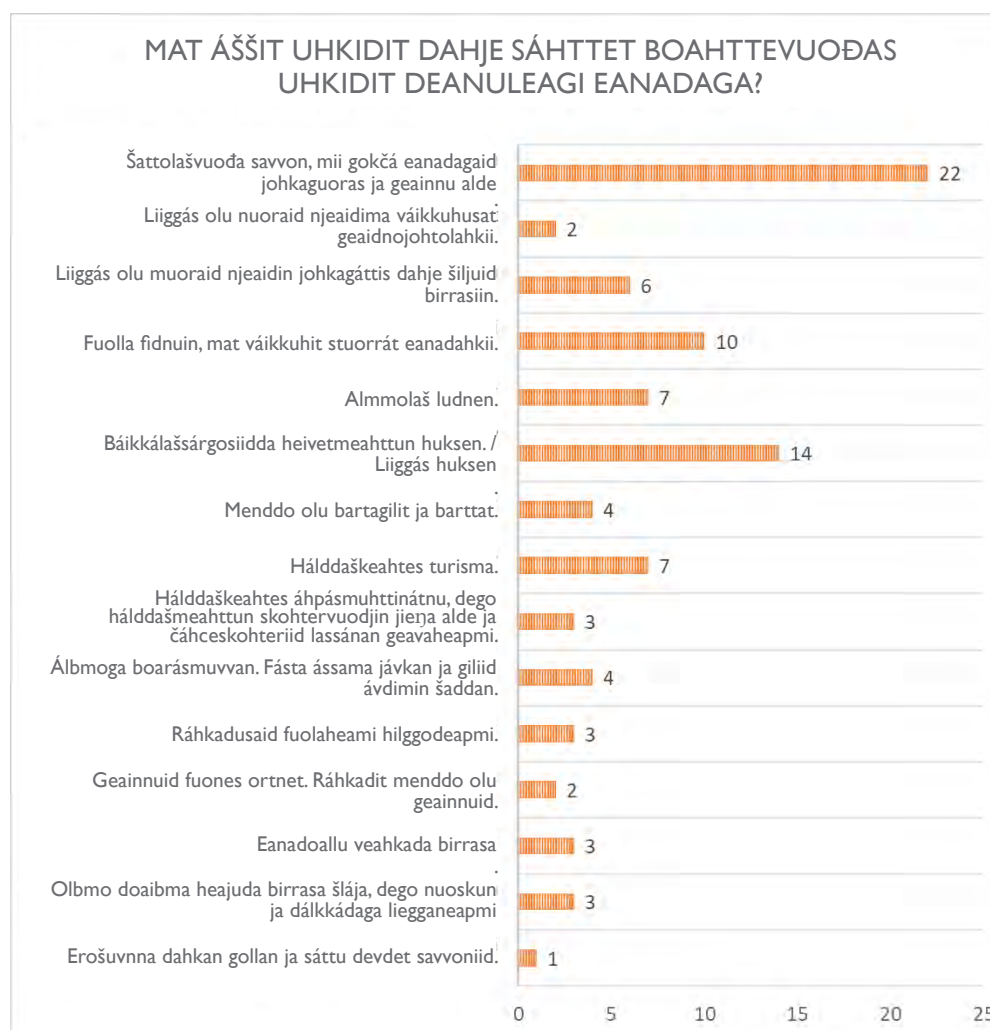
Mánnga vástideaddji vástidedje Deanuleagi oppalašvuodastis čáppisin ja sealluhan vearan. Vástádusain sirrejedje Deanuleahkái mihtilmas iešvuodaid ja árvvusadnon sárgosiid, dain čielgasit eanemus badjánii Deatnu, dan eanadagat ja Deanu seailun buhtisin. Árvvusatnima čogge maiddái eanadagat oppalaččat ja dat sirrejuvvon otná ja dološ kultureanadahkii ja duottareanadahkii – johkaeanadagaid lassin. Luonddusárgosiid lassin árvvus atne ávnnaskeahtes árvvuid, dego searvvušvuoda, jaskatvuoda ja ráfi sihke buhtisvuoda ja olbmo guoskkakeahtes luonddu. Stoalppu lea vástádusaid lohku gažaldatvuloš joavkkus. Kapihttalas 5 leat váldon vuhtii ovdanbuktojuvvon fáttát daid osiin, go dat gullet dán plána váikkuhusbirii.

3. Mat áššit uhkidit dahje sáhttet boahhtevuodas uhkidit Deanuleagi eanadaga?

Stuorra oassi lei fuolas šattolašvuoda savvomis, dárkileappot máinnašedje dan gokčat oidnosiid Deanu ala ja várrái. Dát fuolla lei linnjás dainna, ahte jearadettiin “Mii Deanuleagis lea čáppat ja sealluhan veara?” (Gč. Ovddit jearaldat 2), aiddo Deanuleagi viiddis eanadagat ja eandalii johkaoainnus badjánedje. Nuppe dáfus menddo garra muoraid njáskamis vejolaččat šaddan hehttehusaid listejedje gátti erošuvnna ja geaidnodorvvolašvuoda ektui; geaidnoguora sieđgaluvvan oalgguha ealggaid, geaidnofuolaheami váttásmuvvan dálvit, eanadaga rahpan mohkiid bokte lea váralaš ja muorat doibmet geaidnobártesuodjin jus vuodjá badjel geainnu. Fuola bajidii maiddái oainnussuodjin ja bieggasuodjin doaibman muoraid manaheapmi šiljuidd birrasiin.

Vástádusaid listejedje čuovvovaš fuola boktán, eanadahkii funet váikkuhan, stuorra fidnuid: ruvkedoaimma, bieggafápmorusttegat Suoma ja Norgga bealde, fápmolinnjät, čievrra ja eanaávdnasiid váldin, geainnut ja čierastallanmealli ráhkadeapmi. Vástideaddjiid mielde eanadahkii váikkuha heajudeaddji vugiin maiddái liiggás olu barttaid ja ássanviesuid huksen eanadahkii heivetmeahtun sajušteapmi menddo lahka gátti, menddo oidnosii dahje vári ordarájájá bajábeallái lei vástideaddjiid mielas heivetmeahtun Deanuleagi diliide. Stoaalppu geažis lei vástádusaid lohku gažaldatvuloš joavkkus. Láidehusas kapihttaliin 3.4 ja 5 leat váldon vuhtii dát ovdanbuktojuvvon fuolat dakko bokte, go dat gullet dán plána váikkuhusbirii.

4. Galggašiigo eanadatguovllu vánddardanmáđijaid ovddidit? Mo?

Vástideaddjiin badjel bealli guottihii vánddardanmáđijaid ovddideami ja mángasat evttohedje earálágan máđijaide guoskevaš ovddidanjurdagiid. Gávcci vástideaddji ledje dan oaivilis, ahte vánddardanmáđijaid ii dárbaš ovddidit ja loahpat vástideaddjiin eai váldán beali vánddardanmáđijaid ovddideapmái. Evttohuvvon ovddidandoaimmaid oidne stivret johtima ja gohttema eret priváhta eatnamiin, geahpedit ludnema ja álkidahttit turisttaid johtima guovllus. Eanemus sávve merkemiid ja sierralágan máđijaid. Maiddái láidejuvvon vánddardemiid evttohedje. Geahča mielddus 5, mas leat lasi ovddidanevttohusat.

Ovddidanevttohusat ja oaivilat leat doaimmahuvvon gildii.

5. Guottihatgo luonddusuodjalanlága 32 §:a čuovvu eanadatdikšunguovllu vuodđudeami Deanu leahká? Leago plánejuvvon guovllu ráddjen (raportta kárta 1) rivttes?

Guottihus	St (ossodat)	Ákkastallamat	Evttohuuvvon joatkkadoaimmat
Juo	35 (56 %)	Vástideaddjiin II gávnnaha lassin, ahte ráddjen lea riehta.	Ráddjen ii nuppástuhtto.
li	7 (11 %)	<ul style="list-style-type: none"> ~ Deanogurrui eai hálit liiggás olu muoraid njeaidima. ~ Muoraid ii oaččo jávkadit, jus giddodaga oamasteaddji ii dan hálit. ~ Muoraid jávkadeami váikkuhusat geaidnuguoras vuodjindorvvolašvuhtii ja šiljuid oidnosii eai leat čielggadan doarvái. ~ Luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvan ráddjehusaid eai hálit eanet. ~ Eanadatdikšunguvlui eai oaidnán dárbbu. 	Láidehusa ja kapihttal 5 teaksta dievasmahttojuvvon. Ovttaskas čuožáhagat leat jávkaduvvon dahje lasihuvvon eanaoamasteaddji sávaldagain ja nuppástusat leat evttohuuvvon gilleguovdasaš kárttain.
li máhte dádjat.	21 (33 %)	Eahpesihkkarvuohta, maid eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmi geavatláččat oaivvilda.	Eanadatdikšunguovllu riekteváikkuhusat leat govviduvvon kapihttal 6. Eanadatdikšunguovllu vuodđudeami ávkkat leat lasihuvvon plána mildosii 6.
Oktiibuot	63 (100 %)		

Čoahkkáigeassu virgeoapmahačča cealkámušain

Cealkámuša addi	Cealkámuša guovddáš sisdoallu	Evttohuuvon joatkkadoaimmat
Lappi EBI-guovddáš, johtalus ja infrastruktuva	<p>Deanuleagi eanadatdikšun- ja geavahanplánaevttohusas leat hui gokčevaččat gieđahallan Deanuleagi eanadaga ja dan dikšundárbbu. Guovddáš evttohuuvon dikšundárbu lea geaidnoguorraeanadaga dikšun.</p> <p>Lappi EBI-guovddáza johtalus- ja infrastruktuva –vástosuorgi dikšu eanageainnu 970-geaidnoguoraid jahkásaččat láddjemiin ja njáskamiin gummajagigierddu mielde. Jus geaidnoguoraid dikšu eará go agoartaváldi bokte, galgá giddet fuomášumi barggu dorvvolašvuodagáibádusaide. Barggu dorvvolašvuodagáibádusain sáhtta heivehit Johtolatdoaimmahaga rávvagiid geaidnoguoraid čorgenbargguin (Johtolatdoaimmahaga rávvagat 2/2015).</p> <p>Lappi EBI-guovddáza johtalus- ja infrastruktuva mielde plánaevttohus čujuha, ahte Deanuleagis leat buorit eavttut lágasásahuuvon eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmin ja johtalus- ja infrastruktuva –vástosuorgi guottiha Deanuguora eanadatguovllu vuodđudeami.</p>	Kapihttala 5.2.2 teaksta lea dievasmahtton.
Lappi lihttu	<p>Lappi lihtu stivra mearridii 24.4.2017 gulahit Davvi-Lappi eanagotteláva 20140 johtui. Mihttomearrin lea ásahtit ođđa eanagottelávahápmosa oktan ráhkkananmateriálain oaidnirláhkái jagi 2019 álggus ja eanagottelávavevttohus jagi 2010 čakčat. Plánaguovllus lea fámus Gáregasnjárgga oasseoppalašlávva (lágafápmu 2011). Eanagottelávva ii leat fámus riekteváikkhuslaš oppalašlávva guovllus.</p> <p>Lappi lihtu virgedoaimmahaga mielde Deanuleagi eanadatdikšun- ja geavahanplána ovddida Davvi-Lappi eanagotteláva ollašuvvama. Dikšun- ja geavahanplána lea maiddái buorre vuolggasadji lágasásahuuvon eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmin. Deháleamos lea dikšun- ja geavahanplána konkrehtalaš ja báikái heivehuuvon dikšunrávvagiid ja –ávžžuhusaid oazžun giliolbmuid alcceseaset dehálaš árbevirolaš giliideaset gáhttema bargoneavvun.</p> <p>Lappi lihtu virgedoaimmahat atná dehálažžan, ahte sáhka lea Suoma davimus ja vuosttas sámiiid ruovttuguvlui gárvvistuvvon eanadatdikšun- ja geavahanplánas, ja dalle dat doaibmá maiddái dehálaš obbasgállin sámii kultureanadaga dikšuma plánnemii.</p>	Láidehusa ja kapihttala 4.4. teaksta lea dievasmahtton.
Lapin rakennusperinneyry	<p>Plánas leat buktán ovdan measta olles guvlui konkrehta ávžžuhusaid dikšundoaimmaide, mat ollašuvadettiin mearkkašit fuomášahtti váikkhusa dáládillái. Searvi deattuha eandalii doaimmaid jotkkolašvuoda. Gáddemuoraid gieđahallamis livččii buorre váldit vuhtii, ahte doaimmat rabašedje oidnosiid geainnus ja gáddeássamis joga ala, muhto addet goittotge oaidninsuoji joga alde geahčadettiin.</p> <p>Searvvi mielas plána lea buorre vuodđu riikkaviidosáččat mearkkašahhti eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmái. Dat doarju báikkálaš kultureanadaga ja riikkaviidosáččat mearkkašahhti eanadatguovllu ja huksejuvvon kulturbirrasa seailuma.</p>	Ea doaibmabijut.

Cealkámuša Cealkámuša guovddáš sisdoallu
Evttohuuvon joatkkadoaimmat

<p>Musealágádus</p>	<p>Arkeologalaš kulturárbbi bokte Musealágádus gávnnahe, ahte plánuovvllus leat riikkaviidosas dološbázahasregistara mielde dieđus ovcci dolašbázahaslága (295/63) vuodul ráfáidathton čuožáhaga (dilli skábmamánu 2018). Dáid birra govviduvvo oanehaččat kapihttalas 4.4., man lassin guovllus gávnnahe leat mánggat sieiddit.</p> <p>Dieđuid ja čuožáhagaid identifiserema dáfus Musealágádus evttoha dikšun- ja geavahanplána –guovllu dološbázahasdieđuid dievasmahttima ja daid riikkaviidosas dološbázahasregistaris oavivduvuvon čuožáhatnama ja -dovddaldaga lasiheami. Dárkilut dieđu oazžuma vejolažžan dahkamii lea maiddái dárbu lasihit plána dološbázahasregistarii neahttačujuhus www.kyppi.fi, man bokte čuožáhatdieđut ja daid gáldut leat almmolaččat oaidninláhká neahtas.</p> <p>Dološbázahasa dikšuma ja dan mihttomeriid ja eavttuid leat giedahallan viidát plána kapihttalas 5.2.8.</p> <p>Aitosas dikšunvuolláasaš ja dikšojuvvon eanadatdikšunčuožáhagaid guvlui sajuštuvvan dološbázahasain plánas Vuovdaguoikka hávdeeatnama lahkasiin lean Čulloveaijoga viiddis historjjálaš áiggi ássanbáiki lea ovdan vejolaš čuožáhahkan, masa lea maiddái vejolaš oazžut dikšundoarjaga Musealágádus (kapihttal 5.3.3). Ohcejoga searvegoddi lea dikšon hávdeeatnama oktan dan birrasiin, ja Čulloveaijoga čuožáhat livččii dása bures boahtán lassi.</p> <p>Čielgasit viiddis Čulloveaijoga ja Áitejoga čuožáhagaid čuokkesmerkema dievasmahttin kárttaide (Kárttat 7 ja 12) dološbázahasregistara guovllulágan ráddjema mielde livččii dárbbaslaš dárkilmastin.</p> <p>Eanadaga ja huksejuvvon kulturbirrasa ektui sáhtta gávnnahe, ahte plána addá ákkastallojuvvon dikšunávžžuhusaid ee. bealdduide, niittuide ja guohtunguovlluide, geaidnoguorraeanadagaide ja gáddeavádagaide.</p> <p>Plánas gávnnahe, ahte gielda ja mánggat ráhkadusaid oamasteaddjit leat sávvan ráhkadusnáli dárkilut klassifiserema ja ee. dieđu das gos divvunbargui sáhtta ohcat doarjaga. Jurdda huksenárbbi inventeremiid dárkilastimis lea daninassii guottihahti, ja lea buorre, ahte ášši lea bukton ovdan vejolaš joatkkadoaimmaid várás.</p> <p>Mildosis 2 livččii buorre buktit ovdan, ahte maiddái Musealágádus mieđiha jahkasaččat doarjagiid huksenárbbi dikšumii. Dieđu Musealágádusa mieđihan ráhkadusaid ovddeštandoarjagiin gávdno ovdamearkan siidduin https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset/ohjeet ja https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset/ehdot.</p> <p>Musealágádusa Internet-siidduid čujuhus lea rievdan. Dálá čujuhus lea www.museovirasto.fi Lassin gáldologahallamii sáhtta sáhtašii lasihit dieđu Kulttuuriympäristömme.fi –bálvalusas, man bajásdollot birasministeriija, oahpahus- ja kulturministeriija ja Musealágádus (www.kulttuuriymparistomme.fi).</p> <p>Musealágádus atná guottihahttin jurdaga luonddusuodjalanlága čuvvon eanadatdikšunguovllu vuoddeamis Deanu leahká. Ná sáhtašii bealistis ovddidit riikkaviidosas guovlluideavahanmihttomeriid ollašuvvama.</p>	<p>Dološbázahasregistaris váilon sieidebáikkit leat báikkálaččaid dieđus, eaige daid sajádaga leat oaidnán dárbbaslašžan almmus-tahttit.</p> <p>Kapihttala 4.4. teavsta ja gáldologahallama leat dievasmahttin.</p> <p>Kapihttaliid 4.4 ja 5.3.3 teavsta ja mildosis 2 leat dievasmahttin.</p> <p>Kárttat 7 ja 12 leat divvovuvvon.</p> <p>Mildosis 2 leat dievasmaht-tán.</p> <p>Gáldologahallan lea dievas-mahtton.</p>
<p>Bálgosiid ovtastus</p>	<p>Eanadatdikšunguovlu ii eastte boazodoalu hárjeheami ja ealáhusa ovdáneami guovllus. Eallinfámolaš boazodoalu hárjeheapmi baicce bealistis bajásdoallá eanadaga iešvuodasárgosiid seailuma. Dát dovddastuvvo bures maiddái plánas ja earret eará boazodoalu ovddideapmi lea dán dihtii merkejuvvon oktan plána mihttomearrin.</p> <p>Doaimmaid meroštallamis ja ollašuhttimis galgá váldit guovllus doaimban Báišduoddara bálgosa oasálažžan (boazodoalloláhka, 53 § virgeoapmahačča ráddádallangeatnegasvuhta).</p> <p>Bálgosiid ovtastus oaidná evttohusa eanadatdikšunguovllus bures ákkastallon ja dehálažžan.</p>	<p>Kapihttala 4.2. teaksta lea dievasmahtton.</p>

<p>Sámediggi</p>	<p>Sámediggi atná buorrrin dan, ahte evttohus eanadatdikšun- ja geavahanplánan Nuvvos-Biesjohka –guvlui lea plánejuvvon ja válmmaštallon lávga ovttasbarggus guovllu ássiiguin sin oainnuid guldalemiin ja vuhtii váldimiin. Plána mihttomearri movttiidahtta guovllu ássiid eaktodáhtolaš eanadatdikšumii ja duste ohat ekonomalaš buhtadusa eanadatdikšuma bargui. Dat lea sámedikki mielas ávkkálaš eandalii huksejuvvon sápmelaš kulturárbbi, guovllu sámegiliid eallinfámolašvuoda ja Deanugeainnu dorvvolašvuoda dáfus. Sámediggi atná dehálažžan nuppe dáfus maiddá dan, ahte pláνας addojuvvon eanadatdikšunávžžuhusat leat eaktodáhtolačča, vai guovllu ássit sáhttet ieža mearridit ovdamearkan iežaset šilljobiriid oidnomis Deanugeidnui.</p> <p>Sámedikki oainnu mielde plánaevttohusas eai olus leat buktán ovdan guovllu gullamis sámiid ruovttuguvlui, eaige leat ovdanbuktán buot árbevirolaš sámealáhusaid, mat plána gokčan guovllus hárbjuvvojit. Sámediggi evttoha lasihuvvot čuovvovaš teavstta sámiid árbevirolaš ealáhusain:</p> <p>“Sámiid árbevirolaš ealáhusat”</p> <p>Dán eanadatdikšun- ja geavahanplána guovlu gullá oppalaččat sámediggelága 4 §:s oavvilduvvon sámiid ruovttuguvlui, gos sámiin lea gielaset ja kultuvrraset guoskevaš iešstivrejupmi vuodđolága 121 §:a mielde. Sámekultuvrra doaba sisttisoallá árbevirolaš ealáhusaid: guolásteami, meahcásteami, boazodoalu, čoaggima ja sámi duoji ja daid otnábeaivve hárbjuvvoami vugiid. Ohcejogas ássán sápmelaččat hárbjuvvo smávvalágan eanadoalu. Otná beaivve árbevirolaš sámealáhusaid hárbjuvvo maiddái dávjá lotnolasealáhusan.</p> <p>Sápmelaččat hárbjuvvo buot árbevirolaš ealáhusaid plána gokčan guovllus ja dat váikkuhit guovllu kultureanadahkii, vaikke stuorámuš oasis eai konkrehta luottat eanadagas ja luonddus leatge. Sámekultuvrii gullá čielgasit lagaš ja gudnejahttán gaskavuohhta lundui, man leat figgan ávkkástallat suvdilit ja dohko badjelmearálaš luottaid guodekeahhtá. Sámiid árbevirolaš ealáhusaid ja kultuvrra gaskasaš oktavuohhta lea guovddáš – ealáhusat dahket ávnnaslaš vuoddu sámekultuvrii ja identitehtii ja bajásdolle earrat eará sámiid ruovttuguovllu ealaskasvuoda, sámegiela, árbevirolaš dieđu, searvvušašvuoda ja luonddu gaskavuoda.</p> <p>Luossabivdu</p> <p>Luossabivdu lea Deanu guovllu sámekultuvrra geađejuolgi ja guovddáš sámegiela geavahanbiras. Luossabivdu bokte sámegiela, guollebivdui gullevaš sierraterminologiiija, árbevirolaš dieđu, dego dálkái, čázi allodahkii, bivdovugiide ja bivdosajiide gullevaš geavadagaid, jáhkuid, luonddugaskavuoda ja searvvušašvuoda sirdet sohkaolvvass nubbái. Lassin luossabivdu bokte oažžu materiálad, ovdamearkan náhkiid ja lađđasiid, duoji várás. Johkasápmelaš guolástanealáhusii gullá báikkuid maiddái smávvalágan turismadoaimma, mas guovllu sápmelaččat ožžot sisabođuid.</p> <p>Sámi boazodoallu</p> <p>Plána gokčan guovllus hárbjuvvo luossabivdu lassin maiddái sámi boazodoalu. Boazodoallu lea guollebivdu lassin guovddáš sámegiela geavahanbiras ja sámekultuvrra albmonanvuohki. Boazodoalu geavadagain leat ain nannosit mielde árbevirolaš báikediahtu ja eallin luondduin ja dan mielde. Boazodollui gulláge olu jaskes diehtu ja ávnnaskeahkes kultuvrralaš árvvut.</p>	<p>Kapihttala 4.2. teaksta lea dievasmahtton.</p>
------------------	---	---

<p>Sámediggi</p>	<p>Sámi boazodoalu vuodđu lea guohtonlotnašuvvamis ja ná ealáhus lea sorjavaš viiddis, oktílaš guohtunguovlluide. Luondduguohtumiidda vuodđuduvvan sámi boazodoallu gáibida viiddis ja dearvvas guovlluid bálggosvuogádahkii vuogáiduvvan guohtonlotnašuvvama lihkostuvvamii. Guohtonlotnašuvvanvuogádaga lihkostuvvan, guohtumiid reahkkán, sierra jagiáiggiid biepmus dáfus heivvolaš luondduguohtumat ja guohtunráffi leat guovddáš boazodoalu ekonomalaš gánnahttivuoda buvttadusdahkkít. Vai sámi boazodoalu sáhtašii boahhtevuodasge hárjehit, galgá vuosttas sajis dorvvastit boazodoalu dáfus vealtameahttun láiddonguovlluid seailuma.</p> <p>Meahcásteapmi, čoaggin ja sámi duodji</p> <p>Plána gokčan guovllus leat sámiid árbevirolaš meahcástan- ja biebmovádnasiid ja duodjeávdnasiid čoagginguovllut. Sámit leat jahkečudiid áigge skáhpon biepmu meahcástemiin ja čoaggán earálágan luonddubuktagiid biebmóávnnsin, duodjeávnnsin ja seailuhanávnnsin. Muorjjit, guobbarat, ruohttasat ja goikkehiin geavahuvvon luktit leat dábálaš čoagginšattut. Duodjeávdnasa oázžu maiddá eará árbevirolaš ealáhusaid bokte ovdamearkan bohccos ja guolis.</p> <p>2.1. Fuomášumit plánaevttohusa bajilčállagiin</p> <p>Sámediggi oaidná, ahte plánaevttohusa bajilčállagiin galggašii spesifiseret buorebut plána gokčan guovllu. Vuohkkasut bajilčála sáhtašii leat ovdamearkan Biesjohka-Nuvvos –guovllu eanadatdikšun- ja geavahanplána. Dát livččii ákkastallon maiddá dan dihtii, ahte plána ii čieŋo eanadatárvvuid bajásdoallan gilleservošiid ja boazo- ja luonddudálloodoalu eallinfámolašvuoda buorideapmái muđuid go gávnnaheamiin, ahte boazo- ja šibitdoalu joatkin eanadatguovllus lea dálá kultureanadaga seailuma eavttuhis gáibáduš. Evttohus vuodju visuála eanadaga restaureremii.</p> <p>2.2. Fuomášumit plána govain</p> <p>Plána govain sáhtašii buorebut buktit ovdan guovllu sámealáhusaid mánggahámatvuoda. Nuvvos-Biesjoga –guovllus hárehit smávvašibitdoalu lassin buot sámi árbevirolaš ealáhusaid. Plánaevttohusa govain leat vudjon nannosit šibitdolloi ja dát sáhtá addit gáržžes gova guovllus hárhuvvon ealáhusain.</p> <p>2.3. Fuomášumit plánaevttohusas evttohuuvon divvunčuozáhagain.</p> <p>Plánaevttohusas buktojuvvot ovdan 16 divvunvuollásaš ja dikšunvuollásaš čuozáhaga (čuozáhagat 2-17). Čuozáhagat sisttisdoallet moatti čuohte mehtera guhkkosaš ovttaska geaidnuguorraguovlluid ja gáddeniittuid, mat leat oassái árbebiotohpat ja luondu mánggahámatvuoda čuozáhagat. Doaimmat leat siktejuvvon mángga sajis biillavuoddji vuoiŋŋastanbáikki lahkasi ja plánaevttohus geahččá eanadaga oalle guhkás biillavuoddji čalmmiiguin. Sámediggi atná dehálažžan, ahte eanadatdikšuma oktavuodas dahket oidnosii kultureanadaga laktagiid sámekultuvrii. Johkasápmelaš kultuvra lea dehálaš oassi Deanuleagi kultureanadagas. Sámediggi oaidná, ahte johkasápmelaš kultuvrra oktavuoda guovllu kultureanadahkii galggašii plánas buktit ovdan čielgasabbot ja eanet ovdan. Eandalii luossabivddu ja eará guollebivddu mearkkašumi plána gokčan guovllus galggašii deattuhit.</p> <p>Johkasápmelaš kultuvrra sáhtašii buktit ovdan biillavuoddjiid vuoiŋŋastanbáikkiide sajuštuvvon info-távvaliin (omd. Čuozáhagat 5 Buollánjarga, 7 Vuovdaguoikka hávdeana, 8 Sieiddeája ja Sieidal, 10 Nuorbenjarga, 11 Vársája ja 12 Áitejohka).</p> <p>Nuorbenjargga geassesaji, goldin-rastábuođu (čuozáhagat 9), eaige árvvolaš eanadat- ja kulturbirasčuozáhaga, Dálvadasa gili, bokte leat vuoiŋŋastanbáikkít.</p>	<p>Almmustahttima nama leat dievasmahtán.</p> <p>Almmustahttimii leat lasihan govaid árbevirolaš ealáhusain</p> <p>Doaimmaevttohus lasihuvvon ovdanbuktojuvvon vugiin čuozáhagaide 5, 7, 8, 10, 11 ja 12.</p>
------------------	---	---

<p>Sámemusea Siida</p>	<p>Dát lea Suoma davimus ja vuosttas sámiiid ruovttuguvlui gárvvistuvvon eanadatdikšun- ja geavahanplána. Sámemusea Siida atná dán mearkkašahtti pionearabargun sámii kultureanadaga dikšuma plánemii. Plána lea dahkkon suoma- ja sámegillii. Sámemusea Siida atná sámegielat plána dehálažžan danin, ahte dat bealistic lea stáđasmahttimin sámegielat kulturbiras- ja eanadatsátneriggodaga.</p> <p>Sámemusea Siida evttoha, ahte plánas buvttášedje ovdan dárkileappot sámiiid sajádaga eamiálbmogin sihke sámii ealáhusaid ja kultureanadaga gaskavuođa. Ná Deanuguora earenoamáš johkasápmelaš kultuvra ja dan šaddadan kultureanadagat leahkkasit buorebut lohkkái.</p> <p>Sámemusea Siida evttoha smiehttat, sáhtašiiigo plána nama dárkilmastit vástidit buorebut plánaguovllu.</p> <p>Guovllus leat guokte dološbázahasbáikki, Vuovdaguoiikka hávdeeatnama lahkasa Čulloveaijohka (Kárta s. 51) ja Áitejogas lean Áitejohka (kárta s. 60) mat leat viidásut oppalašvuodát ja mat čuokkesmerkemiid lassin galget merkejuvvot čuožáhatkártaide guovllun.</p> <p>Deanuleagi sámieásson RKY-ráddjen váilu kárttas s. 63 ja teavsttas ii leat das máinnašupmi. Sámemusea evttoha, ahte čuožáhat lasihuvvo tekstii ja kártii.</p> <p>Sámemusea Siida evttoha, ahte gálđočujuhusat geavahuvvošedje ainjuo siidduin 71-80 ja 16-19, vai lassidiedu gávdnan livččii álkit. Ovdamearkan kárášjohkalaš dálomáalle guoskkadin Paulaharju, Ahti 1973 s. 196-199 siidui 9 ja 10.</p> <p>Sámemusea Siida mielas plána addá guovllu ássiide geavatraš bargoneavvuid árvvolažžan vásihuvvon eanadaga dikšumii.</p>	<p>Kapihttala 4.2. teaksta lea dievasmahtton</p> <p>Almmustahttima namma lea dievasmahtton.</p> <p>Kárttat 7 ja 12 leat divvojuvvon.</p> <p>Kárttat 14 ja 15 leat divvojuvvon. Guovllu árvvut leat bukton ovdan kapihttalis 4.4. huksenárbbi oktavuodas.</p>
------------------------	---	--

Mielddus 5

Oainnut guovllu ovddideamis**Čoahkkáigeassu vástideaddjiid ovddidanevttohusain lea tabeallas.**

- Turisttaide dárbbášit gohttensajiid ja daidda oahpistemiid, vai garvit gohttema priváhta eatnamiidda.
- Šilljobiriid, sihke Gáregasnjárgga, Ohcejoga ja Njuorggáma giliid čorgen livččii dárbbášlaš.
- Linjkina priváhtageaidnu galgá ožžojuvvot stáhta dahje gieldda dikšuma vuollásažžan.
- Deanugeainnu gurrii dárbbášat namma- ja oahpistangalbaid, mat čujuhit báikki ja gili, dego duottarjogaid ja –ádjagiid, guoikkaid, guolástanbáikkiid, vuojadangáttiid, báhčinsilju, čuoiganláhtuid, skohterbána ja duottarjávrriid.
- Deanugeainnu gurrii dárbbášat bisánanbáikkiid ja hivssegiid ja ruskalihtiid.
- Deanugeainnu guoras sáhtašii bidjat buohkaide seammalágán poastakásaid.
- Luopmo- ja ássanhuksema čohkken boahttevuođasge Deanugeainnu gurrii ja joga gáddeguovlluin lean ráhkadusmáddodaga oktavuhtii.
- Olu geavahuvvon guolástusbáikkiide dárbbášit hivssegiid.
- Eanadaga njáskama gánnehivččii čohkket dálá vuoinnastanbáikkiid oktavuhtii, dalle eanadagas sáhtašii návddašit dorvvolaččat.

Fidnu ollašuttimii ja ruhtadeapmái laktásan oaivilat:

- Fidnu ruhtadeamis galgá mearridit gielddastivrras ja váldot vuhtii, ahte eanadatdikšun gáibida jotkkolaš ekonomalaš čatnašumi muoraid šattadettiin.
- Fidnu válmmaštallan galgá sirdot johkaleagi eanaeiggiid ovddasvástádussan.
- Buot eanadatdikšuma doaimmain galgá álo gullat giddodaga oamasteaddji dalle, go doaimmas lea njuolggo váikkuhus giddodaga árvui dahje geavahanvuogálašvuhtii.
- Sávaldat, ahte “Deanuleagi eanadat dollošii boahttevuođasge ortnegis ovtta doppe ássan olbmuiguin ja ahte, ii livččii dušše ovtta geasi ášši.”
- “Buot din plánen vugiin.”
- “Eanadatdikšunguovllu dahkan livččii bures bohtán veahkkevuohki ovddidit geaidnoguorraoidnosiid ja gáddeguovlluid ovddesteami ja huksenárbbi seailluheami.”
- “Giitu, lehp bargan fiinna vuodđobarggu fidnuide!”
- “Leat bargamin buori ášši!”
- “Fidnus plánejuvvon boares ráhkadusaid ordnen ja dasa gullevaš rávven lea hui guottihahti.”
- “Ráddjemis leat molsašuddi eanadagat ja mielastan fiidnámus eanadatgaska Njuorggáma ja Gáregasnjárgga gaskkas.”
- “Giitu, go Deanuleahki gáhttejuvvo ja suodjaluvvo!”
- “Doallat eanadagaid ortnegis!”
- “Áibbas fiinnis, ahte eanadatdikšundoaimmaid leat álggahan ollašuttit! Giitu!”
- “Giitu dán buori fidnus!”
- “Eanadatdikšunguovlu lea buorre jurdda.”
- “Fiinnis, ahte prošehtii leat vuolán.”

Oaivilat, maidda dáinna plánain ii sáhte váikkuhit, leat doaimmahuvvon virgeopmahaččaide.

Mielddus 6

Eanadatdikšunguovllu ávkkit

Ekonomalaš ávkkit

- Birasministeriija mieđiha ákkastallojuvvon eanadatdikšunguovlluide oavvilduvvon ruđa, man sáhtta ohcat Lappi EBI-guovddázis.
- Sierra doarjagiid oazžuma vejolašvuodát buorránit, go guovlu mearkkašumi lea álkit ákkastallat doarjaga mieđiheaddjiide.
- Eanadatdikšun- ja geavahanplánii jo oktii čohkkejuvvon dieđe sáhtta ávkkástallat ee. fidno- ja ruhtadanohcamušain.
- Fidnoruđaid ohppet ohcat.
- Riikkaviidosas ovttasbargu buktá ovdduid giliid ovddideapmái ja ollašuttimii; buriid geavadagaid ja vásáhusaid juohkin sihke ealáhusaid mánggabealagabbon dahkan ja ovddideapmi.
- Guovllu beaggin buorrána riikkaviidosas sajádaga mielde. Sámi kultureanadaga ja luondduturisma geasuheaddjivuolta turismačuozáhahkan šaddagohtá.
- Vuodđudanmearrádusat eai oáččo dahkat giddodaga oamasteaddjái mearkkašahti vahága. Eanadatdikšunguovllu vuodđudeapmi gáibida eanaoamasteaddji miehtemielalaš oainnu.

Sosiála ávkkit

- Fierpmádahkii beassan eará eanadatdikšunguovlluiguin oktasaš čoahkkanemiid bokte.
- Dieđu čohkken ja kulturbirrasa oainnusin dahkan lasiha beroštumi ja lávga gaskavuoda iežas birrasii ja bajida dan árvvus atnima.
- Sámi kultureanadaga, kulturárbbi ja ealáhusárjeheaddji barggu árvvus atnin lassána.
- Luondu ja huksejuvvon biras leat oktasaš kulturárbi, eanadat lea oassi muittus ja identitehtas.
- Dikšojuvvon biras buvttada loaktima ja lea buorre ássanbáiki.
- Ovttas dahkan doarju searvvušvuoda.

Ekologalaš ávkkit

- Ovddida eanadaga seailuma rabasin ja lasiha kulturbirrasa mánggahámatvuoda.
- Dikšun- ja divvundoaimmat váikkuhit njuolga mánggaid šlájaid seailumii
- Dorvvasta bealistis guovllus dábálaš luonddutiippaid seailuma.

GOVVÁDUSBLÁÐÐI

Almmustahtti	Lappi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš			Almmustahttináigi 2019
Dahkki(t)	Marjut Kokko ja Marika Koskiniemi			
Almmustahttima namma	Management and use plan of the Teno Valley Piesjoki – Nuvvus			
Almmustahttinráiddu namma ja nummir	The Finnish Environment 01smi/2019			
Almmustahttima temá	Luondu			
Almmustahttima oasit/eará seammá prošeavtta buvttadan almmustahttimat				
Čoahkkáigeassu	<p>Ohcejogas Norgga ja Suoma rájás golgan Deatnu lea okta Suoma fiidnámus johkalegiin. Eanadatgova steampilastet johkaleagi duolbadasaide šaddan sámegilit, maid beallejalges šilljobiriin lea heivvolaččat ođđa ja soadis seastašuvvan boares ráhkadusmáddodat. Fiidnámus eanadagat leahkkasit váriid vilttiin ja Deanus, mii lea doaiman don dološ johtingaidnun ja meroštallan giliid ja boaduid báikki. Ealáhusain eanadaga oidno luossabivddu lassin boazodoallu, šibitdoallu, bohccosuoinni ja fuođđara buvttadeapmi ja smávvalunddot guolleturisma.</p> <p>Riikkaviidosas klassifiseremiin plánaguovlu lea nannejuvvon riikkaviidosasččat árvvolaš eanadatguovlun jagi 1995. Dálvadasa gilli ja oassi Nuvvosa giliis lea lassin klassifiserejuvvon riikkaviidosasččat árvvolaš huksejuvvon kulturbirasin jagi 2009. Sámekultuvrras eanadaga árvvus doallan lea vieris ja kultuvrii lea lunddolaš, ahte eanadahkii eai guđđojuvvo luottat. Árvvolažžan vásihuvvo oppa eallinbire, muhto eandalii guovllut, mat leat oiddolačča árbevirolaš ealáhusaid hárbjeheami dáfus. Eanadaga buorreuohta ja čábbodat laktásitge nannosit dasa, man oiddolaš guovlu lea ássat ja oazžut birgenlági.</p> <p>Dát plána lea ovttas gili olbmuiquin dahkkon kárten guovllu eanadatárvvuin ja divššuvuollásaš čuožáhagain. Plána áigge smihtte mat nuppástusat eanadaga leat dáhpuhuvvan ealáhusaid ja dálkkádaga rievddadettiin ja dan mii Deanuleagi eanadagas lea seailuheami veara. Dán manjá leat soahpan divššuvuollásaš čuožáhagain, smiehttan heivvolaš dikšunvugiid, dahkan goasttádušrehkenastimiid ja kártet ekonomalaš doarjajvejolašvuođaid.</p> <p>Eanadaga – iežas ássanbirrasa – loaktimis fuolaheapmi vásihuvvo gilleservošis dehálažžan. Ealáhusaid doarjuma, eanadatdikšuma sihke ráhkadusaid ja árbevirolaš ealáhusaide gullevaš rusttegiid seailuheami oidne doarjut lassin báikkálaš kulturidentitehta.</p> <p>Dál eanadatdikšun- ja geavahanplána gárvvásmuvadettiin sáhtta guovllu eanadaga dikšut guhkes áiggi bargguin ja oktasaš vuođđojurdašiid vuođul. Gilleeanadaga dikšumis iešguđege eanaomasteaddjis lea ovddasvástáduš iežas eatnamiiddis dáfus ja eanadatdikšun lea diehtelasat eaktodáhtolaš. Bargu jotkojuvvo maidái álggahan Ohcejoga kultureanadagat oidnosii –Leader-fidnus.</p> <p>Boahttevuođas plánaguvlui lea vejolaš vuođđudit luonddusuodjalanlága 32 §:s oaivilduvvon eanadatdikšunguovllu, mii oaččui skábmanánuš 2018 dahkkon jearahallama mielde doarjaga gili olbmui. Virggálaš sajádat dahká vejolažžan giliid dahkan dovddusin ja fállá vejolašvuođa ohat dikšumii doarjaga birasministeriijas. Eanaomasteaddjit sáhttet ochat ruhtadeami eanadatdikšumii lassin eanadoalu birasdoarjaga bokte. Giliid huksenárbbi seailuheapmái ja fuolaheapmái lea vejolaš ochat doarjaga Lappi EBI-guovddázis ja Musealágadusas. Eanadatdikšunguovllu vuođđudeapmi ii buvttet riekteváikkuhuslaš lassiráddjehusaid eatnamiid, čáziid dahje vuvddiid ávkkástallamii. Huksen dáhpuhuvvá ain Gáregasnjárgga oasseoppalašlávva ja gieldda huksenortnega mielde.</p> <p>Plána lea ruhtadan Leader Davimus Lappi, Ohcejoga gieldda, Lappi EBI-guovddáš ja birasministeriija.</p>			
Áššesánit	eanadatguovlu, eanadatdikšun, dikšun- ja geavahanplána, Deanuleahki, Biesjohka, Nuvvus			
Ruhtadeaddji/ bargogohčču				
	978-952-11-5063-0 (njadđojuvvon)	978-952-11-5064-7 PDF	(prentejuvvon)	(Neahttaalmmustahttin)
	Siiddut 100	Giella sámegiella	Luhtolašvuohta almmolaš	Haddi
Almmustahttima vuovdin/juohkki	Lappi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš PB 8060, (Hallituskatu 3C), FIN-96101 Roavvenjárga Telefonguovddáš +358 295 037 000			
Almmustahttima goasttideaddji	Lappi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš			
Prentenbáiki ja -áigi	PunaMusta Oy, 2019			

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš

ISBN 978-952-11-5063-0 (njaddojuvvon)

ISBN 978-952-11-5064-7 (PDF)